

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/323/>

YLIOPPILAIKEN ELÄMÄNJÄSENNYS JA YLIOPPILASSUMA:

Vuoden 1984 ylioppilasikäluokan sijoittuminen jatko-opintoihin

Hannu Jalkanen
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 1997
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto

Työn ohjaajat:
Professori Isto Ruoppila
Tutkimusdosentti Raimo Mäkinen

Hannu Jalkanen

YLIOPPILAIKEN ELÄMÄNJÄSENNYS JA YLIOPPILASSUMA:

Vuoden 1984 ylioppilasikäluokan sijoittuminen jatko-opintoihin

Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 1997
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Hannu Jalkanen

YLIOPPILAIKEN ELÄMÄNJÄSENNYS JA YLIOPPILASSUMA: Vuoden 1984 ylioppilasikäluokan sijoittuminen jatko-opintoihin

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää Levinsonin aikuisiän kehitysteoriaan nojautuen ylioppilaiden jatko-opintoihin sijoittumista. Tarkastelu perustuu kuuteen aikaisempaan tutkimusartikkeliin, joiden tuloksia tulkitaan nyt uudelleen ylioppilaiden kehityksen ja elämäntulon näkökulmasta.

Kolmesta kyselytutkimuksesta muodostuva kahdeksan vuoden seuranta-aineisto edustaa vuoden 1984 ylioppilasikäluokkaa. Ensimmäinen kysely toteutettiin keväällä 1984 luokkakohtaisesti koko tutkimusotokselle, johon kuuluu 1 233 abiturienttia. Heistä on tyttöjä 57 % ja poikia 43 %. Heidän osuutensa ylioppilasikäluokastaan on 4 %. Seuraavat kyselyt toteutettiin postitse talvella 1988 ja keväällä 1992. Kumpaankin osallistui 71 % tutkimusotoksesta.

Useimpien ylioppilaiden ensisijaisten opintojen aloitus viivästyi keskimäärin kaksi vuotta, sillä yleensä he yrittivät varmistaa pääsyt runsaalla pyrkimisellä, opintojen keskeyttämisellä ja vaihtamisella. Osa jäi kuitenkin koulutuksen ulkopuolelle, vaikka ylioppilasikäluokka käytti noin 1.5 -kertaisen määrän aloituspaikkoja. Ongelmaa kutsutaan ylioppilassumaksi.

Levinsonin teorian mukaisesti useimmat uusista ylioppilaista elivät aluksi siirtymäjaksoa nuoruudesta aikuisuuteen ja myöhemmin jo varhaisaikuisuuden alkuvaihetta. Esimerkiksi ylioppilaiden opintosuunnitelmien eriasteinen kiteytyneisyys, erilaiset toimintatavat sekä näiden kehittyminen ilmentävät siirtymäjaksoa. Opintojen ja työelämän painotusten muutos näyttää puolestaan liittyvän varhaisaikuisuuden alkuvaiheeseen. Tähän nojautuen huomattava osa ylioppilaiden toiminnan ajoituksen ja ratkaisujen vaihteluista voidaan yhdistää heidän kehitykselliseen muutokseensa.

Useimpien uusien ylioppilaiden tärkein tavoite on aloittaa jatko-opinnot. Viivästyisestä seuraa, että muut tekijät kuin koulutus alkavat jäsentää ylioppilaiden elämäntulkua. Pyrittäessä turvaamaan jokaiselle ylioppilaille jatkokoulutus sekä samalla lisäämään koulutuksen tuloksellisuutta tulisi myös opiskelijavalinnassa painottaa kehityksellistä näkökulmaa.

Avainsanat: kehityksellinen muutos, koulutukseen valikoituminen, korkeakoulut, ammatillinen koulutus, opintoura, työelämä

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUSHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	2
2.1 Kouluhallituksen projektihanke	2
2.2 Ylioppilassuman erittelyä	2
2.3 Institutionaalinen vs. subjektiivinen tarkastelu	4
3. OPINTO- JA AMMATTIURAN VALINTA LEVINSONIN AIKUISIÄN KEHITYS-TEORIAN NÄKÖKULMASTA	7
4. TUTKIMUSTEN TAVOITTEET JA ONGELMAT	11
5. TUTKIMUSAINEISTOT	12
5.1 Koehenkilöt	12
5.2 Kyselyjen sisällöllisiä lähtökohtia	12
6. ALKUPERÄISET ARTIKKELIT	13
6.1 Ylioppilaat jatko-opintomarkkinoilla	13
6.2 Taidolla ja tarmolla ylioppilassumasta jatko-opiskelijaksi	20
6.3 Ylioppilaan oma päätöksenteko jatko-opintoihin valikoitumisen prosessissa	32
6.4 Undergraduates' career expectations and opportunities	56
6.5 Selection of matriculated students into further studies	72
6.6 Ylioppilasikäluokan jatko-opintojen arviointia pitkäaikaistutkimuksen kato huomioon ottaen	88
7. ARTIKKELEIDEN TEEMOJEN TARKASTELUA	101
7.1 Ylioppilaat ja opiskelijavalinta	101
7.2 Koulutukseen karsinta ja siihen sopeutuminen	101
7.3 Ylioppilaan päätöksenteko ja jatko-opintoihin valikoituminen	102
7.4 Ylioppilaiden odotukset ja mahdollisuudet	104
7.5 Koulutustavoitteet ja opintoihin hakeutuminen	104
7.6 Ylioppilasikäluokan jatko-opintojen arviointia	105

8. ARTIKKELEIDEN TARKASTELUA YLIOPILAIDEN ELÄMÄNJÄSENNYKSEN KANNALTA	108
8.1 Subjekttiivisten ja institutionaalisten toimintarytmien yhteensopivuus ylioppilaiden elämänsäennyksessä	108
8.2 Jatko-opinnot elämänsäen elämänsäen jäsentäjinä	109
8.3 Elämänsäen elämänsäen kehitys elämänsäen katsomukseksi	111
8.4 Empiiristen havaintojen suhde Levinsonin teoriaan sekä käytännön johtopäätöksiä	114
LÄHTEET	117
LIITTEET 1 ja 2	125

ESIPUHE

Opinnäytteen syntyminen on iloinen tapahtuma niin opiskelijalle kuin yliopistollekin. Yleensä opinnäyte tehdään muiden opintojen rinnalla. Silloin siitä voi keskustella luontevasti opettajien ja opiskelutovereiden kanssa, ja tavoite saavutetaan ikään kuin yhteisvoimin. Ulkopuolelle jääminen yleensä mutkistaa, hidastaa ja usein myös pysäyttää sen kokonaan.

Tarvitaan uusi sysäys, jotta työ alkaisi jälleen edetä. Kohdallani kävi näin, kun erikoistutkija Jussi Välimaa pyysi kokoamaan nipun opiskelijavalintaan liittyviä tutkimusartikkeleitani, ehdotti, että muokaisin niistä opinnäytteeni, sekä kommentoi työtäni sen kaikissa vaiheissa. Tämän takia voisin kutsua häntä syntyneen opinnäytteen kätilöksi.

Professori Isto Ruoppilan neuvot ovat auttaneet löytämään opinnäytteen tutkimuksellisen ytimen ja loppupisteen. Olen saanut työtä edistäviä neuvoja myös tutkimusdosentti Raimo Mäkiselältä, tutkija Pentti Määtältä, opinto-ohjaaja Riitta-Liisa Lehtivaaralta ja tutkija Matti Vesa Volaselta. Haluan kiittää lämpimästi heitä kaikkia saamastani rohkaisevasta avusta.

Opiskelijavalinnan ongelmien lisäksi tutkimuksen syntyyn on vaikuttanut myös halu tavoittaa edes häivähdyks nuorten omista toiveista ja suunnitelmista. Esimerkin tällaisista antoi 17 -vuotias Hanna Takala, joka jäseni tulevaisuuttaan kehityksensä ja tilanteiden muutosten mukaan (radiohaastattelu 6.1.1984):

... *"Kyllä mä sen verran itteeni tunnen, etten rupee sellaiseen, missä ois pelkästään jotain toimistotyötä. Mää on monta vuotta ajatellut, että pyrkisin eläinlääketieteelliseen, mutta sinne on hyvin hankala päästä. Tietysti vois yrittää jotain lääketieteellistä tai biologiaa, mutta sinnekin on hankala päästä. Sitten kun on yliopilastodistus jo kädessä, niin täytyy silloin vähän enemmän harkita ja kattoo, minne on mahdollisuuksia ja missä luulis pärjäävänsä."*

... *"Musta tuntuu, että mä tartten ihmisiä ympärilleni. Jos mä jäisin yksin niin sitten mä saattasin sulkeutua itseeni liian paljon."*

... *"Ennen perheen perustamista mä ajattelin hankkia jonkun ammatin, että tällaiset taloudelliset olot on jo jonkin verran vakiintuneet, ja että mä oon sen verran kehittynyt ja kypsä elään toisen ihmisen kanssa ja hyväksyn sen tavat."*

... *"Mä en tiedä sitä, missä vaiheessa haluaisin lapsia. En oo suunnitellut niin pitkälle. Kai sitten jossain kolmenkymmenen molemmin puolin olis jo sen verran aikuinen, että pystyis pitää niistä huolen."*

... *"Kai mä haluaisin asua semmoisessa talossa, joka olis suhteellisen lähellä maaseutua, jotta lapset sais mennä vähän vapaammin, niiku mä oon saanut. Mä haluaisin ainakin, että se paikka olis rauhallinen ja turvallinen eikä niiden tarttis elää sen paineen alla, että kaikki on loppu ja pois pyyhitty viidessätoista minuutissa."*

Opinnäytteen valmistumista on siivittänyt osaltaan sekin, että opintojen viivästymiseen eli "roikkumiseen" kiinnitetään nykyisin entistä monipuolisempaa huomiota. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan laatima raportti kuvaa tilannetta roikkujien kannalta vakuuttavasti (Remonen 1996): "Opintojen roikkuminen koetaan yli 80 prosenttisesti negatiivisena tai erittäin negatiivisena asiana. Vastauksissa nousevat vahvasti esille selittelyntarve uteliaille, huonommuudentunteet, roikkumisen aiheuttama jatkuva stressi, oman itsen syyllistäminen laiskaksi ja saamattomaksi. Gradu nousee esiin voimakkaan negatiivisena asiana".

Kuvaus ravisteli minuakin ja sai odottamaan uteliaana uutta olotilaa.

Jyväskylässä helmikuun lopulla 1997

Hannu Jalkanen

1. JOHDANTO

Opinnäytetyön empiirinen ydin koostuu kuudesta erillisestä artikkelista, jotka on laadittu vuosien 1988 - 1993 välisenä aikana ja julkaistu Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarjan julkaisuissa tai opetusviranomaisille laadituissa muistioissa. Niissä on tarkasteltu ylioppilaiden jatko-opintoihin hakeutumista ja sijoittumista eri näkökulmista ja erilaisin painotuksin, sillä kullakin artikkelilla on ollut oma tavoitteensa. Niitä yhdistävänä pyrkimyksenä on kuitenkin ollut eritellä ylioppilasikäluokan jatko-opintoihin valikoitumisprosessia ylioppilaiden ja koulutusinstituution vuorovaikutuksena.

Ylioppilaiden osalta on tarkasteltu opintojen lisäksi myös heidän osallistumistaan työelämään ja muuhun toimintaan sekä heidän toimintatapojaan ja niiden lähtökohtia. Koulutusinstituution näkökulmasta on vastaavasti kuvattu lukion jälkeisen ammatti- ja korkeakoulutuksen opiskelijavalinnan toteutumista sen eri vaiheissa.

Opinnäytetyössä tarkastellaan uudelleen kyseisten artikkeleiden tuloksia ylioppilaiden elämänkulun ja kehityksen näkökulmasta. Nyt "keskustelukumppaniksi" on valittu Levinsonin (1979, 1986, 1990 ja 1996) esittämä aikuisiän kehitystä koskeva teoria.

Tällöin tulevat erityisesti esille aiemmissa artikkeleissa esitetyt ylioppilaiden sosialisaatiota ja heidän tekemiään ratkaisuja kuvaavat tulokset. Niitä käyttäen voidaan eritellä heidän kehityksellistä muutostaan lukion jälkeen Levinsonin teorian mukaisesti. Sen mukaan henkilön elämänkulku etenee yleensä erilaisten siirtymäjaksojen ja tasaisten vaiheiden kautta, joiden perussisältö määräytyy ikäkauden perusteella. Henkilön ja ympäristön välillä vallitseva vuorovaikutus jäsentää kuitenkin keskeisesti tätä kehitystä, mistä syystä siinä ilmenee myös huomattavaa yksilöllistä vaihtelua.

Näillä perustein eritellään uudelleen ylioppilaiden toiminnan vaihtelua ja muutosten ajoittumista sekä niihin yhteydessä olevia tekijöitä. Myös tutkimushankkeen alkuperäisenä ongelmana ollutta ns. ylioppilassumaa tarkastellaan ylioppilaiden elämänkulkuun liittyvänä ilmiönä, josta selviytyminen jatko-opintoihin on usein yhteydessä yksilön kehitysvaiheeseen. Samalla arvioidaan myös käytetyn empiirisen seuranta-aineiston soveltuvuutta tällaisen keskustelun pohjaksi.

2. TUTKIMUSHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kouluhallituksen projektihanke

Kouluhallituksen ja Jyväskylän yliopiston välisen tutkimussopimuksen perusteella käynnistyi vuonna 1988 Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksella tutkimushanke, jolla selvitettiin ylioppilaiden koulutusurien muodostumista. Käynnistymisen käytännöllisenä lähtökohtana oli ylioppilassuma sekä siinä heijastuvat yleiset nuorisoasteen koulutuksen ongelmat.

Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksessa tutkimus liittyi laajempaan "Nuoruudesta aikuisuuteen" -projektiin, jota tehtiin ylioppilaiden jatko-opintoihin sijoittumisen osalta tutkimuslaitoksen omana työnä (Mäkinen 1989). Tässä yhteydessä koottua empiiristä aineistoa on käytetty osittain vielä myöhemmin selvitettäessä ylioppilaiden sijoittumista työelämään jatko-opintojen jälkeen.

2.2 Ylioppilassuman erittelyä

Ylioppilassuma -käsitettä on käytetty yleensä koulutuspoliittisessa keskustelussa kuvaamaan määrällisesti ylioppilaiden vaikeaa pääsyä jatko-opintoihin sekä yhtenä selityksenä sille, ettei uusien ylioppilaiden osuus yliopisto-opinnot aloittavista kohoa halutun suuruisiksi. Ongelmaa on pohdittu jo ennen suurten ikäluokkien tuloa yliopistoihin, mutta koulutuksen ja työmarkkinoiden muutokset tekivät sen jälleen 1980-luvulla ajankoh-
taiseksi.

Opetusministeriön vuoden 1985 lopussa asettama ylioppilaiden jatkokoulutustyöryhmä (Ylioppilaiden jatkokoulutustyöryhmän muistio 1986) esitti toimenpiteitä, joiden tarkoituksena oli lisätä ylioppilas pohjaisen koulutuksen tarjontaa huomioon ottaen ylioppilaiden koulutuksen kysyntä ja työmarkkinoiden tarpeet. Esityksen mukaan korkeakouluissa olisi tullut olla 13 500 aloituspaikkaa, joista 1 000 olisi ollut uusia.

Ammatilliseen koulutukseen olisi saatu ylioppilaille 18 500 aloituspaikkaa lähinnä nostamalla ylioppilas pohjaisten paikkojen osuutta yleisimmin 60 prosenttiin. Näistä aloituspaikoista olisi ollut opistoasteella noin 11 000 ja kouluasteella noin 7 500. Lisäksi työryhmä esitti muuhun korkeakoulujen ulkopuoliseen ammatilliseen koulutukseen 1 200 aloituspaikkaa, joten ylioppilaille tarkoitettujen uusien ammatillisten aloituspaikkojen kokonaismääräksi olisi tullut 19 700.

Työryhmä arvioi vuosittaiseksi ylioppilaiden määräksi vakiintuvan 27 000, jota varten laskettiin tarvittavan moninkertaisen koulutuksen takia yhteensä 33 200 ylioppilaspohjais- ta aloituspaikkaa. Moninkertaisen koulutuksen osuudeksi oletettiin 1.23, mikä on sama kuin peruskoulupohjaisessa ammatillisessa koulutuksessa.

Työryhmän arvion mukaan viime vuosina oli tämän lisäksi jäänyt koulutuksen ulkopuolelle noin 22 000 ammatillisesti eriytyvää koulutusta vailla olevaa alle 25-vuotiasta ylioppilasta, jotka olivat jatko-opintoihin pyrkimällä osoittaneet opiskeluhaluutensa. Esitetyn arvion mukaan tämänsuuruisen ryhmän kouluttamiseen viiden vuoden aikana olisi tarvittu keskimäärin 6 000 ylioppilaspohjaista aloituspaikkaa, jotka olisi voitu muodostaa säilyttämällä väliaikaiset ammatillisen koulutuksen aloituspaikat, nostamalla ammatillisen koulutuksen opetusryhmien ryhmäkokoja ja lisäämällä oppisopimuskoulutusta.

Ammatillisesti eriytyvän koulutuksen ulkopuolelle jääneet yli 25-vuotiaat ylioppilaat olisi pyritty ohjaamaan lähinnä aikuiskoulutuspalvelujen piiriin.

Tätä työryhmän alkuperäisesti keskeisintä ongelmaa, alle 25-vuotiaiden ylioppilaiden jäämistä vasten tahtoaan jatko-opintojen ulkopuolelle, oli vaikea analysoida tarkemmin, sillä heidän vaiheistaan ylioppilastutkinnon jälkeen, jatko-opintotoiveistaan sekä työelä- mään osallistumisesta ja sopeutumisesta ei ollut käytettävissä kattavia tietoja. Tilanteen korjaamiseksi työryhmä ehdotti aloituspaikkojen lisäämisen rinnalla tarvittavan mm. tutkimuksen käynnistämistä, lukion oppilaanohjauksen lisäämistä, korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten yhteisvalintojen kehittämistä sekä korkeakoulutukseen johta- vien ammatillisten väylien vahvistamista lukion kustannuksella.

Samaan aikaan työryhmän muistion kanssa valmistui myös korkeakoulujen opiskeli- javalintatoimikunnan mietintö (Korkeakoulujen opiskelijavalintatoimikunnan mietintö 1986). Siinä esitettiin korkeakoulujen opiskelijavalinnan kehittämistä ottaen huomioon mm. pyrkijöiden erilainen pohjakoulutus ja ruotsinkielisten erityiskysymykset, korkea- koulujen koulutuspaikkojen mitoitussuunnitelmat sekä tutkijakoulutuksen ja avoimen korkeakouluopetuksen toiminta.

Jo kaksi vuotta näiden jälkeen opetusministeriö asetti uuden työryhmän (Ylioppilas- sumatyöryhmän muistio 1988) selvittämään aikaisemman työryhmän ehdotusten toteutu- mista sekä tekemään korjausehdotuksia ylioppilaiden jatkokoulutustilanteen parantamiseksi. Työryhmä otti nimekseen ylioppilassumatyöryhmä.

Selvittäessään ylioppilaiden jatko-opintoihin pyrkimis- ja sijoittumistilannetta vuon- na 1987 korkeakouluopintojen, ammatillisen koulutuksen ja aikuiskoulutuksen osalta työryhmä totesi, ettei ylioppilassuma ole pelkästään määrällinen ongelma, vaan suureksi osaksi ylioppilaiden arvostuksiin ja asenteisiin liittyvä laadullinen kysymys, jonka juuret

ovat koulutusjärjestelmän rakenteessa ja toiminnassa. Jatkokoulutuspaikkojen tarjonta ei vastaa ylioppilaiden jatkokoulutukseen liittämiä odotuksia, ja ehkä vain puolet tästä työelämän tarpeita heijastavasta koulutuspaikkatarjonnasta on sellaista, jonka pohjalta ylioppilaat ovat valmiita siirtymään suoraan työmarkkinoille.

Työryhmä esitti ylioppilassuman purkamiseksi vuosina 1988 - 1990 erityisesti vanhemmille ja osittain jo työelämässä toimineiden ylioppilaiden ryhmälle väliaikaisen erityiskoulutuksen käynnistämistä; ensimmäistä ammatillista tai korkeakouluopiskelupaikkaansa hakevien ylioppilaiden aseman parantamista opiskelijavalinnassa, sekä alueellisia erityistoimia.

Tässä vaiheessa käynnistyi myös tässä raportoitavana oleva tutkimushanke ylioppilaiden koulutusurien muodostumisesta.

Vuoden 1988 jälkeen korkeakoulujen opiskelijavalintaa ja yleisemmin ylioppilaiden jatkokoulutukseen sijoittumista on keskitetysti seurattu ja pyritty ohjaamaan valtioneuvoston antamassa koulutuspoliittisessa selonteossa (Suomen koulutusjärjestelmä, koulutuksen taso ja kehittämislinjat 1990). Selonteossa todetaan, ettei korkeakoululaitos ollut kyennyt tarjoamaan opiskelupaikkaa kahdelle kolmasosalle ylioppilaista, kuten jo 1960 -luvun puolivälissä kaavailtiin. Opiskelijavalinnan onnistumista arvostellaan välillisesti myös toteamalla, etteivät korkeakoulujen opiskeluajat olleet lyhentyneet, vaan päinvastoin pidentyneet, eivätkä keskeyttämiset olleet myöskään vähentyneet. Selonteossa kiinnitetään ylioppilaiden jatko-opintojen osalta huomiota myös koulutuksellisen tasa-arvon toteutumiseen sekä opetuksen tarjonnan ja sisällön yksilöllistämiseen.

2.3 Institutionaalinen vs. subjektiivinen tarkastelu

Käsillä olevassa opinnäytteessä esitetyissä artikkeleissa on eritelty ylioppilassuma -käsitettä sekä koulutusinstituution että ylioppilaiden omasta näkökulmasta. Artikkeleissa on ollut tavoitteena tarkastella koulutusjärjestelmän mitoitusta suhteessa opiskelijavirtojen sisäiseen dynamiikkaan. Näin toimien on pyritty saamaan vastauksia kysymyksiin: millaisia häiriöt ovat, miksi niitä esiintyy ja miten niitä voisi torjua.

Artikkeleissa saatiin osittain ristiriitaisia tai yhteensopimattomia tuloksia, koska ne kuvaavat ylioppilaiden jatko-opintojen aloittamisen ongelmia eri tasoilla. Näin tulokset vahvistavat käsitystä, ettei ylioppilassumaa voida ratkaista pelkästään aloituspaikkojen tarjontaa tai koulutusväyliä muuttamalla, sillä ylioppilaat suuntautuvat jatko-opintoihin eri tavoin ja perustein jo alusta alkaen, ja monen suuntautuminen muuntuu vielä ajan myötä.

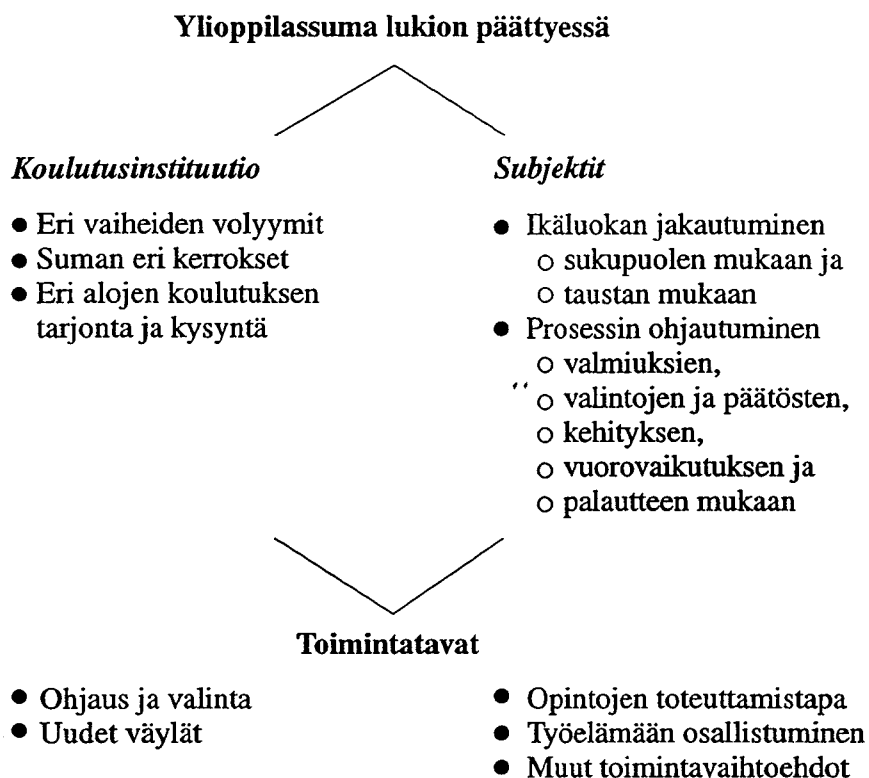
Tällainen kehitys jatkaa osittain lukiossa tapahtunutta oppilaiden erilaistumista, mikä ilmenee mm. erilaisina kurssivalintoina, joihin puolestaan ovat vaikuttaneet jo peruskoulussa saadut oppimiskokemukset.

Koulutusinstituution kannalta oli keskeistä kuvata hakeutumisprosessin eri vaiheiden volyymit ja niiden muutokset vuosien kuluessa sekä ylioppilassuman muodostuminen muiden ikäluokkien ylioppilaista. Osittain sama koski myös eri koulutusasteiden välillä olevia koulutusväyliä sekä koulutuksen ja työelämän yhteyksiä, jotka jäivät tuolloin kuitenkin vähemmälle huomiolle.

Ylioppilaiden kannalta katsoen ilmeni, että kukin pyrkijä toimii itsenäisesti oman taustansa, valmiuksiensa, tavoitteidensa ja elämäntilanteensa varassa pyrkien pääsemään omalta kannaltaan mahdollisimman hyvään tulokseen opinto- ja ammattiurallaan. Tämä on keskeinen syy, miksi yhden ylioppilasikäluokan sijoittuminen jatko-opintoihin vie useita vuosia, vaikka hakeutuminen alkaa aktiivisesti heti ylioppilaaksi tulon jälkeen. Myöhempinä vuosina opintouran muodostumista ohjaavat lisääntyvästi myös pyrkimis-, opiskelu- ja muut elämäntilanteisiin liittyvät kokemukset, joten ylioppilaiden toiminnan monitasoisuus lisääntyy. Artikkeleiden tavoitteista riippuen prosessin tulosta kuvattaessa ja selitettäessä on korostettu ylioppilaiden koti- ja koulutustaustan, valmiuksien, tavoitteiden ja elämäntavan eroja. Keskeisinä huomion kohteina ovat myös olleet hakeutumis- ja opintoprosessinaikaiset kokemukset ja muutokset sekä näiden yhteydet henkilön päätöksentekoon ja toimintastrategiaan sekä elämäntilanteeseen. Lisäksi henkilötaustan yhteyksiä tuloksiin on eritelty lähinnä iän, sukupuolen ja kotiseudun mukaan. Yhteydet työ- ja perhe-elämään jäivät tässä tarkastelussa vähemmälle, vaikka niillä on keskeinen merkitys arvioitaessa ylioppilaiden opintouran onnistuneisuutta.

Vuosittainen ylioppilassuma koostuu eri ikäluokkiin kuuluvista ylioppilaista siten, että viimeisen ikäluokan ylioppilaat edustavat suurinta osuutta ja aikaisemmat ikäluokat vuosittain vähenevää osuutta, koska yhä suurempi osa heistä on jo sijoittunut jatko-opintoihin. Kun institutionaaliset muutokset pysyvät suhteellisen vähäisinä, kuten 1980-luvun loppupuolella, myös tietyn ylioppilasikäluokan usean vuoden mittainen seuranta kuvaa ylioppilassumaa vastaavaa ilmiötä. Tällöin voidaan myös eritellä eri vaiheissa tapahtuvia muutoksia, mikä ei ole mahdollista vain yhtä ajankohtaa koskevien tietojen varassa.

Edellä esitettyä tarkastelua voidaan kuvata kaavamaisesti:

Ilmiönä monitasoista ylioppilaskäluokan hakeutumis- ja opintoprosessia analysoitiin myös teoreettisesti erilaisista lähtökohdista. Alkuvaiheessa tutkimuksen teoreettinen perusta oli kaksitahoinen. Opintoihin valikoitumista tarkasteltiin toisaalta henkilön omana päätöksentekoprosessina ja toisaalta sitä eriteltiin hänen ominaisuuksiensa ja ulkoisten tekijöiden, lähinnä sosialisaaion kaltaisena vuorovaikutuksena. Tutkimuksen edetessä lisääntyi halu jäsentää tuloksia yhtenäisemmässä teoreettisessa kehityksessä. Myös tutkimuksen empiirinen seuranta-aineisto tarjosi mahdollisuuksia yksilökohtaisempaan tarkasteluun, mikä mahdollisuus puuttuu monesta koulutuspoliittista suunnittelua palvelevasta tutkimuksesta.

3. OPINTO- JA AMMATTIURAN VALINTA LEVINSONIN AIKUISIÄN KEHITYSTEORIAN NÄKÖKULMASTA

Ihmisen kehityksen tutkimuksessa on lapsuus painottunut enemmän kuin aikuisikä, josta on esitetty teoreettisia ajatuksia vähän. Aikuisiän kehitystä ovat kuvanneet tarkemmin ainoastaan Erikson, Jung ja Levinson (Ruoppila 1995, 290-296). Eriksonin mukaan aikuisuuden keskeisenä sisältönä on uudesta sukupolvesta huolehtiminen, Jungilla puolestaan painottuu tietoisuuden eri tasojen kehitys, ja Levinson kuvaa elämäkulun elämänrakenteen kehityksenä.

Tässä tutkimuksessa on nojaututtu Levinsonin ajatteluun siksi, että ylioppilaiden sijoituessa jatko-opintoihin he yleensä myös siirtyvät elämäkulussaan nuoruudesta aikuisuuteen, jolloin samalla vuorovaikutus ympäristön kanssa muotoutuu uudella tavalla. Levinsonia lähinnä olevassa amerikkalaisessa koulutusjärjestelmässä tämä tapahtuu vuotta - kahta aikaisemmin kuin Suomessa. Siirtymäjaksojen merkitys on kuitenkin samanlainen, ja ne ajoittuvatkin tietyin rajoin yksilöllisesti, vaikka niiden toteutumisympäristöissä onkin monia kulttuurisia ja sosiaalisia eroja. Erityisesti eroa on siinä, että anglosaksisesta käytännöstä poiketen Suomessa ammatti- ja korkeakouluopinnot ovat maksuttomia, jolloin perheen varallisuus ei muodostu ratkaisevaksi tekijäksi ylioppilaan jatko-opintojen valinnassa, vaikka se ilmenee kyllä välillisesti mm. tavoitteiden ja sosialisointien muodossa.

Yleensä sukupuolen tärkeä vaikutus henkilön elämäkulkuun ilmenee ylioppilailla rajoitetumpana opintojen aloittamisvaiheessa, koska koulutusinstituutio ei käytä sukupuolta yleisenä valintakriteerinä kuten muissa myöhemmissä elämäntilanteissa, joissa on yleensä tarjolla monenlaisia valintavaihtoehtoja.

Levinsonin saamat tulokset osoittavat, että naiset ja miehet käyvät läpi samat varhaisaikuisuuden kehitysvaiheet jokseenkin samanikäisinä, mutta heidän välillään on tärkeä ero siinä, miten he kohtaavat eri vaiheet ja selviytyvät niistä eteenpäin (Levinson 1980, 277-278).

Selvitettyään tarkemmin sukupuolen yhteyttä elämäkulkuun Levinson toteaa (1996, 413-428), että sukupuoleen liittyviä eroja tarkasteltaessa on tärkeämpää kiinnittää huomiota sosiaaliseen sukupuoleen, jakoon feminiininen vs. maskuliininen kuin biologiseen sukupuoleen, jakoon naiset vs. miehet. Vaikka naiset ja miehet käyvät läpi perättäisistä ajanjaksoista koostuvan elämäkulunsa aikana samat kehitykselliset muutokset jokseenkin samanikäisinä, kulttuurisesti erilaisissa tilanteissa esille tuleva sukupuolijako vaikuttaa silti heidän elämänjäsenyksensä kehitykseen. Elämäntilanteiden luokittelu-

nen feminiiniseksi ja maskuliiniseksi tuo esille perhekeskeisen elämänjäsennyksen sekä asemaan työelämässä perustuvan elämänjäsennyksen välisen eron, joka koskee sekä naisia että miehiä. Tilanteiden sukupuolisidonnaisuuden vähetessä alkavat myös tällaiset elämänjäsennyksen erot tasoittua.

Suomalaisien varhaisaikuisuutta (ikävuosia 20-41) tutkiessaan Perho ja Korhonen (1994, 61-78; 1995, 323-342) ovat myös todenneet, ettei naisten ja miesten siirtymäsisällöissä ole oleellisia eroja, vaikka miehillä siirtymät jakaantuvat tasaisemmin kuin naisilla, joilla erityisesti vanhemmuuteen liittyvät sisällöt painottuvat 30 ikävuoden jälkeen. Siirtymien esiintymisellä ei heidän mukaansa myöskään ollut yhteyttä sosiaaliryhmään tai koulutukseen. Kuitenkin useimmiten siirtymän jälkeen elämää ja itseä katsottiin uudesta näkökulmasta, vaikka elämänrakenne jäikin pääpiirteissään ennalleen. Myös Häyrynen (1995, 368-380) selvittäessään 1960-1970 -lukujen yliopisto-opiskelijoiden elämänvaiheita on todennut opintouran aikana muovautuvan opiskelijoille uudelleen minäkeskeisemmän suhteen ammattiin.

Tutkimuksissaan Perho ja Korhonen käyttävät Levinsonin keskeisestä käsitteestä life structure nimitystä elämänrakenne. Tässä siitä käytetään kuitenkin nimitystä elämänjäsennyys, mikä kuvanee elämänkulkua dynaamisempaan ilmiönä, ja juuri tätä puolta aikuisiän kehityksestä pyritään korostamaan tässä tarkastelussa.

Näin perustellen kiinnostavan kehityksen tarkastella artikkeleiden tuloksia vuoden 1984 ylioppilaiden varhaisaikuisuuden kehityksen näkökulmasta tarjoaa Levinsonin (1990) aikuisiän kehitystä koskeva teoria (a theory of life structure development in adulthood), jonka eri versioita hän on raportoinut ensin miesten osalta 1979, ottaen 1986 myös naiset mukaan ja lopulta 1996 erikseen naisten osalta. Teoria erittelee ihmisen elämänkulkua (life course) käyttäen mm. käsitteitä elämänjäsennyys (individual life structure), elämänvaihe (life cycle), avaintehtävä (key choice) ja siirtymävaihe (transition).

Levinsonin teorian mukaan elämänvaiheita on neljä: lapsuus ja nuoruus (childhood and adolescence), varhaisaikuisuus (early adult era), keskiaikuisuus (middle adult era) ja myöhempi aikuisuus (late adult era). Vain lapsuudessa ja nuoruudessa kehitys on hierarkista, ja myöhempiä vaiheita voidaan luonnehtia perättäisiksi kausiksi (seasons). Kunkin henkilön elämänjäsennyttä muovaa yksilöllisesti minän ja ulkoisen maailman välinen suhde; ei vain minän tiettyjen puolten kehitys, kuten persoonallisuuden tai sosiaalisten roolien kehitys. Se rakentuu ikäsidonnaisesti tietyssä järjestyksessä, ei kuitenkaan hierarkkisesti, ja vaihtelee vain vähän kulttuurin, sosiaaliryhmän tai sukupuolen mukaan. Alexander ja Langer luonnehtivat Levinsonin aikuisiän kehitysteoriaa ei-hierarkkiseksi kehitysteoriaksi (1990, 10-12).

Elämänjäsennys riippuu sekä yksilön sisäisestä kehityksestä että ulkopuolelta määräytyvistä tapahtumista, joten elämänkausia ja siirtymäjaksuja tarkastellaan kehityksen ja sosialisoinnin toisiinsa yhdistävästä perspektiivistä. Elämänjäsennys kuvaa henkilön ja hänen ympäristönsä välisten suhteiden rakennetta, joka muovautuu henkilön elämänsä edetessä tiettyjen elämänvaiheiden kautta. Vaikka elämänsä on yksilöllistä, silti elämänkausilla ja niiden väliin sijoittuvilla siirtymillä on tietyt yleiset ominaisuudet.

Teorian mukaan (Levinson & al. 1979, 40-59; Levinson 1986, 3-13; 1990, 35-53; 1996, 13-37) kehitys jaksottuu muutaman vuoden tarkkuudella neljään kauden: lapsuus ja nuoruus ajoittuu syntymän ja 17 ikävuoden välille, varhaisaikuisuus ikävuosiin 17-40, keskiaikuisuus ikävuosiin 40-60 ja myöhempi aikuisuus alkaa ikävuodesta 60. Kunkin kauden sisällöt ovat erilaisia ja kunkin kauden alussa on viiden vuoden sisälle ajoittuva siirtymävaihe, joka kuitenkin yksilötasolla toteutuu usein tätä lyhyemmässä ajassa. Siirtymän yhteydessä edellisen vaiheen loppu ja uuden vaiheen alku limittyvät päällekkäin; aikaisempi toiminta jää taakse ja uusi vaihtuu sen tilalle.

Elämänsä muodostuu siis laadullisesti erilaisista vakaista kausista ja muutosjaksoista. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä ovat ikävuosiin 17-22 ajoittuva, mutta yksilötasolla keskimäärin kaksi vuotta kestävä siirtymä lapsuudesta varhaisaikuisuuteen (early adult transition) sekä varhaisaikuisuuden alkuvaihe, aikuisuuden kohtaaminen (entering the adult world), mikä puolestaan ajoittuu ikävuosiin 22-28. Tämän jälkeen siirtytään varhaisaikuisuuden kauden sisällä varhaisaikuisuuden varsinaiseen toimintavaiheeseen, mikä ulottuu 40 vuoden ikään saakka.

Tutkimuksen alkuvaiheessa ylioppilaat ovat 18-19 -vuotiaita, joten osalla heistä on meneillään elämänsä siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen ja osa on jo edennyt varhaisaikuisuuden alkukauteen. Seurannan myöhemmissä vaiheissa henkilöt ovat 22 - 23 vuotiaita ja 26-27 -vuotiaita, jolloin jokseenkin kaikki heistä elävät jo varhaisaikuisuuden alkukaudesta.

Tämän siirtymän alkaessa lapsuuden kehitykseen kuuluva henkinen ja fyysinen hierarkkisesti edennyt kehitys on jo päättynyt ja orastava aikuistuminen muovaa uudella tavalla suhteet mm. perheeseen ja muuhun ympäristöön. Henkilö on tällöin käynyt läpi lapsuusvaiheen, mutta on vielä kokematon elämään varhaisaikuisuuden vaihetta.

Varhaisaikuisuuden alku on erityisen energistä ja rikasta, mutta samalla ristiriitaista ja rasittavaa aikaa. Etsittäessä omaa paikkaa maailmasta ja uusia sosiaalisen toiminnan muotoja tapahtuu eniten elämänjäsennykseen vaikuttavia muutoksia taidoissa ja asenteissa. Myös biologisen toiminnan huippujakso sijoittuu ikävuosien 20-30 välille. Vastaava ajanjakso merkitsee psyykkisen ja sosiaalisen toiminnan kannalta ponnistelua nuoruuden

tavoitteiden saavuttamiseksi, elinympäristön kohentamista, perheen perustamista ja varhaisaikuisuuden edetessä myös arvostuksen saamista. Tähän vaiheeseen sisältyy runsaasti mahdollisuuksia toteuttaa tavoitteita ja kokea tyydytystä, mutta samalla sosiaaliset ja ammattiin sisältyvät velvoitteet lisääntyvät, vaikka taloudellinen asema ei olisikaan vielä turvattu. Jakson aikana tehdään useimmat elämänkulun tärkeät valinnat, jotka koskevat rakkaus- ja sosiaalisia suhteita, ammattia ja elämäntapoja, ja jotka joudutaan tekemään ilman elämäkokemuksen tuomaa viisautta. Ylioppilaiden kannalta opinto- ja ammattiuran valinta on tämän vaiheen keskeisin avaintehtävä.

Levinsonin teoria soveltuu hyvin tämän ylioppilaita koskevan tarkastelun kehykseksi siksi, että se on tarkoitettu kuvaamaan nuorten siirtymistä aikuisuuteen yhdistäen sekä nuorten kehityksen että sosialisointin samaan perspektiiviin. Tämä mahdollistaa sen, että ylioppilaiden hakeutumis- ja opintoprosessin etenemistä, siihen kuuluvia toimintatapoja ja niiden muutoksia voidaan eritellä monitasoisesti ja monitieteisesti heidän elämänsä vaiheena, johon vaikuttavat myös koulutusinstituutio ja työelämä. Ylioppilaskäluokasta koottu seuranta-aineisto mahdollistaa tällaisen tarkastelun myös metodisesti, joskin parhaaseen tulokseen päästäisiin ainakin yksilökohtaisessa tarkastelussa Levinsonin mukaan (1986) haastatteluaineistoa käyttäen.

Koska teoriaan nojautuen voidaan etsiä elämänjäsennyksen positiivisia ja negatiivisia determinanteja ja eritellä niiden yhteenkietoutumista (Levinson 1990), voidaan näin menetellen tuoda esille myös koulutuksen ja työelämän välisiin yhteyksiin edistävasti tai haittaavasti vaikuttavia tekijöitä.

Useassa artikkelissa kuvattu koulutuksen tarjonnan ja kysynnän epätasapaino on pysyvä ongelma. Sitä on yritetty ratkaista sekä koulutusväyliä uudistamalla että ohjantaa ja valintamenettelyjä kehittämällä pääsemättä kuitenkaan tyydyttävään tulokseen. Tästä syystä tässä opinnäytteessä tarkastellaan artikkeleissa esitettyjä tuloksia erityisesti aikuisiän kehityksen näkökulmasta. Jatko-opintoihin hakeutuminen on keskeinen tapahtuma koko elämänkulun kannalta ja lisäksi se tapahtuu erittäin dynaamisessa vaiheessa, jossa lapsuus päättyy ja valmistaudutaan aikuisuuteen.

Opintojen aloittamisvaiheessa aikuisuuteen tulevan henkilön elämänjäsennys muovautuu myös monessa muussa suhteessa, ja juuri tätä aikuisiän kehitystä käsittelevä teoria jäsentää. Teoria tarjoaa siten kehyksen, jota käyttäen voidaan hahmotella myös ylioppilaiden opinto- ja ammattiuraa sekä siihen eri vaiheissa myönteisesti ja kielteisesti vaikuttavia tekijöitä. Myös artikkeleiden pohjana oleva empiirinen aineisto soveltuu tällaiseen tarkasteluun.

4. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA ONGELMAT

Tutkimusartikkeleissa on eritelty ylioppilaiden jatko-opintoihin sijoittumista lähinnä ylioppilaiden ja koulutusinstituution välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Tarkasteltaessa saatuja tuloksia uudelleen Levinsonin teorian (1990) mukaisesti tavoitteena on ottaa huomioon myös ylioppilaiden kehitysvaiheen yhteys heidän jatko-opintoihinsa sekä eritellä opintojen ja työn vaikutusta heidän elämänsäkuunsa.

Teorian mukaan useimmat uusista ylioppilajista ovat kehityksellisesti siirtymässä nuoruudesta varhaisaikuisuuteen, jolloin heille on ensisijaista aloittaa jatko-opinnot. Monen on kuitenkin vaikea saavuttaa tavoitettaan, sillä mm. ylioppilassumasta johtuen he joutuvat toimimaan paineessa ja epävarmuudessa. Se, miten ympäristö tukee heidän kehityksellistä muutostaan, vaikuttaa myös heidän seuraavaan kehitysvaiheeseensa, joka on toimintavaihtoehtoja etsivä varhaisaikuisuuden alkuvaihe.

Artikkeleiden tuloksia tarkasteltaessa nousevat esille seuraavanlaiset ongelmat:

1. Mitä kehityksellisiä vaiheita ylioppilasikäluokka käy läpi kahdeksan vuoden aikana ylioppilaaksi tulonsa jälkeen, millaista yksilöllistä vaihtelua näiden vaiheiden ajoittumisessa esiintyy ja miten tämä vaikuttaa jatko-opintoihin.
2. Millainen yhteys ylioppilaiden taustalla ja sukupuolella on heidän elämänjäsenyykseen, lähinnä toimintatapaan ja suunnitelmiin, sekä miten nämä vaikuttavat jatko-opintoihin ja muuhun elämänsäkuun.
3. Miten voitaisiin minimoida sellaisia ylioppilaiden elämänjäsenyyksen ja elämänsäkulun vaikeuksia, jotka aiheutuvat ympäristön, lähinnä ylioppilassuman ja työttömyyden, yhteensopimattomuudesta ylioppilaiden kehityksellisten muutosten kanssa.

Ylioppilaiden jatko-opintoihin liittyvät ongelmat on hahmoteltu Levinsonin aikuisiän kehitysteorian mukaan, vaikka toisin perustein laadittujen artikkeleiden tulokset eivät täysin kohtaa kaikkia ongelmia. Tämä korostaa kuitenkin pyrkimystä tarkastella aikaisempia tuloksia uudesta näkökulmasta.

5. TUTKIMUSAINEISTOT

5.1 Koehenkilöt

Tutkimuksen koehenkilöt edustavat vuoden 1984 ylioppilasikäluokkaa, johon kuuluu 31 811 ylioppilasta. Heistä on tyttöjä 62 % ja poikia 38 %. Ylioppilaiden osuus on puolestaan 42 % vuonna 1981 yleissivistävän oppimäärän suorittaneiden koko ikäluokasta (Suomen tilastollinen vuosikirja 1982, taulukko 325; 1986, taulukko 338).

Tutkimusotokseen kuuluu 1 233 ylioppilasta, jotka on valittu poimimalla joka neljäs koehenkilö IEA:n toisen kansainvälisen luonnontieteiden koulusaavutustestin tutkimusjoukosta. Se puolestaan on koottu maamme lukioita edustavan luokkakohtaisen otoksen perusteella keväällä 1984 ylioppilaiden ollessa vielä abiturientteja (Leimu 1988). Tutkimusotokseen kuuluu siten 4 % ylioppilasikäluokasta.

Tutkimuksen seuranta-aineisto on koottu vuosina 1984, 1988 ja 1992, joten se kattaa noin kahdeksan vuoden ajanjakson. Ensimmäisessä vaiheessa tyttöjen osuus oli 57 % ja myöhemmissä vaiheissa 60 %, joten tutkimuksessa tyttöjen aliedustus on noin kaksi prosenttiyksikköä koko ylioppilasikäluokkaan verrattuna.

Ensimmäisen vaiheen tiedot koottiin IEA-tutkimuksen yhteydessä, joten siinä on mukana koko tutkimusotos. Seuraavat vaiheet toteutettiin postikyselyinä, joihin osallistui 71 % tutkimusotoksesta, liite 1.

5.2 Kyselyjen sisällöllisiä lähtökohtia

Jokaisen kyselyvaiheen yhteydessä koottiin melko laajasti henkilö-, tausta- ja tilannekohtaisia tietoja. Niitä koskevat kysymykset on pyritty sovittamaan koehenkilöiden kulloistekin elämäntilanteiden mukaisiksi. Niihin sisältyvät koulutus- ja ammattiluokitukset perustuvat tilastokeskuksen luokituksiin (Koulutusluokitus 1992; Ammattiluokitus 1987). Opinnäytteen muuttujat on muodostettu pääosin näiden kysymysten pohjalta.

Kyselyissä on myös koottu henkilöiden elämäntapaan, historiaan, suunnitelmiin, työmotivaatioon ja ammattiin liittyviä tietoja sekä niitä koskevia arvioita. Niiden lähtökohtia ja sisältöjä ovat esittäneet lähinnä Roos 1986a, b; Bohring & Ducke 1979; Bertram 1976; Holland 1973, 1966, mutta myös näiden kysymysten sisältöjä on painotettu ylioppilaiden elämäntilanteiden mukaan. Lisäksi myöhemmissä kyselyissä niitä on tiivistetty aikaisemmista vastauksista saatujen kokemusten perusteella, liite 2.

6. ALKUPERÄISET ARTIKKELIT

6.1. Ylioppilaat jatko-opintomarkkinoilla ¹

Tässä yhteydessä tarkastellaan ylioppilasikäluokan hakeutumista jatko-opintoihin runsaan neljän vuoden aikana ylioppilaaksi tulosta. Tarkastelun näkökulmana on lähinnä koulutusjärjestelmän toimintamahdollisuuksien kuvailu opintojen aloittamisvaiheessa. Tulokset ovat peräisin "Nuoruudesta aikuisuuteen" -tutkimusprojektista, jota varten koottiin vuosi sitten jokseenkin edustava otos vuoden 1984 ylioppilasikäluokasta.

Ylioppilaiden sijoittuminen jatko-opintoihin on yhä vain hidastunut tämän vuosikymmenen kuluessa. Tilannetta on nimitetty osuvasti ylioppilassumaksi, mutta sen ratkaiseminen on ongelmallista ja vaatii syvällisiä uudistuksia myös koulutusjärjestelmässä.

1. Yksilön ja valintajärjestelmän erilaiset tavoitteet

Yksilön tavoitteellinen jatko-opintoihin hakeutuminen tuottaa helposti opiskelijavalinta- ja jatkokoulutusjärjestelmille monenlaisia ongelmia. Se ruuhkauttaa yhtäältä pyrkimistä ja jättää toisaalta aloituspaikkoja tyhjäksi. Sillä on myös osuutensa opintojen keskeyttämiseen ja vaihtamiseen. Usein myös yksilö törmää jatko-opintoihin hakeutuessaan koulutusjärjestelmän asettamiin rajoituksiin, sillä yksilön ja koulutusjärjestelmän tavoitteilla on käytännössä erilaiset lähtökohdat. Yksilön perustelut liittyvät hänen omaan kehitykseensä, ne ovat herkkiä tilannetekiöille ja ne edustavat tietynlaista kulttuuria. Ennen kaikkea jatko-opintojen valinnalla nuori voi itse suunnata elämänuraansa. Sen sijaan koulutusjärjestelmän tavoitteet ovat yleisiä, ennustettavia ja niihin liittyvät käytänteet muuttuvat hitaasti.

Kuitenkin jo hakeutumisprosessin alussa monet yrittävät pienentää jatko-opintotavoitteidensa ja -mahdollisuuksiensa välillä vallitsevaa ristiriitaa ja viimeistään prosessin loppupuolella lähes kaikki koettavat löytää siihen kelvollisen ratkaisun. Näin useimpien pyrkiminen pysyttelee tietyn riskitason rajoissa, joka riippuu osittain alkuperäisestä suuntautumisesta jatko-opintoihin sekä hakeutumisprosessin aikana saaduista kokemuksista. Lopulta lähes jokainen löytää jonkin jatko-opintopaikan, jossa hän myös aloittaa opinnot, joskin sen etsimiseen on usein kulunut paljon voimavaroja jo ennen jatko-opintoja.

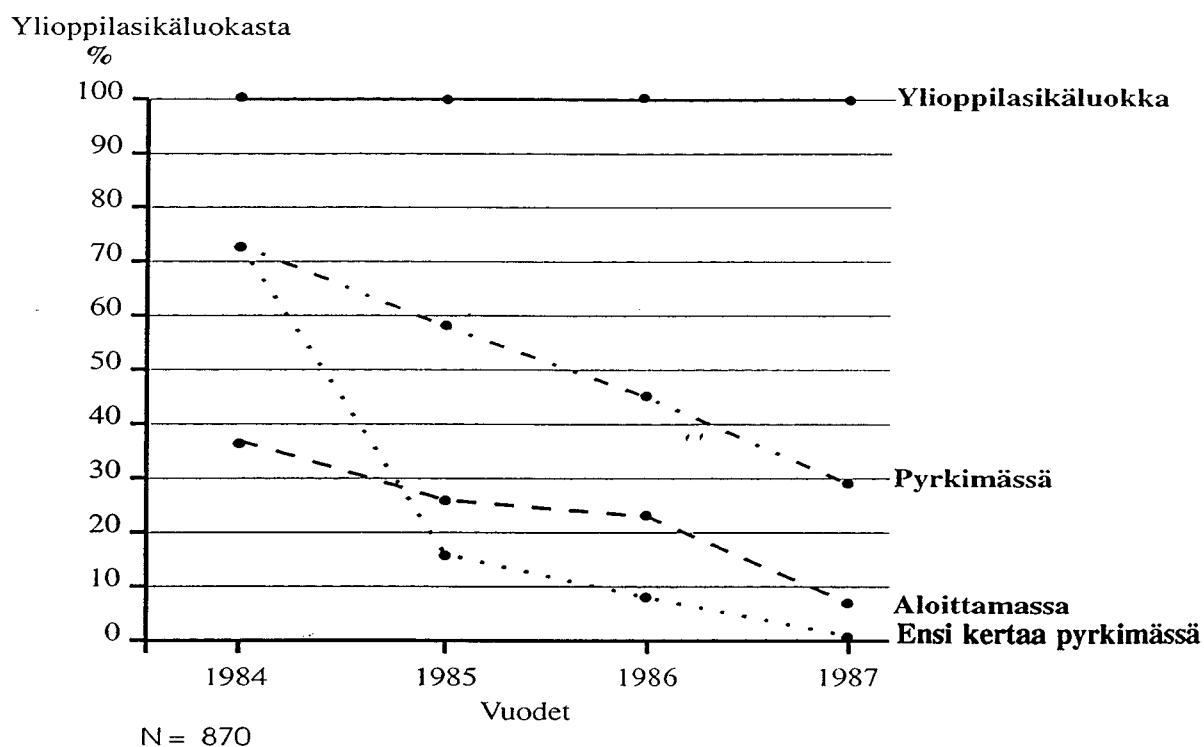
¹ Alkuperäisjulkaisu Jalkanen, H. 1989a. Ylioppilaat jatko-opintomarkkinoilla. Teoksessa R. Mäkinen. Väkiraportti tutkimushankkeesta Ylioppilaiden koulutushistorian rakentuminen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. PM 31.3.1989, 1-8.

2. Vuoden 1984 ylioppilaat osallistuivat pyrkimiseen olympiaadin verran

Ylioppilasikäluokan jatko-opintoihin hakeutumisprosessia voi hyvin mitata esim. lukion pituudella tai vaikka olympiaadilla, sillä vain kolmannes ikäluokasta selvittää tiensä jatko-opiskelijaksi heti ylioppilaaksi tulovuonna, ja vielä neljäntenä vuonna runsas neljännes on yhä pyrkimässä.

Vuoden 1984 ikäluokan hakeutumista jatko-opintoihin voidaan ilmaista esim. seuraavin luvuin. Runsaan neljän vuoden kuluessa lähes jokainen ylioppilas (98 %) on pyrkinyt vähintään kerran jatko-opintoihin ja lähes yhtä suuri osuus (95 %) on myös aloittanut jossain jatko-opinnot. Mikäli muiden 1980-luvun alkupuolen ylioppilasikäluokkien hakeutumisessa jatko-opintoihin ei ole suuria eroja, niin joka vuosi pyrkivien henkilöiden määrä kohoaa runsaan kahden ylioppilasikäluokan suuruiseksi (vuoden 1984 ikäluokan mukaan laskien 205 %). Koska kaikki eivät pyri heti ylioppilaaksi pääsyänsä jälkeen, ensimmäisen vuoden ylioppilaat edustavat aluksi enimmillään kolmannesta pyrkijöiden koko henkilömäärästä, ja tämä osuus supistuu vuosi vuodelta. Siten useampana vuonna hakeutumisprosessiin osallistuvat joutuvat toistuvasti kilpailemaan keskenään, ja he hidastavat enemmänkin toistensa jatko-opintoihin pääsyä kuin tyypillisten suoraan lukion jälkeen jatko-opinnot aloittavien pääsyä. Useimpien ylioppilaiden asema pyrkijäjoukossa paranee siten vähemmän, kuin mitä he ovat odottaneet muuttaessaan suuntautumistaan ja valmentauessaan entistä paremmin opiskelijavalintoihin. Tässä mielessä ylioppilaiden jatko-opintoihin pyrkimistä voidaan nimittää ylioppilassumaksi, joka ruuhkauttaa tietyntyyppiset koulutusreitit.

Ylioppilasikäluokan osallistumista hakeutumisprosessiin runsaan neljän vuoden aikana tarkastellaan ylioppilaskohtaisesti kuviossa 1. Ylioppilaat aloittivat jatko-opintoihin hakeutumisen voimallisesti heti ylioppilaaksitulovuonnaan, jolloin 72 % ylioppilasikäluokasta pyrki vähintään yhden kerran. Toisena ja kolmantena vuonna kertyi lisää ensi kertaa pyrkiviä vielä neljännes ja neljäntenä vuonna enää yksi prosentti. Uusien pyrkijöiden lisäksi seuraavina vuosina oli yhä pyrkimässä aiemmin karsiutuneita ja mieluisampaa jatko-opintopaikkaa tavoittelevia ylioppilaita ja myöhemmässä vaiheessa myös jo ammatillisen tutkinnon suorittaneita. Siten toisena vuonna pyrki ikäluokastaan 58 %, kolmantena vuonna 45 % ja neljäntenäkin vielä 29 %. Jatko-opinnot aloittaneiden osuus oli kolmena ensimmäisenä vuonna noin puolet pyrkineistä, mutta neljäntenä vuonna osuus putosi tästä tuntuvasti, joten neljännen vuoden jälkeen jäi noin viidennes ikäluokasta vielä pyrkijäpotentiaaliin.

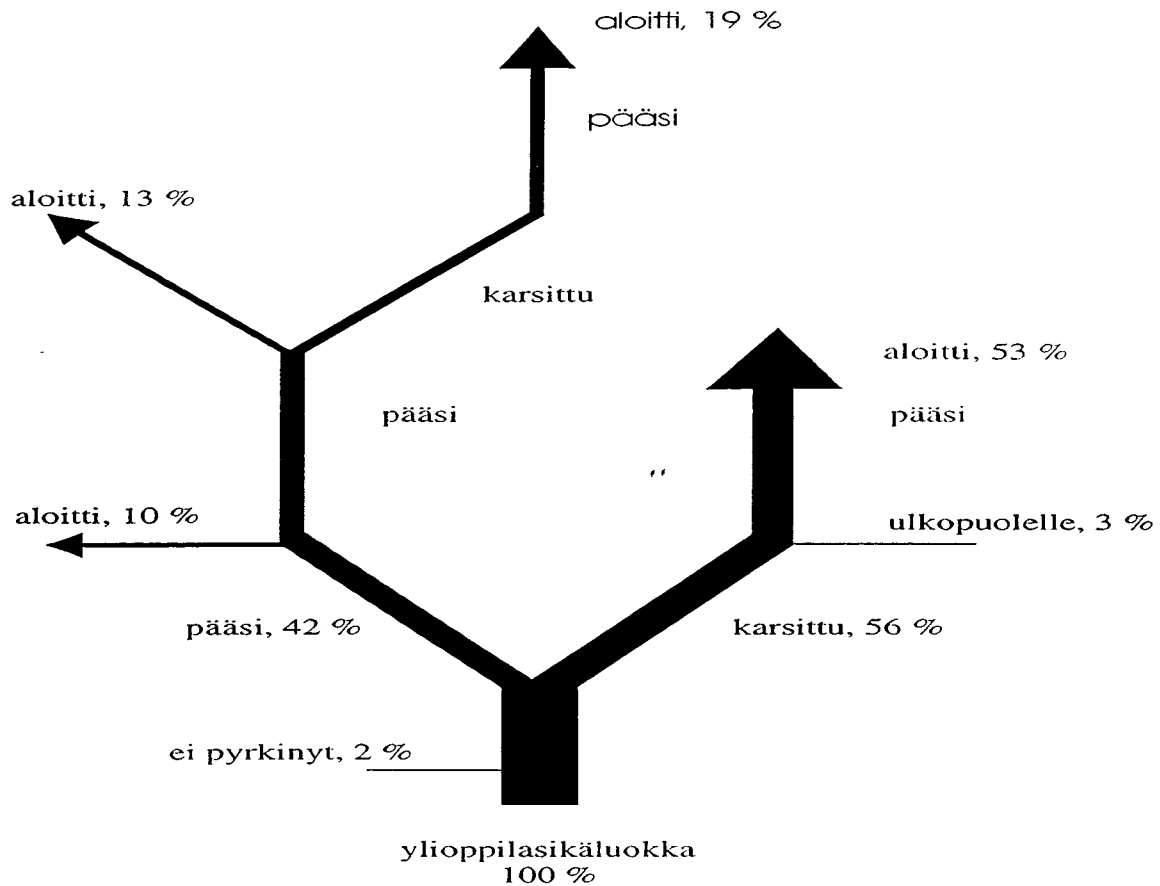

Kuvio 1. Hakeutumisprosessiin osallistuneiden vuoden 1984 ylioppilaiden osuus ikäluokastaan 1984-1987.

3. Jatko-opintoihin päätyminen monivaiheista

Ylioppilas käy läpi koko hakeutumisprosessin vaihe vaiheelta ennen jatko-opintojen aloittamista. Tulos riippuu sekä yksilön itsensä että koulutusjärjestelmän tekemistä ratkaisuista. Kukin nuori valitsee itse koulutuksen, johon hän *pyrkii*, ja mikäli hän ei karsiudu vaan saa *opinto-oikeuden*, hän voi jälleen itse päättää opintojen aloittamisesta tai aloittamatta jättämisestä. Usein jatko-opintoihin hakeutumiseen sisältyy myös keskeytyksiä ja vaihtamisia sekä tutkinnon jälkeen jatkamista. Jokainen vaihe voi toistua moniakin kertoja, jolloin koko prosessi venyy useiden vuosien mittaiseksi.

Ylioppilasikäluokan tuloa jatko-opintoihin on kuvattu kuviossa 2. Sen mukaan 95 % ikäluokasta aloittaa jatko-opinnot ja ulkopuolelle jää karsiutumisen tähden 3 % ja hakemattomuudesta 2 %. Opinnot aloittaneista noin kolme neljästä tulee karsituksi jossain *vaiheessa* - useimmat heti alussa - ja vain neljännes saa opinto-oikeuden joka *pyrkimisellä*.

Kuvio 2. Vuoden 1984 ylioppilasikäluokan tulo jatko-opintoihin

Hakeutumisen venyessä useampien vuosien pituiseksi nuoren ja koulutuksen välinen vuoro-vaikutus tiivistyy. Nuoren itsensä suorittamat valinnat alkavat lähestyä oppilaitosten suorittamia valintoja, joista siten muodostuu vuosittain tiukkeneva raami koko hakeutumisprosessille.

Vuosittain oppilaitokset hyväksyivät liki puolet tarkasteltavan ylioppilasikäluokan pyrkimistä, ylioppilaksitulovuonna 45 % ja kolmantena vuonna 51 %. Keskimäärin kolme neljästä opinto-oikeuden saamisesta johti myös opintojen aloittamiseen. Ensimmäisenä vuonna osuus oli 62 %, kun se nousi neljäntenä vuonna jo 88 %:iin. Keskeyttämisen suunta oli aloittamiseen nähden päinvastainen ollen keskimäärin 13 %. Ensimmäisenä vuonna aloittaneista oli ehtinyt keskeyttää muita suurempi osuus.

Vaikka koulutusjärjestelmän suorittaman valinnan tulos onkin eri vuosina ylioppilasikäluokan kannalta melko tasainen, saattaa siinä näkyä myös ylioppilaiden valintataitojen oppimista. Sen sijaan yksilöiden suorittamassa valinnassa ilmenee melko selvästi prosessin monivaiheisuus. Opintojen aloitus on vain yksi vaihe, joka voi sijoittua hyvinkin eri kohtiin jatko-opintojen

valintaa henkilöstä riippuen. Ikäluokan jatko-opintoihin sijoittuminen on siis paljon muutakin kuin laskennallinen ongelma. (taulukko 1).

Taulukko 1. Koulutusjärjestelmän ja ylioppilaiden itsensä toteuttaman valinnan tulokset vuosina 1984 - 1987

Jatko-opintoihin hakeutumisvuosi	Pyrkimisiä ikäluokassa	Hyväksymisiä pyrkimisistä	Aloittamisia hyväksymisistä	Keskeyttämisiä aloittamisista
1984	135	45	62	16
1985	103	48	77	14
1986	84	51	85	13
1987	48	48	88	3
Kaikkiaan % (N = 870)	370	48	75	13

4. Kullekin koulutusasteelle hakeutuminen on omanlaistaan

Ylioppilaiden alkuperäiset tavoitteet ja hakeutumisen aikana tapahtuvat tarkistukset suuntaavat selvimmin jatko-opintoihin hakeutumista. Tarkistus kohdistuu usein koulutusasteeseen, elleivät koulutusalan tai -paikan vaihtamiset ole jo tehonneet. Pyrkimisen jatkuessa useita vuosia tällainen alkuaan toissijainen koulutuksen kysyntä moninkertaistuu ja koko pyrkijäjoukossa se voi lopulta jo ylittää ensisijaisen kysynnän. Tällainen tilanne syntyy jossain määrin korkea-asteen ja ylemmän keskiasteen välille ikäluokan koko hakeutumisprosessin puolenvälin tienoilla ja ehkä myös alemman keskiasteen ja ylemmän keskiasteen välille prosessin loppupäässä. Näin kullekin koulutusasteelle muodostuu omanlaatuisensa hakeutumisprofiili.

Taulukon 2 mukaan korkea-asteelle hakeutuminen ja ylemmälle keskiasteelle hakeutuminen ovat muodostuneet keskimääräisesti ottaen hyvin toistensa kaltaisiksi prosesseiksi. Kummankin

koulutuksen kysyntä ylittää reilusti ikäluokan suuruuden, kumpaankin hyväksytään kaksi viidestä pyrkimisestä ja kummassakin kolme neljästä hyväksymisestä johtaa opintojen aloittamiseen. Myös keskeyttämisessä ne ovat tasoissa. Kuitenkin niillä on selvä ero siinä, että korkeasteelle hakeutumisessa painottuu prosessin alkuvaihe ja ylemmälle keskiasteelle pyrkimisessä painottuu prosessin keskivaihe.

Taulukko 2. Hakeutumisprosessin tulokset koulutusasteittain runsaan neljän vuoden ajalta ylioppilaaksi tulon jälkeen

Jatko-opintojen kohteena oleva	Pyrkimisiä ikäluokasta	Hyväksymisiä pyrkineistä	Aloittamisia hyväksymisistä	Keskeyttämiä aloittamisista
Yleissivistävä	14	82	78	16
Alempi keskiaste	63	64	80	8
Ylempi keskiaste	157	43	74	14
Korkea-aste	136	42	73	14
Kaikkiaan % (N = 870)	370	48	75	13

Alemmalle keskiasteelle pyrkimisten määrä yltyi liki kahteen kolmannekseen ikäluokasta, joten myös siitä on tullut varteenotettava ylioppilaiden jatko-opintovaihtoehto. Pyrkimisistä hyväksytään liki kaksi kolmannesta ja opintojen aloittamiseen päätyy neljä viidestä hyväksymisestä, mikä ylittää selvimmin keskiarvon. Niin ikään keskeyttäminen jää keskimääräistä vähemmäksi. Alemmalle keskiasteelle hakeutuminen painottuu prosessin alkuvaiheeseen, minkä lisäksi se vahvistuu jonkin verran suhteessa muihin koulutusasteisiin vielä prosessin loppuvaiheessa. Lukion jälkeisen yleissivistävän koulutuksen merkitys on pysytellyt verraten vähäisenä koko ajan.

Kaikilla koulutusasteilla on siis alusta alkaen oma **kysyntänsä**, ja sen lisäksi hakeutumisen pitkittyminen lisää tuntuvasti ylemmän ja alemmankin keskiasteen toissijaista kysyntää. Ennen pitkää **tämänsuuntainen** kehitys saattaa johtaa siihen, että monilla keskiasteella aloittavilla

ylioppilailla on monipuolisempi kokemus kuin lukiosta melko suoraan korkeakoulutukseen tulevilla opiskelijoilla. Nähtäväksi jää, millaiset vaikutukset tällä sitten aikanaan on työelämään ja jatkokoulutukseen hakeutumiseen tutkinnon jälkeen.

5. Voitaisiinko opiskelijavalinnan tulosta parantaa?

Yleisesti ottaen ylioppilailla on kyllä melko paljon pyrkimiseen liittyviä tietoja, erityisesti korkea-asteen osalta, mutta monen ylioppilaan tietämys jatko-opintomarkkinoiden toiminnasta on vähäistä ja sen he oppivat vasta kokemuksen kautta. Vähiten turhia ongelmia hakeutumisessaan kokevat ne, joilla on jo heti alussa selvä suunnitelma lyhyestä tai pitkästä ammatillisesta koulutuksesta, sillä pyrkiessään he voivat keskittyä harvempiin asioihin kuin epävarmasti jatko-opintoihin suuntautuvat. Erityisesti ylemmälle keskiasteelle tähtäävien tarpeet saattavat jäädä vähemmälle huomiolle traditionaalisesti korkea-asteelle orientoivassa lukiossa, joten lukio-opetusta ja oppilaanohjausta voitaisiin kehittää vielä tässä suhteessa.

Opiskelijavalintajärjestelmä näyttää toimivan hyvin tasaisesti vuodesta toiseen. Samoin ylioppilaiden pyrkiminen on niin aktiivista, että on muodostunut ylioppilassuma, jonka henkilömäärä ylittää kahden ylioppilasikäluokan suuruuden ja koostuu ainakin neljästä ikäluokasta. Näistä ensimmäisen vuoden ylioppilaat muodostavat suurimman ryhmän, minkä jälkeen aikaisempien vuosien osuudet vähenevät tasaisesti. Valintajärjestelmän toiminnan tuloksellisuutta voitaisiin ehkä parhaiten lisätä valitsemalla opiskelijoita myös varalle ja huolehtimalla mahdollisimman hyvin heistä heti kun käyttämättä jäävät paikat on aktiivisesti saatu selville. Tässä mielessä voitaisiin kai esittää joitain moraalisia velvoitteita myös aloituspaikan saaneille. Sen sijaan pyrkimisen rajoittamisella tuskin saadaan aikaan positiivisia tuloksia. Pikemminkin sellainen voisi ruokkia myöhempiä opiskeluun liittyviä ongelmia ja ammatillisen kiinnostuksen vähättelyä opiskelua motivoivana tekijänä.

6.2 Taidolla ja tarmolla ylioppilassumasta jatko-opiskelijaksi ²

1. Tutkimustehtävä ja -aineisto

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata sitä, miten ja mihin jatko-opintoihin ylioppilaat sijoittuvat lukion jälkeisinä vuosina. Hakeutumista tarkastellaan yhtä ylioppilasikäluokkaa seuraten noin neljän vuoden aikana. Tutkimusjoukko muodostuu 870:stä vuoden 1984 ylioppilaasta, jotka edustavat ikäluokkaansa kohtuullisen hyvin. Alkuperäisenä tutkimusjoukkona on puolet vuoden 1984 luonnontieteiden kansainvälisen koulusaavutustutkimuksen Suomen abiturienttiaineistosta, joka oli koottu luokkakohtaisella otannalla. Seuranta-tiedot koottiin henkilökohtaisella kyselyllä vuodenvaihteessa 1987-1988, ja kolmen kyselykierroksen jälkeen palautusprosentti ylitti 70.

2. Jatko-opintoihin pyrkimisen "pakko"

Lähes jokaisen lukion aloittaneen suunnitelmiin kuuluu opintojen jatkaminen ylioppilas-tutkinnon jälkeen. Abiturienteina ollessaan noin puolet vuoden 1984 ylioppilaista tähtäsi korkea-asteen opintoihin, noin neljännes keskiasteelle ja loppu neljännes oli epävarmana siinä välillä. Tässä suhteessa 1970-luvun puolivälin jälkeen ei ole tapahtunut muutosta.

Tarkasteltavan ylioppilasikäluokan jatko-opintoihin hakeutumisessa on huomattava mm. se, että he ovat saaneet kohtalaisen paljon informaatiota eri tahoilta useimpiin jatko-opintopaik-koihin liittyvästä kovasta kilpailusta ja karsinnasta. Myöskään ylioppilaiden työsaantimah-dollisuudet lähinnä yrittäjätaustaan liittyvää poikkeusta lukuun ottamatta eivät ole olleet hyvät Helsingin seudun ulkopuolella. Useimpien ylioppilaiden on siis ryhdyttävä tosi toimiin saadak-seen mieluisan jatko-opintopaikan ja päästäkseen tutkinnon jälkeen haluamalleen ammattiuralle.

Jatko-opintoihin hakeutuminen merkitsee ammattiuran kannalta katsoen useimmille ylioppi-laille myös aimo askelta uudenaiseen ammatilliseen kulttuuriin, johon kodilla ei ole ollut paljonkaan kosketusta. Näin voidaan olettaa jo siksi, että vain noin joka viidennen ylioppilaan jompikumpi vanhemmista edusti korkeakoulutusta vaativaa ammattia. Lyhyen tai opistotason ammatillisen koulutuksen oli hankkinut runsas puolet vanhemmista, mutta ilman ammatillista koulutusta oli myös noin viidennes vanhemmista. Siten vähintäänkin joka toisen ylioppilaan jatko-opintosuunnitelmat merkitsevät huomattavaa koulutason lisäystä, jo ylioppilastutkinnon lisäksi, hänen vanhempiinsa nähden.

Niinpä voidaankin odottaa, että jatko-opintopaikan tavoittelun yleisimmäksi strategiaksi muodostuu aktiivinen ja sitkeä pyrkiminen, joka saa hakeutumisprosessin pitkittyessä useiden

---

² Alkuperäisjulkaisu Jalkanen, H. 1989b. Taidolla ja tarmolla ylioppilassumasta jatko-opiskelijak-si. Teoksessa R. Mäkinen. Väkiraportti tutkimushankkeesta Ylioppilaiden koulutushistorian raken-tuminen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. PM 31.3.1989, 9-23.

vuosien mittaiseksi myös taktisia piirteitä, kun esim. ensimmäisen aloituspaikan saamisen jälkeen tavoitellaan mieluisampaa vaihtoehtoa.

3. Miten pyrkiminen ajoittuu ylioppilastutkinnon jälkeen

Kyselyn sallimissa rajoissa kunkin ylioppilaan jatko-opintoihin pyrkimistä voidaan selvittää vuodesta 1984 eteenpäin noin neljän vuoden ajalta enintään kymmenen pyrkimiskerran osalta. Opintojen aloittamisesta on tiedot vastaavalta ajanjaksolta enintään viidestä aloituksesta. Nämä määrälliset rajat näyttivät myös hyvin riittävän.

Jatko-opintoihin pyrkimisten ajoittumista eri vuosille voidaan tarkastella taulukon 1 avulla.

Taulukko 1. Jatko-opintoihin pyrkimisten ajoitus ylioppilastutkinnon jälkeen

Henkilökohtainen pyrkimismäärä	Eri vuosina osallistuneiden %-osuus ikäluokastaan:					Yht.
	1984	1985	1986	1987	1988	
1.	71	17	9	1	0	98
2.	36	29	14	7	1	87
3.	18	22	18	8	2	68
4.	6	17	16	9	1	49
5.	3	10	11	7	2	33
6.	1	5	8	5	1	20
7.	1	2	4	5	1	13
8.	1	1	3	3	1	9
9.	0	1	1	2	1	5
10.	-	1	1	1	0	3
Yht. %						
Ikäluokasta	137	105	85	48	10	385
Pyrkimisistä	36	27	22	12	3	100

Taulukosta 1 voidaan havaita, että yhden ylioppilasikäluokan jatko-opintoihin pyrkiminen venyy noin neljän vuoden mittaiseksi. Kun ilmeisesti myös muilla ikäluokilla on sama tilanne, pyrkii vuosittain jatko-opintoihin ainakin neljän eri ikäluokan ylioppilaita. Tästä joukosta uudet ylioppilaat edustavat runsasta kolmannesta, vuotta myöhemmin saman ikäluokan osuus on runsas neljännes ja vielä kolmantenakin vuonna runsas viidennes.

Edelleen on todettavissa, että 98 % ylioppilasikäluokasta pyrkii vähintään kerran jatkokoulutukseen. Vaikka puolet ikäluokasta pyrkii enintään kolme kertaa, niin yhtä ylioppilasta kohden kertyy liki neljä pyrkimistä, sillä kymmenesosa ylioppilaista pyrkii vähintään kahdeksan kertaa.

Suoraan ylioppilastutkinnon jälkeen pyrki ensimmäistä kertaa 71 % ikäluokasta ja toisena vuonna ensimmäistä kertaa 17 %, joista useimpia viivytti asevelvollisuuden suorittaminen, joten vain noin kymmenesosa ylioppilaista on preferoinut koulutukseen liittymätöntä väliavuotta.

4. Hakeutumisprosessin mittasuhteet

Hakeutumisprosessin lopputuloksena voidaan pitää kullekin pyrkijälle mieleisten jatko-opintojen aloittamista. Niihin päädytään yksilön ja koulutusinstituution välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Tässä prosessissa lähinnä yksilöstä riippuvia vaiheita ovat pyrkiminen, saadun aloituspaikan käyttäminen tai käyttämättä jättäminen sekä opintojen vaihtamiseen liittyvät ratkaisut. Koulutusjärjestelmä puolestaan valitsee opiskelijat kuhunkin koulutukseen sinne pyrkineistä. Tässä yhteydessä lähtökohtana on **lukionaikainen** jatko-opintoihin suuntautuminen, sillä se on useimmille ylioppilaille valinnan tärkeä peruste prosessin alkuvaiheessa.

Hakeutumisprosessia kuvaavina "maamerkkeinä" voidaan pitää seuraavia ylioppilasikäluokkaan suhteutettuja lukuja:

- pyrkimisiä yhteensä	387 %
- jatko-opintoihin hyväksymisiä	178 %
- valintakokeissa karsimisia	209 %
- opintojen aloittamisia	132 %

Mieluisan jatko-opintopaikan saaminen edellyttää siten taitoa ja monilta myös huomattavan paljon tarmoa.

Hakeutumisen tulosta voidaan ylioppilasikäluokan kannalta eritellä määrällisesti mm. pyrkimisten, aloittamisten, prosessin keston ja pyrkimisten suuntautumisen eri koulutusasteille perusteella.

5. Hakeutumisen tarkastelua pyrkimiskerroittain

Taulukossa 1 esiteltiin, miten vuoden 1984 ylioppilasikäluokan jatko-opintoihin pyrkimiset ajoittuivat eri vuosille. Seuraavaksi pyritään puolestaan selvittämään sitä, miten kullakin kerralla pyrkiminen kohdistuu eri koulutusasteille ja millainen osuus kullakin kerralla eri koulutusasteille pyrkineistä tulee hyväksytyksi.

Pyrkiminen ilmentää lähinnä opiskelijavalinnan subjektiivista puolta, kun taas opinto-oikeuden saaminen riippuu välittömästi kunkin koulutusasteen suorittamasta valinnasta, joten siinä ilmenee opiskelijavalinnan institutionaalinen puoli.

Tilannetta voidaan problematisoida esim. seuraavasti:

1. Missä hakeutumisprosessin vaiheessa kunkin koulutusasteen institutionaalinen valinta on kovinta ja vähäisintä,
2. missä vaiheessa kunkin koulutusasteen suhteellinen kysyntä, subjektiivinen valinta, on voimakkainta ja heikointa ja
3. millainen vuorovaikutus vallitsee institutionaalisen ja subjektiivisen valinnan välillä kullakin koulutusasteella hakeutumisprosessin eri vaiheissa.

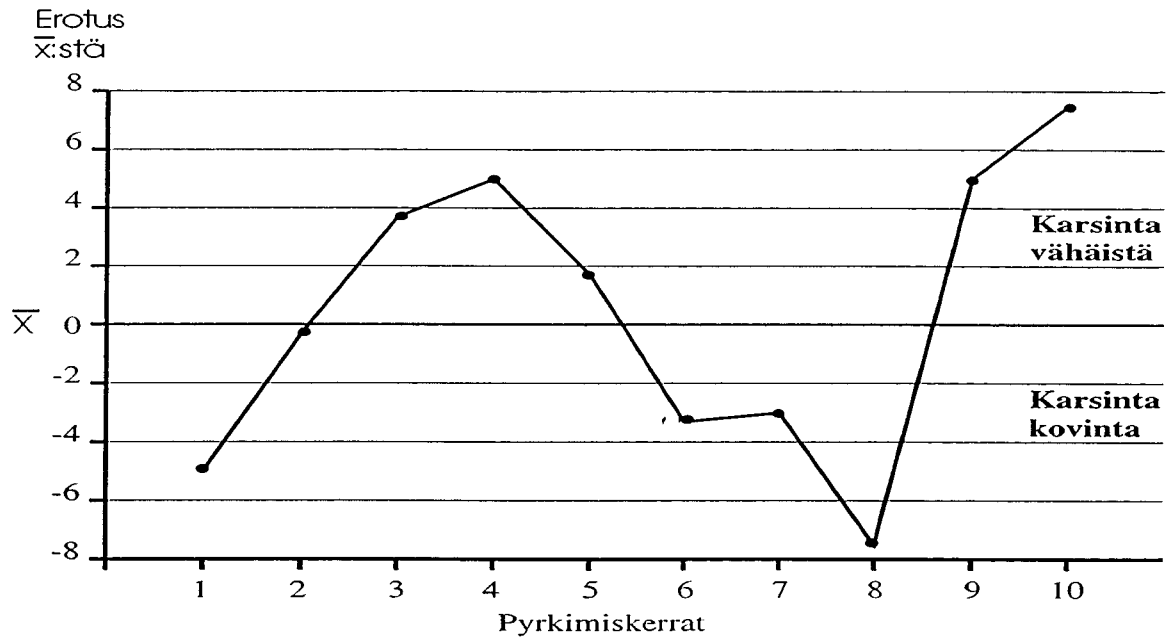
Pyrkimiskertojen mukainen tarkastelu antaa siis mahdollisia viitteitä ylioppilaiden pyrkimistaktiikasta ja jatko-opintoihin suuntautumisen muutoksista sen lisäksi, että se jo kuvaa ylioppilaiden hakeutumisaktiiviteetin suuruutta. Kunkin koulutusasteen suorittaman opiskelijavalinnan tulosta eri pyrkimiskerroilla voidaan tarkastella taulukon 2 perusteella.

Taulukko 2. Institutionaalisen valinnan kovuus eri pyrkimiskerroilla kullakin koulutusasteella vuoden 1984 ylioppilaiden jatko-opintoihin hakeutumisessa

Valinnan tehnyt koulutusaste	Valittujen %-osuus kullakin pyrkimiskerralla:										
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	x
%-osuus											
Yleissivistävä	88	69	76	75	100	83	100	100	50	100	80
Alempi keskiaste	69	56	68	65	46	51	56	77	60	89	62
Ylempi keskiaste	33	38	52	51	40	37	32	30	26	50	41
Korkea-aste	33	38	52	44	49	51	31	48	17	86	41
Keskimäärin %	40	42	55	52	46	45	37	47	32	75	46

Keskimäärin 46 % pyrkimisistä johti opinto-oikeuden saamiseen. Ensimmäisellä ja toisella pyrkimiskerralla oli selvästi keskimääräistä vaikeampaa tulla hyväksytyksi, kun kolmatta tai neljättä kertaa pyrkivistä hyväksyttiin selvästi keskimääräistä useampi. Tätä useammin pyrkineistä pääsi kerrasta riippuen hieman keskimääräistä pienempi osuus jatko-opiskelijaksi. Kymmenettä kertaa pyrkivistä pääsi 75 %, mutta kokonaisuuden kannalta näin pienen pyrkijäjoukon tulos jää vähäiseksi muutokseksi.

Kuviossa 1 esitetään institutionaalisen valinnan suhteellinen kovuus pyrkimiskerroittain. Hyväksytyjen osuutta ilmaisevat arvot on laskettu kolmen perättäisen pyrkimiskerran liukuvina keskiarvoina.

Keskimäärin 46 % pyrkimisistä johti hyväksymiseen.

Kuvio 1. Institutionaalisen valinnan suhteellinen kovuus eri pyrkimiskerroilla vuoden 1984 ylioppilaiden jatko-opintoihin hakeutumisessa.

Kuviosta havaitaan mm., että hakeutumisen alussa ja jo puolenvälin jälkeen valinta on tiukinta, kun ennen puolta väliä ja aivan lopussa se on puolestaan vähäisintä. Tämä johtunee osaltaan siitä, että aluksi useimmat ylioppilaat pyrkivät optimistisesti suunnitelmiensa tai toiveittensa mukaisesti, mutta jo heti sen jälkeen he tekevät "taktisen" tarkistuksen suunnitelmiinsa. Sen vaikutus loppuu kuitenkin muutaman kerran aikana ja hakeutumisprosessissa jäljellä olevat saavat tehdä vielä toisen tarkistuksen saadakseen lopulta jatko-opintopaikan. Prosessin loppuosan tulokseen ovat vaikuttamassa omalla osallaan myös jo aiemmin tutkinnon suorittaneiden opintojen jatkaminen.

Taulukosta 2 havaitaan edelleen, että korkea-asteelle ja ylemmälle keskiasteelle pyrkineillä on ollut vastassaan keskimäärin yhtä kova karsinta, sillä kumpaankin suuntautuneista pyrkimisistä on hyväksytty keskimäärin 41 %. Alun kovan karsinnan jälkeen karsinta on selvästi lievempää puoleenväliin saakka, minkä jälkeen varsinkin ylemmällä keskiasteella se jälleen kiristyy lieveten hieman vielä lopussa.

Keskimäärin liki kaksi kolmannelle pyrkimisistä tuotti jatko-opinto-oikeuden alemman keskiasteen koulutukseen. Siellä karsinta on lievempää sekä alussa että lopussa kuin hakeutumisprosessin puolella välissä. Yleissivistävään koulutukseen ylioppilastutkinon jälkeen on puolestaan ollut helpointa päästä hakeutumisen alussa ja puolenvälin tienoilla, joskaan missään vaiheessa sinne ei ole ollut vaikea päästä.

Vaikka eri koulutusasteiden suorittamasta opiskelijavalinnasta riippuukin opinto-oikeuden saaminen, niin yhtä tärkeä osuus hakeutumisprosessin tulokseen on myös ylioppilaiden eri koulutusasteiden subjektiivisella valinnalla. Tätä jatko-opintomahdollisuuksien kysyntää eri pyrkimiskerroilla tarkastellaan seuraavaksi taulukossa 3.

Taulukko 3. Vuoden 1984 ylioppilaiden subjektiivisen valinnan kohdentuminen eri pyrkimiskerroilla

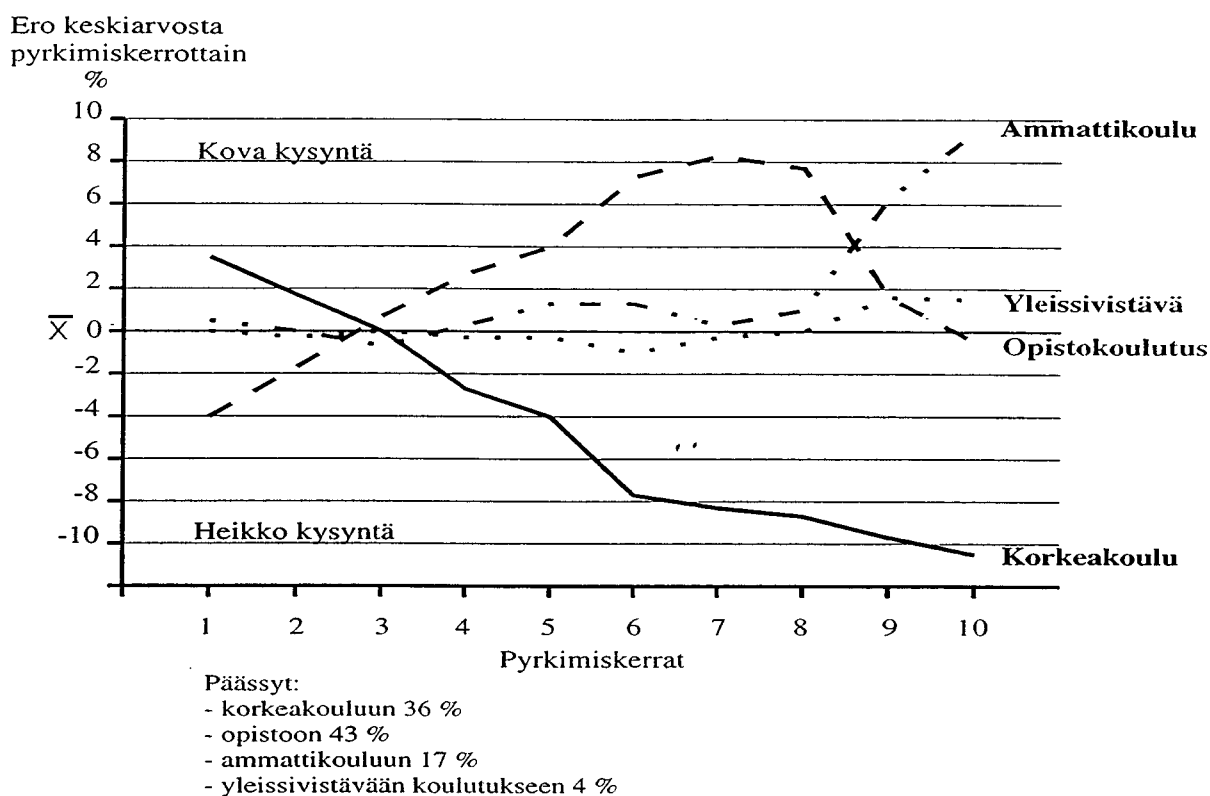
Koulutusaste, jolle pyritty	Pyrkimisten kohdentuminen eri pyrkimiskerroilla:										
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	x
% -osuus											
Yleissivistävä	3	5	3	4	4	3	2	6	4	7	4
Alempi keskiaste	18	17	16	16	20	19	16	17	21	32	17
Ylempi keskiaste	38	40	47	44	46	51	54	49	49	36	43
Korkea-aste	41	38	34	36	30	27	28	28	26	25	36
Yhteensä %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Pyrkineitä ikäluokasta	98	87	68	49	33	21	13	9	5	3	387

N = 870

Kaiken kaikkiaan hakeutumisprosessin tuloksena jatko-opintopaikkojen yhteenlaskettu kysyntä on liki nelinkertainen ikäluokan määrään nähden. Se painottuu selvästi kolmeen ensimmäiseen pyrkimiskertaan, jotka edustavat runsasta puolta pyrkimisistä. Vähintään kerran pyrki 98 % ja peräti kymmenen kertaa osallistui pyrkimiseen 3 % ikäluokastaan.

Jatko-opintojen kysynnän suurinta osuutta edusti ylempi keskiaste 43 %:lla, jota melko lähelle ylsi myös korkea-aste edustamallaan 36 %:lla. Alemman keskiasteen osuus oli 17 % ja yleissivistävän koulutuksen 4 %. Kuviossa 2 on esitelty eri koulutusasteiden kysynnän muutokset hakeutumisprosessin kuluessa. Koulutusastekohtaiset arvot ilmaisevat liukuvana keskiarvona lasketun poikkeaman kunkin koulutusasteen keskiarvosta eri pyrkimiskerroilla.

Kuvio 2. Vuoden 1984 ylioppilaiden subjektiivisen jatko-opintojen kysynnän suhteelliset muutokset koulutusasteittain kullakin pyrkimiskerralla

Kuviosta 2 havaitaan, että eri koulutusasteiden kysynnän väliset erot ovat huomattavia ja niillä kullakin on oma muista poikkeava kehitysprofiilinsa.

Korkea-asteen jatko-opintojen suhteellinen kysyntä lähtee laskemaan jokseenkin tasaisesti alun kovan kysynnän jälkeen, joskin loppupuolella lasku hieman hidastuu. Näin korkea-aste muodostaa ylioppilaiden jatko-opintoihin hakeutumisen kenties selkeimmän linjan. Siihen nähden ylemmän keskiasteen kysynnän kehitys muodostuu lähes käänteiseksi. Alun suhteellisesti vähäisen kysynnän jälkeen se vahvistuu tasaisesti loppupuolelle asti kunnes vähenee jälleen lopussa.

Alemman keskiasteen koulutuksen suhteellinen kysyntä pysyttelee hyvin lähellä keskiarvoaan alusta vielä yli puolenvälin kohotakseen vasta lopussa vastaavassa vaiheessa, missä ylemmän keskiasteen kysyntä alkaa laskea. Yleissivistävän koulutuksen kysyntä kehittyy samaan tapaan alemman keskiasteen kanssa vaikka suppeammassa skaalassa.

Edellä kuvatusta voidaan päätellä, että korkea-asteen koulutuksella on itsenäisin kysyntä, joka tasaisesti väheten jatkuu koko hakeutumisprosessin ajan. Myös ylemmällä keskiasteella on alusta alkaen huomattava kysyntä, joka alun jälkeen vahvistuu vielä suhteellisesti ja kestää sitten lähes loppuun asti. Lisäys on aiheutunut siitä toissijaisesta kysynnästä, joka on syntynyt sen

jälkeen, kun osa korkea-asteelle turhaan pyrkineistä on muuttanut suuntautumistaan. Myös alemmalla keskiasteella on alusta alkaen itsenäistä kysyntää, mutta aivan lopussa myös sinne kohdistuu lähinnä ylemmältä keskiasteelta siirtynyttä toissijaista kysyntää. Tässä suhteessa eri koulutusasteiden kesken näyttäisi vallitsevan tietyntyyppistä vuorovaikutusta, joka käytännössä onkin yleisesti ottaen tuttua niin jatko-opintoihin pyrkijöille kuin heidän valitsijoilleenkin. Kuitenkin vaikeammin on saatavissa selville se, millä tavoin tämä vuorovaikutus heijastuu institutionaaliseen valintaan kyseisen ylioppilasikäluokan kannalta.

Tarkasteltaessa hakeutumisprosessia pyrkimiskerroittain näyttää suhteellisella koulutuksen kysynnällä ja pyrkijöiden **karsinnalla** olevan yleensä suora keskinäinen yhteys. Kysynnän kasvu merkitsee karsinnan tiukkenemista, mikä on ollut tuttu asia ylioppilaille numerus clausuksen -nimellä jo 1960-luvulta alkaen. Sen sijaan muutokset karsinnassa, mikäli ne jostain muusta syystä olisivat mahdollisia, heijastuisivat viivästyneinä kysyntään ja vaikuttaisivat mahdollisesti siihen käänteisesti, esim. karsinnan lieventäminen voisikin lisätä kysyntää.

Myös pyrkijäjoukon suuntauksen muutokset aiheuttavat mainittuun kysynnän ja karsinnan suoraan riippuvuuteen häiriöitä, jolloin kysynnän kasvua seuraa karsinnan kasvu vasta viivästyneenä, joskin samaan aikaan poissiirtyneet pyrkijät luovuttanut koulutus reagoi kysynnän vähenemiseen lieventämällä karsintaa. Näin liian herkästi suuntautumistaan muuttavat pyrkijät toimivat tavallaan itseään vastaan ruuhkauttaessaan tietyt toissijaiset vaihtoehdot. Näin tapahtuu jossain määrin, kun korkea-asteelta siirrytään parin yrityksen jälkeen ylemmän keskiasteen pyrkijöihin samoin kuin ylemmältä keskiasteelta siirrytään alemman keskiasteen pyrkijäksi.

Vielä poikkeamista edellä mainitusta kysynnän ja karsinnan suorasta yhteydestä on havaittavissa heti hakeutumisprosessin alussa, jolloin pyrkiminen on eniten alkuperäisten suunnitelmien ja toiveiden mukaista, sillä vasta hakeutumisprosessiin osallistumalla saatava kokemus puuttuu. Siitä huolimatta, että alemmalle keskiasteelle kohdistuva kysyntä ylittää keskimääräisen tason, ei karsinta olekaan kovaa, sillä useimmille pyrkijöille valittu koulutus on ollut myös ensisijainen vaihtoehto. Vastaavasti ylemmällä keskiasteella hakeutumisen alussa kysyntä on suhteellisesti keskimääräistä vähäisempää, mutta karsinta on silti kovaa. Kysymys on ainakin osittain siitä, että monet sekä ylemmälle keskiasteelle että korkea-asteelle samalla kertaa suuntautuneista, epävarmoista pyrkijöistä kokeilevat aluksi korkea-asteelle pääsyä ja vasta siellä karsiuduttuaan he tulevat ylemmän keskiasteen pyrkijöiksi. Samoin osa myöhemmin alemmalle keskiasteelle sijoittuvista on aluksi kokeillut ylemmälle keskiasteelle pääsymahdollisuuksiaan.

6. Hakeutumisprosessin tarkastelu eri vuosina

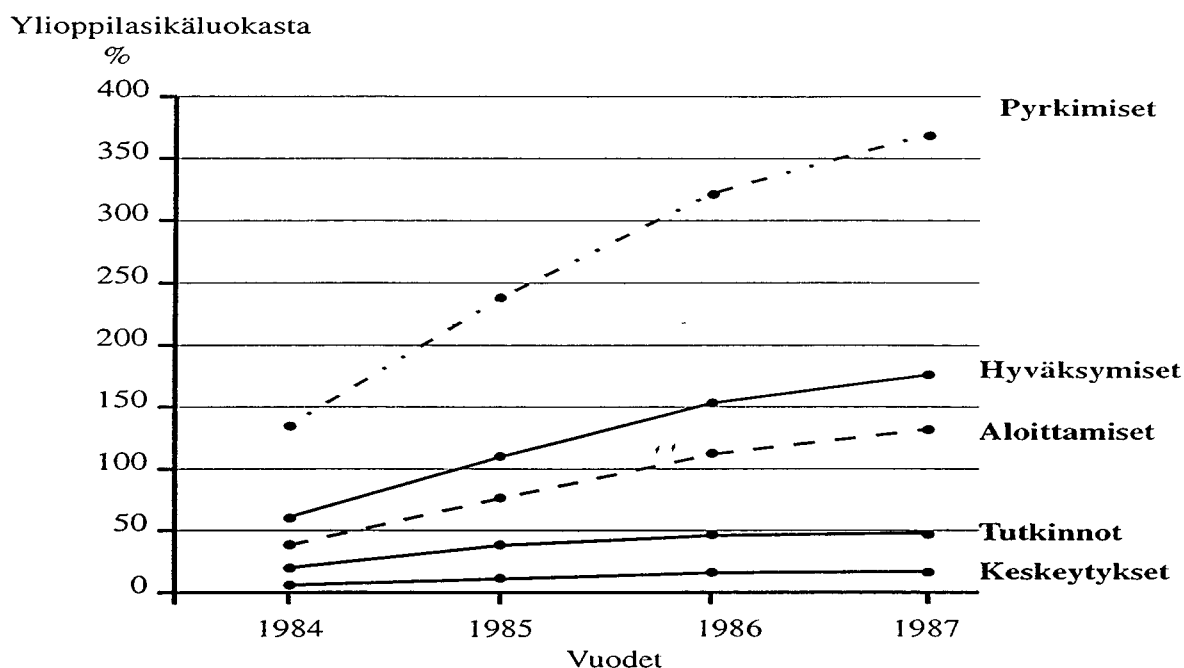
Noin kaksi kolmannesta ylioppilasikäluokasta joutuu tavoittelemaan haluamaansa jatko-opintopaikkaa useamman kuin yhden vuoden. Mahdollisuudet eivät kuitenkaan näytä keskimäärin parantuvan ajan myötä, sillä joka vuosi tulee uusi ikäluokka kilpailemaan heidän kanssaan näistä samoista aloituspaikoista. Lisäksi heidän on vähitellen tehtävä myös muunlaisia elämänuraansa koskevia ratkaisuja. Onkin odotettavissa, että useimpien ylioppilaiden pyrkiminen ja suuntautuminen jatko-opintoihin muuttuu myös tästä syystä jonkin verran vuosittain (taulukko 4).

Taulukko 4 Vuoden 1984 ylioppilaiden hakeutumisprosessin tulokset vuosina 1984 - 1987¹

Jatko- opintoihin hakeutumis- vuosi	Pyrki- miset	Hyväksy- miset	Karsiu- tumiset	Aloitta- miset	Keskeyt- tämiset	Tutkin- not	Opiske- kelun jatku- minen
1984	135	61	74	38	6	20	12
1985	103	49	54	38	5	18	14
1986	84	43	41	36	5	8	23
1987	48	23	25	20	1	2	18
Ylioppilas- ikäluokasta %	370	176	194	132	17	48	67

Taulukosta 4 voidaan havaita mm., että hakeutumisprosessin venyessä useampien vuosien mittaiseksi yksikön ja koulutusjärjestelmän välinen vuorovaikutus tiukkenee siten, että nuoren itsensä suorittamat valinnat mukautuvat vähitellen oppilaitosten suorittamiin opiskelijavalintoihin, joiden tuloksesta lopulta tulee koko hakeutumisprosessia ohjaava tekijä. Ensimmäisenä vuonna karsiutuminen on suhteellisesti voimakkainta ja pienemmillään se on kolmantena vuonna. Vastaavasti aloittaminen suhteessa hyväksymiseen lisääntyy vuosi vuoden jälkeen.

¹ Luvut ovat hieman pienempiä kuin esim. taulukossa 1 johtuen siitä, ettei kaikkien pyrkimisten ajankohtaa ole mainittu.

N = 870, joista 2 % ei pyrkinyt yhtään kertaa ja 3 % karsiutui aina.

Kuvio 3. Hakeutumisprosessiin osallistuneiden vuoden 1984 ylioppilaiden pyrkimisen kumulatiiviset tulokset vuosina 1984-1987 ikäluokkaan suhteutettuna (N=870)

Hakeutumisprosessin tulos pyrkimisten, hyväksymisten, aloittamisten, tutkinnon suorittamisten ja keskeyttämisten osalta suhteessa ikäluokkaan on esitetty havainnollisesti kuviossa 3.

Siitä ilmenee mm., että pyrkimisten määrä ylittää jo ensimmäisestä vuodesta alkaen ikäluokan suuruuden, jonka myös ylittävät hyväksymisten määrä toisena vuonna ja aloittamisten määrä kolmantena vuonna. Tutkintojen määrä ylittää mainitun ajanjakson kuluessa liki puoleen ja keskeytyksetkin liki viidennekseen ikäluokan määrästä.

7. Hakeutumisprosessin tulos eri koulutusasteiden kannalta

Hakeutumisen painottuminen eri koulutusasteiden kesken riippuu ennen kaikkea ylioppilaiden alkuperäisistä tavoitteista, mutta myös hakeutumisen aikana tapahtuvat tarkistukset suuntaavat sitä selvästi (taulukko 5).

Taulukko 5. Vuoden 1984 ylioppilaiden runsaat neljä vuotta kestäneen hakeutumisprosessin tulokset kunkin koulutusasteen kannalta²

Jatko-opintojen koh- teena oleva koulutustaso	Pyrki- miset	Hyväk- symiset	Kar- siutu- miset	Aloit- tamiset	Keskeyt- tämiset	Tut- kinnot	Opiske- lun jat- kuminen
Yleissivistävä	14	11	2	9	1	6	1
Alempi keskiaste	63	41	23	32	3	25	5
Ylempi keskiaste	157	67	90	50	7	16	26
Korkea-aste	136	57	79	41	6	1	35
Ylioppilas- ikäluokasta %	370	176	194	132	17	48	67

Taulukosta 5 voidaan havaita mm., että ylemmän keskiasteen koulutukseen hakeutuminen muistuttaa oleellisesti korkea-asteen koulutukseen hakeutumista, vaikka se onkin volyymiltaan hieman suurempi. Niillä on kuitenkin selvä ero siinä, että korkea-asteelle hakeutuminen painottuu prosessin alkuvaiheessa ja ylemmälle keskiasteelle hakeutuminen prosessin puolesta välistä eteenpäin.

Myös alemmasta keskiasteesta on tullut merkittävä ylioppilaiden jatko-opintovaihtoehto, jolla voi olla ainakin osittain taktista merkitystä jatko-opintoihin hakeutumisessa, mistä saattaa olla osoituksena keskiarvoa parempi aloittamisosuus ja vähäinen keskeyttäminen.

Kuten voidaan odottaakin, suurin osa tässä vaiheessa suoritetuista tutkinnoista on opiske-
luajaltaan lyhyitä ja vastaavasti useimmat vielä opiskelevat ovat suorittamassa opiskeluajaltaan pitkiä tutkintoja. Noin neljässä vuodessa ylioppilasikäluokka on jo läpikäynyt lähes kokonaan yleissivistävän ja alemman keskiasteen ammatillisen koulutuksen tarjoamat mahdollisuudet, ylemmän keskiasteen osalta on vielä kesken noin kaksi kolmannesta ja korkea-asteen opinnot ovat kesken muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikilta.

Jatko-opintojen aloittamisena ilmenevä koulutuksen kysyntä on subjektiivisen valinnan toinen vaihe sen jälkeen, kun pyrkiminen on kohdennettu tiettyyn koulutukseen. Tässä vaiheessa yksilö ratkaisee sen, käyttääkö hän saamansa opinto-oikeuden vai jättääkö sen käyttämättä.

² Taulukon 4 huomautus pätee myös tässä.

Molemmat valinnan vaiheet huomioon ottaen kullakin koulutusasteella näyttää olevan alusta alkaen oma kysyntänsä.

Myös aloittamisen ilmaisema ylemmän keskiasteen koulutuksen kysyntä muodostuu koko hakeutumisprosessin suurimmaksi. Sen osuus vastaa 50 % ylioppilasikäluokasta, kun seuraavaksi suurimman korkea-asteen koulutuksen osuus on 41 % ja melko lähelle sitä yltävän alemman keskiasteen koulutuksen osuus on 32 %. Ammatillisen koulutuksen opiskeluna ja tutkintojen suorittamisena konkretisoituva kysyntä ylittää siis selvästi ikäluokan määrän ollen 106 %, vaikka jatko-opintojen aloittamisesta ilmenevästä kysynnästä vähennetäänkin pois keskeyttämisten ja yleissivistävien opintojen osuus.

6.3 Ylioppilaan oma päätöksenteko jatko-opintoihin valikoitumisen prosessissa ³

Artikkelissa tarkastellaan 1970-luvun lopun ylioppilasikäluokkien hakeutumista jatko-opintoihin. Aineistona on käytetty maamme eri puolilla tehtyjä 3 - 5 vuoden mittaisia seurantatutkimuksia. Koulutusuran valintaa on eritelty nuoren omana päätöksentekona. Sen eri vaiheet ja siihen vaikuttavat tekijät liittyvät nuoren kehitykseen ja elämäntilanteeseen. Kotitaustan lisäksi päätöksiä suuntaavat voimakkaasti koulun tuottamat valmiudet ja aloituspaikkojen kysynnän ja tarjonnan välinen epäsuhta. Nuoret näyttävät käyvän läpi jonkinlaisen päätöksentekoprosessin, minkä jälkeen he ovat vasta valmiita aikuistumaan ammatillista opintouraa käyttäen. Noin kolmannes ylioppilaista koki tehneensä pitävän urasuunnitelman jo lukiossa, toinen kolmannes päätyy kiteytyneeseen suunnitelmaan hakeutumisen aikana ja viimeinen kolmannes jatkaa varmuuden etsimistä vielä opintojenkin aikana mm. koulutusta vaihtamalla.

Asiasanat: ylioppilas, valikoituminen, päätöksenteko

1. Johdanto

Yleissivistävän koulun päättyessä nuoret ovat tilanteessa, jossa he voivat valita tulevan elämänuransa joko koulutusuraa tai työuraa käyttäen tai niitä keskenään kombinoiden (esim. Jalkanen & Määttä 1982). Nuoren kannalta koulutuksen ja työn välinen suhde on kuitenkin ongelmallinen, sillä nämä vaihtoehdot eivät ole realisoitavissa samalla tavoin johtuen mm. opintososiaalisen tuen luonteesta. Lisäksi nuorten on Raivolan (1983) mukaan vaikea valita rooliaan opiskelijan ja itsenäisesti toimeentulevan työntekijän väliltä, sillä opiskelijoina he joutuvat olemaan lähes kolmenkymmenen ikään asti funktionaalisesti tarpeettomia yhteiskunnan jäseniä.

Tämä vähentää nuoren odotuksia koulutuksen merkityksellisyydestä hänen uransa kannalta varsinkin silloin, kun hän joutuu huomaamaan koulu-

---

³ Alkuperäisjulkaisu Jalkanen, H. 1988. Ylioppilaan oma päätöksenteko jatko-opintoihin valikoitumisen prosessissa. Teoksessa M.V. Volanen & H. Jalkanen (toim.) Koulutuksen kuninkaat ja kulkurit. Lukio, ylioppilaat ja nuorisasteen koulutus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 24, 51-74.

tustavoitteidensa karkaavan ulottuviltaan. Tässä tilanteessa myös koulutukselle yleisesti asetettujen tavoitteiden (esim. Jatkuvan koulutuksen toimikunnan mietintö 1983) toteutuminen jää ontoksi. Koulutuksellinen valikoituminen muodostuu nuoren odotusten ja motivaation vähetessä mekaaniseksi. Samalla vähenee koulutuksen vaikutus kulttuuriin sosiaalistajana ja tiedollisen kvalifikaation välittäjänä.

Koulutus, työelämä ja nuoren elämäntilanne suuntaavat omalla tavallaan nuoren uranvalintaa, mutta vasta nuoren oma toiminta voi viedä sen päätökseen. Nuoren valinnan perusteet ovat subjektiivisia, sillä jo vaihtoehtojen näkeminen on sidoksissa kunkin kehityshistoriaan. Valintoja kuvaavia yleisiä selitysmalleja ovat Allardtin (1986) mukaan muoti, harkinta ja elämäntapa. Muotiin nojaava selitys painottaa eniten välittömien ulkoisten viirikkeiden merkitystä. Elämäntapaa selityksenä käytettäessä viitataan lähinnä ihmisten tapojen ja tottumusten kokonaisuuteen. Valinnassa, jossa harkinta korostuu, henkilö etsii käytettävissä olevia vaihtoehtoja ja punnitsee niitä itse toimintaan ja elämäntilanteeseen sisältyvin perustein. Tällä perusteella nuoren uranvalinta muistuttaa päätöksentekoprosessia, jonka subjektiivinen rationaliteetti on monin tavoin ehdollista. Koulutuksen kysynnän ja tarjonnan välinen ristiriita tosin supistaa näiden valintamallien käyttömahdollisuuksia erityisesti silloin, kun nuori ei edes pääse koulutusuransa alkua pidemmälle.

2. Opintouran valinta päätöksentekona

Usein koulutukseen valikoitumista ja koulutusuran muodostumista tarkasteltaessa nojaututaan psykologisiin (esim. Super 1985), sosiologisiin (esim. Blau et al. 1966) tai niitä yhdistäviin teorioihin (esim. Holland 1973). Asiaa voidaan tarkastella myös nuoren päätöksenteon kannalta (esim. Tiedeman 1961). Näkökulman vaihdosta voidaan perustella mm. sillä, että uran valinta on yksi nuoren tärkeimmistä päätöksistä, joka ei yrityksistä huolimatta onnistu kaikilta tyydyttävästi. Tähän prosessiin vaikuttavat monet tunnetut tekijät, mutta vasta niiden välittyminen nuoren toimintaan voi saada aikaan koulutusuran ja sen kehittymisen. Monivaiheisen päätöksentekoprosessin avulla voidaan myös eritellä koulutuksen tarjonnan ja kysynnän välisen ristiriidan vaikutusta nuoreen.

Päätöksentekoprosessi käsittää Tiedemanin (1961, 1976) mukaan ennakointi- ja toimeenpanovaiheet. Ennakointivaiheessa ainakin osittain sattumanvarainen kiinnostus alkaa kiteytyä vaihtoehdoksi, jota edelleen tarkennetaan ja ryhdytään toteuttamaan. Myönteisen palautteen myötä toiminta vahvistuu ja muovaa henkilön tavoitteita päätöksen suuntaisesti. Kielteiset kokemukset aiheuttavat päätöksen uudelleen arviointia. Yleensä koulutusta ja työtä koskeva päätöksenteko suuntaa voimakkaasti henkilön uran kehitystä, joka puolestaan on osa henkilön kehityshistoriaa.

Em. mallia on kehitelty edelleen. Esimerkiksi Hazler ja Roberts (1984) hahmottavat päätöksentekoprosessin samantapaisesti, mutta korostavat samalla yksilön ominaisuuksien merkitystä. Heidän mukaansa myös päätöksentekotaitojen ja ahdistuksen säätelyn oppiminen parantavat nuoren informaation hyödyntämistä ja siten myös lopputulosta.

Harrenin (1979) esittämässä opiskelijoihin sovelletussa mallissa ovat päätöksenteon lisäksi peruskäsitteitä yksilön piirteet, suoritettavana oleva kokonaistehtävä ja toiminnan olosuhteet. Mallissa otetaan huomioon nuoren psykologisten prosessien lisäksi hänen kehitysvaiheensa ja persoonallisuuden piirteensä sekä päätöksentekoon liittyviä ulkopuolisia tekijöitä. Harren pitääkin epärealistisena sitä, että olisi olemassa vain yksi kaikkiin elämänvaiheisiin sopiva päätöksentekomalli, vaan mieluummin kunkin kehitysvaiheen päätöksentekoa tulee tarkastella erikseen. Tässä mallissa otetaan huomioon myös se kognitiivinen ristiriitatilanne, jossa nuori on päätöstä tehdessään. Myös Thomas ja Bruning (1984) totesivat ristiriidan vähentämisen tai sen ratkaisemisen johtavan kestävämpiin uravalintoihin. Madsen ja Egidius (1976) puolestaan jäsentävät uranvalintaprosessia kognitiivisena ristiriitana, jonka kokeminen tavallaan tehostaa ja tarkentaa päätöksentekoa.

Harveyn (1985) mukaan ylioppilaat omaksuvat ajatuksen lyhyestä tai pitkästä koulutuksesta jo lukion alkuvaiheessa, mikä myöhemmin sitten ohjaa heidän opinto- ja ammattiuransa muotoutumista. Alkuvaiheessa nuori pyrkii hahmottamaan tulevaa sosiaalista asemaansa jatko-opintoihin liittyvin odotuksin ja suunnitelmin. Niissä heijastuu mm. kotitaustan, kykytekijöiden, persoonallisuuden piirteiden ja kouluasenteiden vaikutus. Lisäksi niissä ilmevät nuoren uraa koskevat koulun vaatimukset ja rutiinit sekä opettajien suorittama arvostelu (vrt. Willis 1984). Harvey pitää koulua tärkeänä erityisesti nuoren koulutuspreferenssien muodostumisen kannalta eikä näe sen ainoana tehtävänä toimia työmarkkinoille johtavana väylänä. Melko runsas ammatillisten opintojen keskeyttäminen vahvistaa osaltaan tätä käsitystä.

Toimivan opintouran perustan muodostavat koulutuspreferenssit syntyvät päätöksentekona, ja siten esim. ajatus korkeakoulutuksesta alkaa kiteytyä jo aikaisemman koulutuksen aikana.

Tarkasteltaessa jatko-opintoihin hakeutumista nuoren päätöksentekona voidaan havaita tässä prosessissa tiettyjä erityisen ongelmaherkkiä kohtia. Esimerkiksi Gatin (1986) mukaan prosessin tuloksellisuus heikkenee, jos nuorella on puutteita jossakin seuraavista tekijöistä:

- 1) tiedoissa koulutusvaihtoehdoista,
- 2) hakeutumisen edellyttämässä taloudellisissa ja aikaresursseissa,
- 3) hakeutumisessa tarvittavissa lähinnä kognitiivisissa resursseissa ja
- 4) hakeutumisprosessin läpikäymiseen vaadittavissa toimintamalleissa.

Yllä mainittujen ongelmien luonne korostaa teknissävyisen tietämyksen ja konkreettisten toimintamahdollisuuksien tärkeyttä päätöksenteossa.

Tehdessään päätöstään koulutusurastaan nuori voi periaatteessa edetä kahdella tavalla. Hän voi etsiä sopivinta koulutusvaihtoehtoa itselleen pyrkien optimoimaan odotettavissa olevan hyödyn (esim. Pilz & Harren 1980) tai yrittää eliminoida itselleen sopimattomia vaihtoehtoja päätyäkseen lopulta sopivimpaan (esim. Tversky 1972). Käytännön valintatilanteessa, jossa vallitsee huomattava epäsuhta koulutuspaikkojen kysynnän ja tarjonnan välillä, käytetään kummankinlaista menettelyä rinnakkain sopivalla tavalla. Yleensä ihminen pyrkii valinnassaan keskinkertaiseen riskiin ja keskinkertaisen suureen palkkioon (Nummenmaa, Takala & von Wright 1970, 172).

Tämä vastaa yksilöllisen tulevaisuudenkuvan luomista, jolloin pyritään hyödyntämään mahdollisuudet ja torjumaan uhkat. Kysymys on tietystä dynaamisesta kokonaisuudesta, jossa tiedossa olevat aukot täytetään kuvitelmilla (Hirsjärvi & Remes 1983).

Nuoren uranvalintaprosessi on pyritty purkamaan kussakin päätöksentekomallissa omalla tavallaan useammiksi vaiheiksi ja pienemmiksi tekijäryhmiiksi. Samalla on huomattu, että joihinkin näistä elementeistä voidaan vaikuttaa ja saada siten aikaan toimivimpia päätöksiä. Tällainen menettely voi avartaa myös koulutuksen kysynnän ja tarjonnan tarkastelussa käytettyä näkökulmaa ja tuottaa tietoa mm. siitä, miten kysynnän ja tarjonnan välinen ristiriita vaikuttaa nuoren koulutusuraan. Tämä olisi myös yksi mahdollisuus eritellä koulumenestyksen ja psykososiaalisen taustan hallitsevaa asemaa koulutusuran muodostumisessa (esim. Stenström et al. 1987).

Näin ollen ylioppilaiden koulutusuran muodostumista voitaisiin tarkastella päätöksentekona pitäen mielessä seuraavat käsitykset:

- 1) Nuoren koulutusta koskevaa päätöksentekoa voidaan edistää, jolloin tästä seuraa mm., että hakeutuminen nopeutuu, että useampikertainen opiskelu ja keskeyttäminen vähenevät ja niiden myötä koulutusresursseja vapautuu nykyistä suuremmalle joukolle koulutuksen ulkopuolelle jääneistä.
- 2) Nuoren preferenssit ja koulutukseen liittyvät tiedot ja taidot suuntaavat tätä päätöksentekoa, johon vaikuttavat myös monet tilannetekijät. Niiden kautta voidaan edistää koulutusuran muodostumista ja päätymistä tyydyttävään tulokseen. Lisäksi mm. opintososiaalisin toimenpitein voidaan säädellä koulutus- ja työuran välistä tasapainoa.
- 3) Pelkästään selektioon perustuvalla koulutusjärjestelmän varioinnilla ei voida luoda toimivia koulutusuria nuorille. Selektion ennakointi leimaa jo nyt lukion toimintaa ja peruskoulun loppuvaiheessa valintaa lukion ja ammattikoulun välillä. Kenties koulutuksen selektiotehtäväkin toteutuu parhaiten vasta sitten, kun peruskoulussa ja lukiossa korostuvat nykyistä enemmän koulutuksen muut tehtävät, kvalifikaatio ja sosialisatio.

3. Nuoren jatko-opintoihin hakeutumisen arviointia

Nuoren koulutukseen hakeutumisen ja osittain myös opiskelun voi tehdä ongelmalliseksi se, etteivät koko koulutusjärjestelmän kannalta tärkeät tavoitteet ja niihin liittyvät toimintatavat painotu läheskään aina yksilölle sopivimmalla tavalla. Nuoren kannalta on tärkeitä saavuttaa tarvittavat kvalifikaatiot aikuisuutta ja työelämää varten. Koko yhteiskunnan tarpeita edustavan koulutusjärjestelmän on puolestaan vastattava myös selektiosta ja sosialisatiosta, joiden huomioon ottamista edellyttävät myös koulutusresurssien rajallisuus ja mm. tasa-arvonäkökohdat.

Nuorelle on tarjolla koulutuksellisen kvalifikaation saavuttamiseksi useita vaihtoehtoja, mutta kukin niistä on siinä määrin ketjumainen kokonaisuus, etteivät sujuvasti toteutuvat yksilölliset vaihtelut ole juurikaan mahdollisia. Koulutusta koskevat tilastot ilmaisevat selvästi (esim. Mäkinen 1987), että pohjakoulutus ja koulumenestys määräävät useimmissa tapauksissa valinnan tuloksen ilman, että tarvitsee suuremmin ottaa huomioon nuoren yksilöllistä kehitysvaihetta. Tällöin nuorelta edellytetään jokseenkin selkeitä suunnitelmia, jotta hän voisi edetä optimaalisesti koulutusurallaan.

Nuoren koulutusuralle hakeutumisen onnistuneisuutta voidaan arvioida nuoren kannalta esim. sen perusteella:

- 1) kuinka hyvin hakeutumisprosessi on sujunut ja kuinka hyvin sen kuluessa nuoren resurssit ovat tulleet hyödynnetyiksi sekä
- 2) kuinka tyytyväinen nuori on lopputulokseen ja kuinka hyvin hän voi halutessaan jatkaa koulutustaan edelleen.

Koko ajan päätöksentekoon sisältyy myös epävarmuutta, jota aiheuttavat mm. nuoren omien preferenssien jäsentymättömyys ("onko ihmisten auttaminen tärkeämpää kuin arvostettu asema") ja nuoren kannalta tärkeiden tietojen puute koulutukseen pääsymahdollisuuksista ("mahdankohan minä päästä lääketieteelliseen"). Sellainen nuori, jonka ei tarvitse koulutukseen hakeutuessaan ratkoa näitä preferensseihinsä liittyviä ongelmia, voi käyttää muita paremmin hyväkseen resurssiaan ja erilaisia toimintavaihtoehtoja. Näin koulutusudistusten yhteydessä luodut uudet koulutusmahdollisuudet hyödyttävät usein selvemmin koulutukseen orientoitunutta nuorta, jolla voi olla jo ennestään yksi opiskelupaikka ammatillisessa koulutuksessa, ja loppujen lopuksi kokonaan koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten asema jää kohentumatta toivotulla tavalla.

Nuorten jatko-opintoihin hakeutumisen onnistuneisuutta voidaan tarkastella kuvion avulla tämän prosessin alku- ja lopputilanteiden perusteella. Alkutilanteessa voivat olla keskeisiä koulutukseen liittyvät preferenssit ja toisaalta koulutukseen pääsemistä koskevat tiedot ja taidot. Myöhemmin uranvalinnan onnistumista voidaan arvioida sen teknisen sujumisen lisäksi opiskeluun liittyvän tyytyväisyyden perusteella. Seuraavassa esityksessä on otettu huomioon vain voimakkaimmat esille tulevista painotuksista, vaikka käytännössä tilanne onkin toisenlainen (kuvio 1).

Alussa painottuvat:	Myöhemmin painottuvat:	
	hakeutumisen sujuminen	tyytyväisyys opintouraan
pääsemistä koskevat tiedot ja taidot	"putkiura"	"soviteltu ura"
koulutukseen liittyvät preferenssit	"koulutuskeskeinen ura"	"elämänura"

KUVIO 1. Jatko-opintoihin hakeutumisen onnistuneisuus

Tässä suoritettu vaihtoehtojen nimeäminen kuvaa lähinnä koulutusuran yksilöllistä merkitystä, jota ulkoapäin tarkastelevan ei aina ole helppo havaita. Jotkin ulospäin onnistuneilta näyttävät urat voivat myöhemmin osoittautua ongelmallisiksi. Tällaista voisi epäillä esim. pelkästään taktisesti syntyneistä päätöksistä (mm. "putkiuraa"), ellei opiskelijalle synny tulosta tukevia omia preferenssejä myöhemminkään.

Edellä kaavion muodossa esitetyn koulutusurien muodostamisen lisäksi uria syntyy myös muilla perusteilla. Aina niitä ei voi edes pitää nuoren päätöksenteon varsinaisina tuloksina tai edes koulutusjärjestelmän kannalta onnistuneina. Ainakin osa ratkaisuista syntyy sattumalta, jolloin osa voi olla hyviä nuoren kannalta, mutta osa voi olla myös hyvin rajoittavia. Edelleen muodostuu esim. nuoren riittämättömistä resursseista johtuen umpikujaan johtavia tai jo alusta alkaen epäonnistuvia yrityksiä koulutusuran luomiseksi. Oman ryhmänsä muodostavat myös ne, jotka eivät edes kertaakaan ole hakeneet koulutukseen tämänsuuntaisista toiveistaan huolimatta.

Kaikkien edellä käsiteltyjen koulutusurien täydentävinä vaihtoehtoina ovat luonnollisesti ne ammatti- ja elämänuraratkaisut, joihin ei sisälly varsinaisesti koulutuksen hankkimista, vaan nuori pyrkii pääsemään suoraan työuralle. Koulutusjärjestelmän kannalta tämä ryhmä lienee ongelmattomampi kuin jatkokoulutukseen hakeutumisessaan epäonnistuneet, vaikka osa työuralle hakeutuneista suunnitteleekin jatko-opintoja johonkin elämänvaiheeseensa.

Ylioppilaiden uranvalinnan tuloksellisuutta päätöksenteon näkökulmasta tarkasteltaessa on muistettava, että valinnalla on myös ulkopuolisia kriteereitä. Osittain ne välittyvät nuoren kehityshistorian ja elämäntilanteen kautta tai ovat jo muodostuneet osaksi hänen subjektiivista rationaliteettiaan. Esimerkiksi korkeakoulutuksen kohdalla tällaisia ovat koulutuspaikkojen kysynnän ja tarjonnan alakohtaisen suhteen lisäksi mm. alan työllisyystilanne (esim. Määttä & Jalkanen 1987). Näiden varassa nuori voi suhteellisen selkeästi valmistella urapäätöstään joko eliminoiden epäsovivia vaihtoehtoja tai optimoiden odotettavissa olevaa hyötyä. Samankaltaisesti voivat vaikuttaa myös nuoren taustaan ja opintososiaaliseen tilanteeseen liittyvät tekijät.

4. Suomalaisen 1970-luvun ylioppilaiden jatko-opintoihin hakeutumisen tarkastelua päätöksentekona

Tässä yhteydessä tarkastellaan maamme eri läänien ylioppilaiden opintouran muodostumista käsitteleviä tutkimuksia nuoren tekemän urapäätöksen kannalta: niiden perusteiden, muodostamisprosessin ja lopputuloksen kannalta. Samalla eritellään myös koulutuksen kysynnän ja tarjonnan ristiriitaa osana koulutuksen yleisten ja yksilöllisten tehtävien välillä vallitsevaa epäsuhtaa. Jossain määrin pidetään silmällä myös tällaisen tilanteen vaikutusta nuoren päätöksentekoon. Tulokset saadaan lähinnä yhdistelemällä eri raporttien esittämiä tietoja, joten ne eivät välitä prosessien yksilöllisiä piirteitä, vaikka nämä ovatkin tärkeitä.

Todellisuudessa on tosin vaikea tietää, kuinka paljon nuoren oma päätöksenteko ratkaisee hänen jatko-opintoihin hakeutumistaan. Nuoren taustan, koulun, elämäntilanteen ja kehityshistorian osuus on kyllä suuri, mutta hänen hakeutumisessaan on kuitenkin paljon sellaista, joka riippuu ja tavallaan kertoo hänen päätöksenteostaan ja sen korjaamisesta vielä paljon myöhemminkin. Määtän (1987) mukaan vielä ammatillisen opistokoulutuksen jälkeen jatkokoulutukseen hakeutuminen hahmottuu subjektiivisesti rationaaliseksi prosessiksi, jossa otetaan huomioon sekä koulutukseen pääsymahdollisuudet että koulutuksen ennakoitujen rahoitusmahdollisuudet ja jossa ilmenee yksilön koulutuksellinen/ammatillinen tavoitetaso.

Tarkasteltavat tutkimukset ovat seuraavanlaisia:

Alue (ja tekijä)	Ajanjakso	Seurantajoukko
Pääkaupunkiseutu (Monten 1986)	1979 - 1985	n. 1 300
Pohjois-Pohjanmaa (Lumiaho 1982)	1978 - 1982	n. 1 200
Oulun kaupunki (Luukkonen - Isohanni 1979)	1971 - 1976	n. 300
Mikkelin lääni (Åkerman 1976)	1973/1974 - 1975	n. 1 600
Keski-Suomen lääni (Patrikainen - Ylönen 1981)	1975 - 1980	n. 1 000
Valtakunnallinen otos (Jalkanen - Määttä 1982 ja 1985)	1979 - 1982	n. 400

Näiden tutkimusten perusteella voidaan jossain määrin tarkastella ylioppilaiden uranvalinnan tuloksellisuutta - päätöksenteon teknistä sujumista ja tyytyväisyyttä tehtyyn ratkaisuun - sekä saada tietoa nuorten koulutuspreferensseistä ja hakeutumiseen liittyvästä tietämyksestä hakeutumisen alkuvaiheessa. Hakeutumisen venyessä useampien vuosien mittaiseksi ja pyrkimistä koskevan tietämyksen lisääntyessä preferenssit luonnollisesti tarkentuvat, mutta tätä ei saada esille näistä tutkimuksista.

Hakeutuminen sujuu hyvin silloin, kun verraten vähillä yrityksillä ja suhteellisen nopeasti päästään halutunlaisiin jatko-opintoihin. Vastaavasti tyytyväisyyttä ratkaisuun kuvastavat mm. suoraan ilmaistu tyytyväisyys ja pysyminen aloitetuissa jatko-opinnoissa.

Hakeutumista pohjustavia preferenssejä ilmaisevat esim. abiturienttina esitetyt, mahdollisesti myös vaihtoehtoja sisältävät, opiskelu- ja ammatitsuunnitelmat. Joissain tapauksissa nuoret ovat esittäneet myös laajempia koko elämää koskevia suunnitelmia. Joskus on myös kerrottu oma käsitys koulutukseen pääsymahdollisuuksista ja siitä, ketkä henkilöt tai mitkä tahot ovat antaneet eniten informaatiota tästä. Tuloksia tarkasteltaessa pidetään silmällä onnistuneiden päätösten rinnalla myös epäonnistuneita yrityksiä, koulutuksen ulkopuolelle jäämistä.

4.1. Jatko-opiskeluun liittyvät preferenssit

Seuraavaksi eritellään eri tutkimustulosten perusteella sitä, millaisia ylioppilaiden ennakkokäsitykset ja preferenssit olivat ennen heidän osallistumistaan opiskelijavalintaan. Alkuvaiheessa preferenssit liittyvät läheisesti opiskelutavoitteisiin ja ne ilmaisevat mahdollisina pidettyjen opiskeluvaihtoehtojen paremmuusjärjestyksen. Myöhemmässä vaiheessa, erityisesti jo opintojen aikana, on luontevaa puhua ideaalipreferensseista eli perimmäisenä tavoitteena olleista tavoitteista sekä käytännön koulutustavoitteita kuvaavista reaalipreferensseistä kuten Panhelainen (1985) on tehnyt.

4.1.1. Koulutusura - työura

Abiturientit ja lukiosta juuri valmistuneet ylioppilaat preferoivat jatkokoulutusta ylivoimaisesti työhön menemistä enemmän. He pitivät lukiota tarpeel-

lisena jatkokoulutuksen saamiseksi (pääkaupunkiseudulla peräti 95 %) ja he asennoituivat muutenkin myönteisesti koulutukseen. Useimmat koulutuksen merkitystä vähätelleistä halusivat päästä suoraan työhön ja ansaita rahaa. Osa heistä oli myös kokenut lukion itselleen liian rasittavana. Jatko-opintoiveen esitti neljä viidestä ja toissijaisen suunnitelman kaksi kolmesta abiturientista (valtakunnallinen otos). Mikkelin läähin abiturienteista yhdeksän kymmenestä suunnitelmiin sisältyi jatko-opinnot, joskin vain puolet heistä aikoi mennä suoraan opiskelemaan. Esiitettyjen tulosten perusteella lähes yhdeksän kymmenestä juuri valmistuneesta ylioppilaasta preferoi jatko-opintoja selvästi työhön menoa enemmän.

4.1.2. Koulutustaso

Jatko-opintosuunnitelmissa korostui muita enemmän korkeakoulutus. Kahdella kolmesta abiturientista oli ensisijaisena toiveena korkeakouluopintojen aloittaminen, ja yksi viidestä tähtäsi suoraan keskiasteelle. Korkeakoulutus esiintyi yli puolella abiturienteista vielä toissijaisenaakin suunnitelmana, vaikka keskiasteen osuus oli jo kohonnut kolmannekseen (valtakunnallinen otos).

Mikkelin läänin abiturienttien suunnittelema koulutuksesta korkeakoulutus edusti puolta ja muu ylioppilas pohjainen viidennestä samoin kuin peruskoulupohjainen ammatillinen koulutus.

4.1.3. Koulutusala

Abiturienttien suunnitelmissa ilmaistaan koulutusala harvemmin kuin koulutustaso. Ensisijaisen alan mainitsee kolme viidestä ja toissijaisen vain yksi kolmesta abiturientista (Mikkelin lääni). Tyttöjen suosimia aloja ovat hoito- ja opetusalat (Oulussa yli puolet) sekä vastaavasti pojilla tekninen ala painottui muita enemmän (Oulussa runsas kolmannes ja Keski-Suomessa liki puolet). Yhteiskunnallis-kaupallisen alan suosio oli riippumaton ylioppilaiden sukupuolesta.

4.1.4. Päätösten valmiusaste

Jatko-opintoihin suuntautumisen ensivaiheessa näyttää vähintäänkin puolella abiturienteista päätöksenteko olevan vielä keskeneräisessä vaiheessa ja vain vähäinen osa heistä pitää suunnitelmaansa ainoana oikeana. Tässä vaiheessa heistä vain 15 - 20 prosenttia koki koulutusurarakaisunsa varmaksi (Mikkelin lääni - Oulu). Pojat pitivät hieman tyttöjä useammin suunnitelmiaan pysyvinä. Suunnitelmien epävarmuus vaikeutti noin joka toisen ylioppilaan opintojen aloittamista (valtakunnallinen otos ja Oulu), vaikka noin kolmannes ylioppilaista kertoikin päätyneensä ratkaisuun jo lukioaikaan tai ennen sitä. Ratkaisuaan varmoina pitävien osuus kohoaa ylioppilastutkinnon jälkeen edelleen viidenneksen ja pyrkimisen ja harjoittelun jälkeen jälleen kolmanneksen, mutta vielä neljän vuoden jälkeen viisi prosenttia on vaille varmaa ratkaisua (Oulu). Tämän perusteella näyttää monien ylioppilaiden koulutuspreferenssien kiteytyminen olevan työn ja tuskan takana.

Päätöksentekoprosessin kannalta katsoen opintojen aloittamisvaiheessa noin kaksi kolmesta ylioppilaasta koki siirtyneensä tai olevansa siirtymässä valinnan kiteytymisvaiheesta toimeenpanovaiheeseen. Viimeisen kolmanneksen oli hankittava vielä lisää varmistusta ennen päätöstään.

4.1.5. Tärkeät kriteerit

Ylioppilaiden oman käsityksen mukaan alan kiinnostavuus oli suunnannut paljon yhdeksää koulutussuunnitelmaa kymmenestä. Työnsaantimahdollisuudet olivat tärkeitä kolmelle neljästä, alan palkkaus runsaalle puolelle sekä koulutusaika ja koulutukseen pääsy noin puolelle ylioppilaista. Myös kodin esimerkin ja sattuman ilmoitti vajaa kolmannes vaikuttaneen hänen koulutus päätökseensä (pääkaupunkiseutu, Mikkelin lääni ja valtakunnallinen otos).

4.1.6. Kriteereiden yhteyksiä

Ilmoitetut perusteet ovat keskeisiä nuoren koulutus- ja ammattiuran kannalta, mutta ne tuskin ovat siinä määrin subjektiivisia kuin ylioppilaat haluaivat uskoa, sillä niitä jäsentävät monet yleiset seikat. Pojille alan palkkaus ja kodin esimerkki ovat tärkeämpiä kuin tytöille, jotka puolestaan painotta-

vat koulutusaikaa, opettajan vaikutusta ja sattumaa (pääkaupunkiseutu ja Mikkelin lääni). Koulussa hyvin menestyneillä korostuivat enemmän kiinnostus, työnsaanti, palkkaus ja kodin esimerkki kuin heikosti menestyneillä, joille puolestaan olivat keskeisimpiä koulutusaika ja koulutukseen pääsymahdollisuudet. Korkea-asteella opiskelevat painottivat samoja perusteita kuin hyvin menestyneet, mutta osa heistä koki sattumankin keskeiseksi. Tähän onkin vaikea sovittaa ylioppilaiden omaa käsitystä siitä, etteivät vanhemmat, ystävät, koulutuksen saavutettavuus ja taloudelliset seikat olisi vaikuttaneet paljontaan heidän päätöksiinsä (pääkaupunkiseutu).

4.2. Pyrkimiseen liittyvä tietämys

Jo koulutuspreferenssien tarkastelu tuo ilmi, että ylioppilaat haluavat itse ohjata opintouransa kehitystä. He pyrkivät käyttämään hyväkseen ulkopuolelta tulevat vaikutukset omilla ehdoillaan tarpeittensa mukaan. Ulkopuolinen vaikutus nähdään lähinnä informaationa, jota saadaan eri puolilta. Informaatiota toivotaan lisää ja useimmiten juuri kirjallisena (kaksi kolmesta ylioppilaasta Mikkelin läänissä). Osa ylioppilaista halusi saada myös henkilökohtaista ohjausta.

Arvioidessaan jälkeinpäin pyrkimistään runsas kolmannes ylioppilaista piti valintaa koskeneita tietojaan riittämättöminä (pääkaupunkiseutu ja Oulu). Tytöt kokivat poikia useammin tietonsa tässä suhteessa puutteellisiksi (pääkaupunkiseutu). Ylioppilaat halusivat erityisesti lisää tietoja pääsymahdollisuuksista, jotta he voisivat aikaisempia valintatietoja käyttäen selvittää pääsymahdollisuutensa todistusten perusteella ja päättää mihin heidän kannattaa lähettää hakupapereita (Pohjois-Pohjanmaa).

Millään tietolähteellä ei ollut hallitsevaa asemaa. Koulun yhdysopettajaa, työvoimapalvelua, yleisiä tiedotusvälineitä ja tuttavvia piti kutakin noin kuudennes ylioppilaista tärkeimpänä tietolähteenään (Mikkelin lääni).

Ylioppilaiden tapa hankkia ja käyttää informaatiota ilmentää yleisesti ottaen mm. sitä, että he haluavat etsiä omien koulutuspreferenssiensä ja oppilaitosten käyttämien valintakriteereiden perusteella sopivan ja toteuttamiskelpoisen koulutusvaihtoehdon tai kiertotien sellaiseen pääsemiseksi ennen pitkää. Alkuvaiheen toivesuunnitelmassa korostuvat lähinnä omat koulutuspreferenssit, kun varasuunnitelma ilmentää enemmänkin omaa käsitystä koulutukseen pääsymahdollisuuksista (valtakunnallinen otos). Tiedonhankinta

liittyy siten läheisesti pyrkimistaktiikan luomiseen eikä sillä pyritä niinkään paljon muuttamaan koulutuspreferenssejä.

Myöhemmässä vaiheessa osa ylioppilaista voi myös luopua ideaalipreferenssistään ja tavoitella saavuttamisodotustensa perusteella realistisempaa tavoitetta (Panhelainen 1985).

4.3. Koulutukseen hakeutumisprosessi

Ylioppilaaksi pääsyn jälkeen nuoren seuraavaksi tehtäväksi nousee jatko-opintoihin pyrkiminen, joka tässä vaiheessa jopa ylittää aikaisemmin suunnitelmissa esitetyn jatko-opintojen osuuden. Tässä käsiteltyjen tutkimusten mukaan jatko-opintojen ulkopuolelle jää kertaakaan pyrkimättä vain viisi prosenttia ylioppilaista, kun suunnitelmien perusteella tällaisia oli runsas 10 prosenttia. Ylioppilastutkinnon suorittaminen aktivoi siis lähes koko ylioppilasikäluokan pyrkimään jatko-opintoihin seuraavien vuosien aikana.

Jatko-opintoihin hakeutumisen sujuminen ja tuloksellisuus on hyvin monisäikeinen tapahtuma, johon kytkeytyy monenlaisia tekijöitä ja jota siten voidaan tarkastella myös erilaisista näkökulmista. Jo ylioppilaiden aikaisemmat koulutukseen liittyvät preferenssit ja käsitykset antavat oikeansuuntaisen kuvan varsinaisen pyrkimisprosessin aikaisesta toiminnasta. Siitä näyttävät selviytyvän sujuvimmin ne ylioppilaat, joilla oli selkeät ja varmat suunnitelmat ja yleensäkin pidempi aikaperspektiivi (pääkaupunkiseutu, valtakunnallinen otos).

Samoin riittävään informaatioon nojautuva pyrkimistaktiikka näkyy yleisesti prosessin sujumisessa ja tuloksissa. Tarkkaan harkitun yrityksen, tietynlaisen voimien keskittämisen avulla osa pyrkijöistä läpäisee jokseenkin suoraan koulutusjärjestelmään sisältyvän karsinnan, vaikka usein näissä tapauksissa koulutuspaikkojen kysynnän ja tarjonnan välillä onkin epäsuhta. Luonnollisesti karsinta vaikeuttaa myös näiden ylioppilaiden suunnitelmien toteutumista, mutta vielä vaikeampaa on epävarmojen selviytyä niistä (valtakunnallinen otos).

Tämä koulutuspaikkojen kysynnän ja tarjonnan välinen ristiriita ilmenee yleisesti ennen muuta:

- 1) moninkertaisena pyrkimisena, millä tavallaan pyritään kumoamaan tai ainakin pehmentämään koulutusjärjestelmän karsivaa luonnetta: kolmen - viiden vuoden aikana pyrkimisten määrä ylitti keskimäärin nelinkertai-

sesti ylioppilaiden määrän ja noin kaksinkertaisesti saatujen opintopaikkojen määrän (pääkaupunkiseutu, Pohjois-Pohjanmaa, valtakunnallinen otos).

- 2) prosessin venymisenä kolmen - viiden vuoden mittaiseksi: Ensimmäisenä vuonna jatko-opinnot aloittaa yksi kolmesta (Mikkelin lääni, Oulu) tai kaksi viidestä (Keski-Suomi, Pohjois-Pohjanmaa) ylioppilaasta, vaikka hakemusten määrä onkin ollut noin kolminkertainen tähän nähden (Mikkelin lääni). Kolmen vuoden kuluttua opintopaikka on jo seitsemällä (Pohjois-Pohjanmaa, valtakunnallinen otos) tai kahdeksalla (Mikkelin lääni, Oulu) kymmenestä ylioppilaasta. Viiden vuoden kuluessa keskimäärin 95 prosenttia pyrkineistä ylioppilaista on harjoittanut jonkinlaisia jatko-opintoja, kun otetaan huomioon myös ammattikurssit (Keski-Suomi, Oulu, pääkaupunkiseutu).
- 3) taktikoivana pyrkimisenä ja moninkertaisena aloituspaikkojen varaamisena, jolle on ominaista mm. opintojen vaihtaminen tai useampien aloittaminen samalla kertaa: ensimmäisenä vuonna hakemuksista noin puolet (Keski-Suomi, Pohjois-Pohjanmaa) tai kaksi kolmesta (Mikkelin lääni) kohdistui korkea-asteelle, kun jo toisena vuonna osuus supistui alle puolen (Mikkelin lääni). Korkeakouluopinnot aloittaneiden osuus kohosi vielä kolmantena ja neljäntenäkin vuonna, mutta tätä enemmän lisääntyi aloittaminen keskiasteen ylioppilaspuolella tai muussa ammatillisessa koulutuksessa kohoten ensimmäisen vuoden vajaan viidenneksestä runsaaseen puoleen (Mikkelin lääni, Pohjois-Pohjanmaa, Keski-Suomi) paitsi pääkaupunkiseudulla, jossa osuus jäi runsaaseen neljännekseen.

Vähintään kahdessa koulutuksessa aloitti joko samalla kertaa tai kesken aloitettujen opintojen yksi viidestä (Mikkelin lääni, Oulu) tai kolmesta (Keski-Suomi, pääkaupunkiseutu) opinnot aloittaneesta ylioppilaasta. Näiden lisäksi ainakin pääkaupunkiseudulla yksi viidestä koulutukseen päässeestä luopui turhaksi jääneestä koulutuspaikastaan mentyään mieluisampaan koulutukseen. Varsinkin korkeakoulutuksessa tällainen oli tavallista.

Keskeyttämisen ja mahdollisesti vaihtamisen syynä ei toki aina ole pääsyssä taktikointi. Tästä esimerkkejä ovat mm. vaihtaminen koulutukseen, jossa valmistumisaika on lyhyempi ja jossa koulutus tulee näin ollen halvemmaksi, tai opintojen keskeyttäminen työssä käymisen takia.

Edellä kuvatulla hakeutumisella ja sen tuloksellisuudella on hyvin keskeinen yhteys pyrkijän sukupuoleen, hänen lukionaikaiseen koulumenestykseensä sekä tähän liittyen myös lukiolinjan valintaan. Näiden vaikutus käy ilmi jo koulutusta koskevissa preferensseissä. Esimerkiksi pojat ovat suuntautuneet yleensä korkeakoulutukseen, jonne heistä haki keskimäärin kolme neljästä, kun tytöistä menetteli vastaavasti keskimäärin joka toinen. Pojat myös pääsevät suhteellista osuuttaan paremmin korkeakoulutukseen, joten opinnot aloittaneista heitä on liki puolet. Sukupuoleen liittyvä ero ilmeni selvästi myös hakeutumisen viiveen yhteydessä. Tytöt sijoittuvat alussa poikia nopeammin koulutukseen. Tyttöjen osallistuminen koulutukseen oli korkeimmillaan toisena - kolmantena vuonna, minkä tilanteen pojat saavuttivat vasta runsasta vuotta myöhemmin (johtuen lähinnä asevelvollisuuden aiheuttamasta viivytyksestä). Suhteellisesti ottaen poikia jäi kuitenkin tyttöjä enemmän koulutuksen ulkopuolelle (kaikki tutkimukset).

Hieman hienojakoisempi yhteys hakeutumiseen on myös tekijöillä, jotka liittyvät nuoren elämäntilanteeseen ja kehityshistoriaan. Esimerkiksi suotuisa kotitausta, koulutusmotiivit ja toiminnan pitkäjänteisyys edistävät hakeutumista ja sen tuloksellisuutta (valtakunnallinen otos ja pääkaupunkiseutu). Ulkopuolisina tekijöinä vaikuttavat lisäksi erityisen konkreettisesti mm. asevelvollisuus ja työllisyystilanne sekä eräät alueelliset koulutuksen tarjonnassa ilmenevät tekijät.

Kokonaan koulutukseen pyrkimättömien ryhmälle oli yleisesti ominaista heikko koulumenestys ja poikavaltaisuus (valtakunnallinen otos). Heidät erotti erittäin selvästi pyrkineistä myös tulevaisuuden aikajänteen lyhyys ja huoltajan vähäinen pohjakoulutus (pääkaupunkiseutu).

4.4. Tyytyväisyys jatko-opintoihin

Pyrkiessään jatko-opintoihin nuori tähtää haluamalleen tai ainakin joltain kannalta hyväksymälleen koulutus- ja ammattiuralle. Hän voi olla enemmän tai vähemmän tyytyväinen tulokseen mm. sen perusteella, kuinka hyvin hänen koulutuspreferenssinsä näyttävät toteutuvan, kuinka sujuvasti hän läpäisee karsinnan ja kuinka hyvin opiskelu vastaa hänen mielikuvaansa siitä.

Nuoren elämäntilanne ja kehityshistoria suuntaavat hänen koulutusuraansa. Tavoitteiden asettelussa ja tyytyväisyyden kokemisessa heijastuvat yksilölliset ominaisuudet ja valmiudet. Samoin vaikuttavat suunnitelmiin si-

toutuminen ja niiden hyväksi suoritettut uhraukset. Myös uuteen tilanteeseen mukautuminen vie kultakin oman aikansa. Nuoret arvioivat hakeutumisen tulosta niiden samojen subjektiivisten realiteettien perusteella, jotka ovat vaikuttaneet jo valintaprosessin alkuvaiheessa preferenssien ja pyrkimistaktiikan kiteytymiseen sekä tapaan tarkastella koulutusuraa esim. koulutuskeskeisesti vs. yhtenä osana koko elämää.

Tyytyväisyys riippuu myös monesta muusta koulutukseen ulkokohtaisemmin vaikuttavasta seikasta, kuten työllisyystilanteen muutoksesta tai alan nopeasta kehitymisestä. Myös opintososiaalisten tekijäin merkitys voi lisääntyä opintojen loppupuolella esim. perhetilanteen muutoksesta tai velkämäärän rasituksesta johtuen. Niin ikään opetuksen organisointi ja henkilösuhteet opettajiin saattavat säädellä yllättävällä tavalla opiskelua. Asiat voivat saada uuden merkityksen myös vaikkapa sattuman seurauksena.

Tämän kaiken nuori voi ilmaista suoraan omana tulkintanaan sitä kysyttäessä tai toimintansa kautta, jota voidaan puolestaan arvioida esim. hänen opiskelunsa, opintojen vaihtamisen ja keskeyttämisen perusteella.

4.4.1. Ilmaistu tyytyväisyys ja vastaavuus alkuperäisiin suunnitelmiin

Suoraan ilmaistu tyytyväisyys voi liittyä siihen, kuinka hyvin nykyinen koulutus vastaa alkuperäistä suunnitelmaa ja siihen, kuinka hyvin nuori hyväksyy nykyisen koulutuksensa ja sen tuomat ammatilliset mahdollisuudet. Päättösentekoprosessin kannalta kysymys on eri asioista: kiteyttämisen vaiheesta ja toimeenpano- tai mukautumisvaiheesta.

Tarkasteltavien tutkimusten mukaan kaksi kolmesta opiskelemissä olevasta ylioppilaasta oli tyytyväinen nykyiseen opiskelutilanteeseensa (Pohjois-Pohjanmaa ja Keski-Suomi) ja yksi seitsemästä ylioppilaasta olisi mieluummin aloittanut toisenlaiset opinnot (pääkaupunkiseutu ja Keski-Suomi). Pääkaupunkiseudulla oli peräti yhdeksän kymmenestä opiskelemissä olevasta ylioppilaasta tyytyväinen nykyisiin opintoihinsa, sillä vain harvat ensisijaisesti haluamiensa opintojen ulkopuolelle jääneistä olivat ollenkaan aloittaneet opintoja.

Alkuperäisen suunnitelman, ideaalipreferenssin mukaiset opinnot, oli aloittanut runsas puolet (Pohjois-Pohjanmaa) tai noin 60 prosenttia (Keski-Suomi), joten nykyisiin opintoihinsa tyytyväisten osuus ylittää tämän vain runsaalla kymmenellä prosentilla. Opintojen kuluessa uuteen opintovalintaan-

sa hyvin mukautuneiden osuus on selvästi pienempi kuin toissijaisen suunnitelman mukaan aloittaneiden osuus, joka on noin viidennes (Pohjois-Pohjanmaa ja Keski-Suomi). Näiden lisäksi vajaa viidennes oli aloittanut opinnot tyystin muualla kuin mitä olivat alkuaan suunnitelleet. Kenties he olivat tehneet valintansa pelkästään pääsymahdollisuuksiensa mukaan (Pohjois-Pohjanmaa ja Keski-Suomi).

Tyytyväisyyden kokemisella ja opiskelulla alkuperäisen suunnitelman mukaan oli selvä yhteys koulumenestykseen hyvin menestyneiden eduksi. Sen sijaan sukupuoli ei tässä yhteydessä liittynyt eroihin.

4.4.2. Opintojen vaihtaminen

Tarkasteltavien tutkimusten mukaan 3 - 5 vuoden kuluessa opinnot keskeyttäneitä oli runsas 10 prosenttia (Pohjois-Pohjanmaa, Keski-Suomi ja valtakunnallinen otos) tai vajaa 20 prosenttia (pääkaupunkiseutu ja Oulu). Näistä kaksi kolmesta oli vaihtanut johonkin mieluisampaan koulutukseen, sillä aikaisempi valinta ei ollut vastannut odotuksia. Keskeyttäminen oli poikien keskuudessa jonkin verran yleisempää kuin tyttöillä.

Kuuden vuoden aikana keskeyttäminen lisääntyy korkeakouluissa selvästi edellä mainittua suuremmaksi. Mäkisen (1987) mukaan vuosina 1975 ja 1977 kaikista korkeakouluopinnot aloittaneista keskeytti siinä tiedekunnassa, jossa oli aloittanut opinnot 30 prosenttia. Näistä poistui kokonaan kolmannes eli 10 prosenttia aloittaneista. Keskeyttäminen liittyi selvästi ikään: vanhimpina aloittaneet keskeyttivät muita useammin. Toinen selvä yhteys oli tieteenaloihin: eniten keskeytettiin humanistisissa tieteissä sekä melko paljon myös luonnontieteissä. Juuri näiden alojen opiskelijoista noin kolmannes ei opiskellut alkuperäisen tavoitteen mukaisella alalla (Panhelainen 1985).

Edelleen Mäkisen (1987) mukaan kaksi kolmesta aloitusryhmästään poistuneesta eli joka viides opinnot aloittaneista vaihtoi toiseen tiedekuntaan. Tälle ryhmälle oli ominaista nuorten suhteellinen painottuminen. Myös tässä suhteessa tieteenalojen välillä oli suuria eroja. Vaihtajia oli vähintään neljännes kasvatustieteissä ja luonnontieteissä, yhteiskuntatieteissä, humanistisissa tieteissä ja psykologiassa. Vähemmän kuin yksi kymmenestä vaihtoi lääketieteissä, oikeustieteessä, maataloustieteissä, teologiassa ja liikuntatieteissä. Tässä yhteydessä sukupuoli ei erotellut merkittävästi. Yllä

esitetyn mukaan lähes kolmannes aloittaa opinnot epävarmana ja jatkaa uransa sovittelua vielä opintojen aikana. Heistä kaksi kolmannesta pysyy koulutusuralla opintoalaa vaihtaen, mutta kolmannes siirtyy kesken opintojen yleensä työuralle.

4.4.3. Opintouran kiteytyminen ja sen toimeenpano

Nuoren tyytyväisyys opinturaansa riippuu vain osittain hänen päätöksenteonsa onnistumisesta tai epäonnistumisesta, sillä itse koulutuksella ja opiskelutapahtumalla on myös tärkeä merkitys. Lisäksi jo päätöksentekoprosessin luonteeseen kuuluu uudelleen arviointi ja päätösten tarkistaminen, jos siihen näyttää olevan aihetta. Eräässä mielessä kaikki poikkeamiset uralta ilmaisevat päätöksenteon keskeneräisyyttä. Itse asiassa tyytyväisyyttä olisi tarkasteltava vasta opintojen loppuvaiheessa, sillä uranvalinta varmistuu ja johtaa sen toimeenpanoon vasta valinnan kiteytymisen jälkeen. Päätöksentekoprosessin läpikäyminen vie jokaiselta nuorelta oman aikansa ja osalla se jatkuu vielä opintojen aikanakin. Niillä, joiden edellytykset ovat heikohkot, tämä kaikki vie enemmän aikaa ja sen onnistumismahdollisuudet heikkenevät samalla, kun yleisten seikkojen vaikutus lisääntyy nuoren elämänuran muodostumiseen.

Edellä esitettyjen tutkimusten perusteella runsas kolmannes opinnot aloittaneista on kiteyttänyt koulutuspäätöksensä jo lukiossa tai ennen sitä. Tälle ryhmälle on ominaista keskimääräistä parempi koulutusmenestys, matemaattispainotteisen lukiolinjan valinta, edullinen kotitausta ja jossain määrin myös miessukupuoli. He onnistuvat myös parhaiten keskittämään voimansa pyrkimistilanteessa. Heidän suuntautumistaan voi luonnehtia lähinnä koulutus- tai statuskeskeiseksi.

Toinen kolmannes päättyy kovan karsinnan jälkeen pitävään koulutuspäätökseen, jonka mukaisesti he aloittavat opintonsa. Myös tässä ryhmässä monien koulumenestys on hyvä, mutta keskeisimmille koulutuspaikoille on hyvin vaikea päästä kovasta kysynnästä johtuen. Tälle ryhmälle on jossain määrin ominaista naissukupuoli ja hieman edellistä ryhmää vaatimattomampi tausta. Heillä korostuvat lähinnä ammatilliset preferenssit eikä heidän tietämyksensä hakeutumisesta ole aina suuri.

Se kolmannes, jonka valintapäätös on vielä kiteytymättä opintojen aloitusvaiheessa on kaikkein heterogeenisin. Kuitenkin heidän eräitä yhtei-

siä piirteitään voisivat olla koulutusuraa laajempi tavoitteiden asettelu, sosiaalisen aseman muutos vanhempiin nähden sekä koulutukseen pääsemistä koskevan tietämyksen puutteellisuus. Tästäkin ryhmästä kaksi kolmesta kiteyttää opiskelun aikana opintovalintansa, vaikka he käyttävät siihen useampia yrityksiä. Työuralle suuntautuneet saavat usein työpaikan jo ennen tutkintoakin, ja monet heistä kokivat lukion liian rasittavana.

5. Yhteenvetoa tuloksista

Ylioppilastutkinnon jälkeisinä vuosina lähes kaikki nuoret suuntautuvat jatko-opintoihin ja vain harvat valitsevat suoraan työuran. Useimmille opiskelemaan pääseminen on kuitenkin melko työlästä ja siihen kuluu useita vuosia. Tämän vaiheen läpäisevät parhaiten sellaiset nuoret, jotka ovat varmoja koulutusvalinnastaan ja ovat hyvin perillä myös tuohon koulutukseen pyrkimisestä.

Opintouran valintaa vaikeuttaa oleellisesti nuorten tavoittelemien opiskelupaikkojen ja koulutusjärjestelmän tarjoamien aloituspaikkojen välillä vallitseva epäsuhta. Hakeutumisessa ilmenevä opiskelupaikkojen kysyntä ylittää selvästi pyrkijämäärän, sillä monet nuoret ovat vielä epävarmoja ja tekevät epäonnistuneita valintoja. Tällainen ylimitoitustarve ei kylläkään osu yhteen nykyisen kaltaisen koulutuspaikkojen ikäluokan määrän ylittävän tarjonnan kanssa, vaikka niiden suuruus onkin samaa luokkaa. Yhtenevyyden lisääntyminen tuottaisi taloudellista säästöä ja parantaisi lisäksi opiskelun tuloksellisuutta sitä kautta, että motivaatio ja omatoimisuus kasvavat. Tätä koulutuksen kysynnän ja tarjonnan välistä ristiriitaa voitaisiin pienentää saattamalla koulutuksen yksilökohtaiset ja koulutusjärjestelmäkeskeiset tavoitteet keskinäiseen tasapainoon. Tämä merkitsisi opetuksen painottamista nykyistä enemmän opiskelijakeskeisesti.

Nuoren koulu- ja kotitausta sekä elämäntilanne näyttävät usein suuntaavan voimakkaasti nuoren opintouraa. Koulutukseen hakeutumisessa ja opintojen aloittamisessa on myös sellaisia piirteitä, jotka kertovat nuoren omasta päätöksenteosta opinto- ja ammattiuran aikaansaamiseksi. Päätöksentekoprosessin eri vaiheet - epämääräisten vaihtoehtojen kiteytyminen valinnaksi, sen omaksuminen ja toimeenpano sekä mukautuminen uuteen tilanteeseen - kuvaavat aika osuvasti myös sitä, mitä nuorelle tapahtuu hakeutumisprosessin aikana. Tapahtumalle on ominaista nuoren asteittainen etenemi-

nen kohti päätöstä ja toimintaa sekä ratkaisun tarkistaminen, jos sellainen osoittautuu aiheelliseksi. Henkilön omien tavoitteiden ja ominaisuuksien ohella vaikuttavat prosessin tulokseen tilannetekijät, omaksutut mallit ja toimintatavat sekä tietämys eri valintavaihtoehdoista.

Tarkasteltaessa nuoren uranvalintaa päätöksentekona kiinnitetään huomiota lähinnä hänen preferensseihinsä ja toimintatapaansa. Prosessissa korostuu siten sen aktiivinen ja tavoitteellinen puoli. Lisäksi prosessin eri vaiheiden tarkastelu suo mahdollisuuden eritellä ulkopuolisten tekijäin ja ristiriitatilanteiden vaikutusta valintaan.

Koulutuspoliittisessa mielessä voidaan ajatella, että kaikki nuoret käyvät läpi jonkinlaisen päätöksentekoprosessin. Vasta tämän jälkeen he ovat valmiita aikuistumaan ammatillisesti opintouraa edeten. Väliinjääneet tärkeät vaiheet joudutaan mahdollisesti selvittämään myöhemmin esimerkiksi keskeyttämisen, vaihtamisen, useiden tutkintojen suorittamisen ja ammatin etsimisen yhteydessä. Toiminta saa dynamiikkansa yhtäältä siitä ristiriidasta, johon nuori joutuu koulutusuransa alkuvaiheessa, sekä toisaalta hänen elämäntilanteeseensa ja kehityshistoriaansa liittyvistä tekijöistä, jotka muovaavat myös nuoren preferenssejä ja toimintatapoja. Päätöksentekoprosessi tuo esille monia sellaisia seikkoja, joiden avulla voidaan edistää uranvalinnan tuloksellisuutta myös yksittäisen nuoren kannalta - auttaa häntä voimiaan keskittäen selviytymään paremmin summittaisen koulutukseen yrittämisen sijasta.

Tarkastelussa, joka perustui 1970-luvulla eri puolella Suomea tehtyihin ylioppilaiden seurantatutkimuksiin, havaittiin ylioppilaiden opiskelemaan hakeutumiseksi olevan tyypillistä mm. seuraavat seikat:

- 1) Useimpien ylioppilaiden hakeutuminen sujuu hitaasti ja uraratkaisun syntyminen tuottaa heille vaikeuksia. Päätöksen kiteytyminen on yksilöllistä. Rungas kolmannes etenee tähän vaiheeseen viimeistään lukiossa ollessaan; toinen kolmannes päättyy mielestään varmaan ratkaisuun hakeutumisprosessin kuluessa; ja vajaa kolmannes etsii ratkaisua vielä opinnot aloitettuaankin useiden vuosien ajan. Yleensä hyvä koulumenestys, edullinen kotitausta ja jossain määrin myös miessukupuoli edistävät urasuunnitelman kiteytymistä. Tällä on yhteys myös aloitettuihin opintoihin, joiden kesken vallitsee koulutuspaikkojen kysyntään ja tarjontaan perustuva hierarkia. Tällaisia uramuutoksia esiintyy eniten korkeasteen koulutuksessa, mitä voidaan pitää yhtenä osana pyrkimistaktiikkaa. Sen sijaan usean koulutuksen aloittaminen ja monien tutkintojen

suorittaminen ilmaisee yritystä saavuttaa tietyt koulutuspreferenssit tai valinnalle etsitään sitten vielä lisää varmuutta.

- 2) Runsas puolet ylioppilaista aloittaa opintonsa koulutuksessa, jota he ovat ajatelleet jo lukiossa ollessaan; noin viidennes aloittaa koulutuksessa, jota he ovat pitäneet myös yhtenä mahdollisuutena; ja edelleen noin viidennes aloittaa abiturienttivaiheen aikaisesta suunnitelmasta täysin poikkeavassa koulutuksessa. Osalta opinnot aloittaneista ovat puuttuneet varsinaiset suunnitelmat vielä ylioppilaaksi tultuaankin. Alkuperäiset suunnitelmat ovat yhteydessä myöhemmin koettuun opintotyytyväisyyteen. Nykyiset opinnot valitsisi uudelleen noin kolme viidestä opiskelijasta, joten tyytyväisten osuus ylittää jonkin verran alkuperäisen suunnitelman mukaan opiskelevien osuuden. Myönteistä uudelleen orientoitumista on siis tapahtunut mutta ei kovin paljon. Vastaavan suuruinen osuus olisi myös halukas vaihtamaan opintojaan, koska he ovat tyytymättömiä tekemäänsä valintaan.
- 3) Lukio näyttää opastavan heikosti oppilaita joustavaan uranvalintaan, eikä monikaan oppilas saavuta siellä valmiutta muuhun kuin tekniseen päätöksentekoon. Tämä johtunee siitä, että opintoihin pyrkimiskriteerit leimaavat koko lukio-opetusta. Usein sisällöllinen kiinnostus jää ulkopuolisten virikkeiden varaan, vaikka sillä onkin keskeinen merkitys kestävän uranvalinnan kannalta.

6. Tuloksia koskevia johtopäätöksiä

Jos edellä esitetyn perusteella pitäisi esittää jotain ylioppilaiden opintouran edistämiseksi niin kenties kysymys voisi olla seuraavasta:

- 1) Ylioppilaiden koulutusuraa koskevaa päätöksentekoa voitaisiin heti ryhtyä edistämään ja saada siten hakeutuminen sujumaan nykyistä paremmin. Kysymykseen tulisi lähinnä hakeutumista ja ammattien sisältöä koskevan tietämyksen tehostettu välittäminen lukiolaisille.
- 2) Seuraavana tulisi tukea nuorten suorittaman valinnan toimeenpanoa ja siihen liittyen uuteen tilanteeseen mukautumista, jotta turha opintojen keskeyttäminen ja vaihtaminen vähenisi. Eräitä keinoja tarjoavat opintososiaaliset parannukset ja opintojen joustavuuden ja selkeyden lisääminen.

- 3) Kestävän muutoksen aikaansaamiseksi edellytetään myös sitä, että nuorten suuntautuminen on perusteltua ja suunnitelmallista. Tässä yhteydessä lukiota ja peruskouluakin tulisi tarkastella yhtenä elämänvaiheena, jossa nuoren preferenssit ja tavoitteet muodostuvat sekä pyrkiä vähentämään koulutuksen selektio- ja taktiikkapainotteisuutta. Samoin työurasta ilman lukion jälkeistä ammatillista koulutusta tulisi tehdä toimiva vaihtoehto, jolla on olemassa tarvittaessa jatkokoulutusmahdollisuuksia. Nuorten mahdollisuuksia työelämään perehtymiseksi tulisi edelleen lisätä ja monipuolistaa, jotta he saisivat käsityksen muunkinlaisista kuin ennestään tutuista ammateista.
- 4) Ammatillisten oppilaitosten ja korkeakoulujen tulisi kehittää koulutuspaikkojen tarjontaa ainakin jossain määrin kysynnän suuntaisesti. Onhan tunnettua, että varsin monet ammatillisen tutkinnon suorittaneet ovat sijoittuneet työhön aivan toiselle alalle kuin heidän saamansa koulutus on tähdännyt. Ammatilliset perusvalmiudet omaavina he ovat verraten helposti hankkineet spesifit työtaidot työpaikallaan. Opiskelumotivaation kannalta on kuitenkin huomattava ero sillä, opiskeleeko nuori haluamallaan vai jollain vähemmän haluamallaan alalla.

Lähteet

- Allardt, E. 1986. Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisen valintojen perustana. Teoksessa K. Heikkinen (toim.) Kymmenen esseitä elämäntavasta. Lahti: Yleisradio, 3-32.
- Blau, P.M., Gustard, J.W., Jessor, R., Parness, H. & Wilcock, R.C. 1966. Occupational choice: Conceptual framework. Teoksessa H.J. Peters & J.C. Hansen (eds.) Vocational guidance and career development. New York: MacMillan, 141-155.
- Gati, I. 1986. Making career decisions - A sequential elimination approach. *Journal of Counseling Psychology* 33 (4), 408-417.
- Harren, V.A. 1979. A model of career decision making for college students. *Journal of Vocational Behavior* 14, 119-133.
- Harvey, M.J. 1985. Leaving or staying on at high school as a career decision-making process. *Australian Journal of Education* 29 (3), 266-278.

- Hazler, R.J. & Roberts, G. 1984. Decision making in vocational theory: Evolution and implications. *Personnel and Guidance Journal* 62 (7), 408-410.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. 1983. Koulutus ja tietoyhteiskunta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 345.
- Holland, J.L. . 1973. Making vocational choice: a theory of careers. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Jalkanen, H. & Määttä, P. 1981. Abiturienttien opiskelusuunnitelmista ja niiden toteutumisen edellytyksistä. Raportissa M. Panhelainen (toim.) Korkeakoulutus tutkimuksen kohteena. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Selosteita ja tiedotteita 179, 65-78.
- Jalkanen, H. & Määttä, P. 1982. Opiskelijavirrat ja koulutukseen valikoituminen 1970-luvun Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Selosteita ja tiedotteita 193.
- Jalkanen, H. & Määttä, P. 1985. Keskiasteen jälkeiseen koulutukseen valikoitumisesta. Teoksessa L. Lestinen (toim.) Tieteellisen koulutuksen nykyaikaa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Selosteita ja tiedotteita 260, 129-142.
- Jalkanen, H. & Määttä, P. 1986. Ylioppilaan tie korkeakouluun opiskelijaksi. *Korkeakoulutieto* 1, 12-14.
- Jatkuvan koulutuksen toimikunnan mietintö. 1983. Komiteamietintö 1983: 62. Helsinki. Valtion painatuskeskus.
- Lumiaho, E. 1982. Neljä lukion jälkeistä vuotta. Oulun työvoimapiiri.
- Luukkonen, J. & Isohanni, M. 1979. Opintie - autuasko aina. Oulun yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos. Julkaisu 39.
- Madsen, K.B. & Egidius, H. 1976. Oppiminen ja motivaatio. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Monten, S. 1986. Nuoren hakeutuminen ammatilliseen koulutukseen pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin tilastokeskus. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B, No. 9.
- Mäkinen, R. 1987. Opintojen kulku ja opiskelijavalinnat. Jyväskylässä 11. - 12.5.1987 järjestetyn korkeakoulujen opiskelijavalintaseminaarin yleisesitelmät ja työryhmien materiaalit. (Koonneet T. Aittola ja M. Savola). Opetusministeriö. Korkeakoulu- ja tiedeosasto. Helsinki.
- Määttä, P. 1987. Jatkokoulutuksen valinta opistotutkinnon jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Lisensiaatintutkielma.

- Määttä, P. & Jalkanen, H. 1987. Korkeakouluopintojen keskeyttämisestä. *Korkeakoulutieto* 5, 22-24.
- Nummenmaa, T., Takala, M. & von Wright, J.M. 1970. *Kokeellinen psykologia*. 3. painos. Helsinki: WSOY.
- Patrikainen, O. & Ylönen, M. 1981. Mihin ylioppilastutkinnon jälkeen. Jyväskylän työvoimapiirin julkaisuja no 10.
- Panhelainen, M. 1985. Humanistisen ja luonnontieteellisen alan opiskelijoiden opinto- ja ammattiorientaation kehitys. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 368.
- Pilz, G. & Harren, V.A. 1980. An analysis of career decision making from the point of view of information processing and decision theory. *Journal of Vocational Behavior* 16, 320-246.
- Raivola, R. 1983. Koulutuspaikkoja alkaa olla riittävästi. *Aikuiskasvatus* 3 (4), 178-182.
- Stenström, M-L., Määttä, P. & Jalkanen, H. 1987. Koulutuksen taitekohdat ja valikoituminen. *Kasvatus* 18 (4), 270-277.
- Super, D.E. 1985. Coming of age in Middletown. *Careers in the making*. *American Psychologist* 40(4), 405-414.
- Tiedeman, D.V. 1961. Decision and vocational development: A paradigm and its implication. *Personnel and Guidance Journal* 40, 15-21.
- Tiedeman, D.V. 1976. Structuring personal integrating into career education. *Personnel and Guidance Journal* 53, 706-710.
- Thomas, R.G. & Bruning, C. 1984. Cognitive dissonance as a mechanism in vocational decision processes. *Journal of Vocational Behavior* 24 (3), 264-278.
- Tversky, A. 1972. Elimination by aspects: A theory of choice. *Psychological Review* 79, 281-299.
- Willis, P.E. 1984. Koulun penkiltä palkkatyöhön. Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt. Tampere: Vastapaino.
- Åkerman, M. 1976. Ylioppilaiden toiveet ja todellisuus. Mikkelin lääninhallitus. Mikkelin työvoimapiiri.

6.4 Undergraduates' career expectations and opportunities⁴

The article deals with some preliminary results of the research project "From adolescence to maturity", which is carried out in the Institute for Educational Research at the University of Jyväskylä. The initial data (N = 870) representing one undergraduate age cohort was collected in the spring of 1984 before the matriculation examination. It was completed in the fall of 1988 with follow-up data on the same subjects. Two aspects are examined in greater detail: the effect of family background, school achievement and sex on the career intentions of the matriculation examination candidates and the four-year long process of applying for further education after the matriculation.

Descriptors: educational career, selection, matriculant

In Finland education is highly appreciated, because it is the most important channel for obtaining social status. Education has also become a central factor in creating the international identity of our country.

In the 1980's vocational secondary education in Finland has been reformed to a great extent. The various educational branches have become structurally more uniform as each of them now has both vocational school and college alternatives after a common basic study period. The time spent on study has also become longer and education in certain fields has been increased because of regional and labour political reasons. The reform has been implemented with minor extra resources, because in the early 1970's the number of children born was below average, about 62 000 children per year.

However, the goals have only partly been attained, as the upper secondary school became a clearly more favoured alternative than vocational education, even though they were expected to compete on an equal basis with each other. Many kinds of problems have resulted from this and they manifest themselves among others in the crowding of upper secondary school graduates in further studies and working life and, on the other hand, in the shortage of students and labour force in secondary vocational education and work tasks. Furthermore, the problems reflect

---

4 Alkuperäisjulkaisu Jalkanen, H. 1990a. Undergraduates' career expectations and opportunities. Teoksessa M.V. Volanen & H. Jalkanen (eds.) Youth, education and youth culture. University of Jyväskylä. Institute for Educational Research. Publication Series B. Theory into practice 40, 85-100.

themselves in disturbances of the regional education supply and the implementation of equality.

Research activities serving the quantitative, structural and contextual needs of education have increased and also become multidisciplinary. In addition to behavioural and social sciences the problems are being studied from the point of view of culture study.

Like ships meeting on the night sea

This is how Tiedeman and Miller-Tiedeman (1984) describe a situation where the consciousness of a young person searching for his career meets the hard reality of society. The young person is on a journey of exploration and not in forced labour dictated by society. He must define his position and direction with the help of his own knowhow.

Tiedeman describes career selection as a decision-making process, which develops contextually as one moves from one phase to another. There the selections express an interaction between one's own goals and the expectations of the environment. Through the process the young person learns to understand and organize his own endeavours as a part of common endeavours. The main phases of the process are anticipation and adaptations, which have been further divided into sub-categories.

What is so interesting in this kind of thinking is that a young person plays a central role in the interaction between himself and the environment, and this process can be analyzed phase by phase. As a more general starting point of the way of thinking is also that man himself can influence his life by making selections among different options. His life is not determined solely by a destiny connected with some historic situation or mere coincidence.

Fundamentals of educational career formation

According to Kivinen (1988) more and more parents want their children to take the matriculation examination. Also the educational system moulds the goals: aspirations for further education get both higher and more limited while students proceed on their educational career. Upper secondary school directs expectations towards

university studies, and students will not accept all study places offered to them in secondary education.

The upper secondary school should, according to Kivinen, come closer to compulsory education, and career selection should be moved from the school towards the labour market. A change is needed and, on the other hand, the socialization induced by the upper secondary school could be strengthened by adding vocational elements to teaching and thus making the upper secondary school a commonschool for the entire upper secondary level (Volanen 1988). This should be done because the educational goal-level of the young is still on the rise and the position of the educated class changes.

Lahikainen (1984) views career selection as the final outcome of socialization taking place in a family, which, if successful, also leads to breaking away from the family. The influence of the family is strongest when both parents' interest is parallel. However, this process is not only regulated by the parents but by selection alternatives, too: can the identity acquired in the home be used in career selection? If the possibilities are poor, the process will take more time while other alternatives are looked for.

The aim of Hautamäki's (1982) study has been transmitting the social demands of the home to the children's goals and activity. The level of demands in the home is directed towards the longer educational career, which includes the upper secondary school, or the shorter, vocational career.

Apart from the family and school directing the vocational goals of the young they also influence the immediate prerequisites of further studies in the form of school achievement and motivation. In the same group we can also place the influence of regional background and sex directing career selection (Määttä et al. 1987).

The influence of school, family and life situation, broadly speaking of the entire surrounding culture on the educational career of a young person can also be studied with the help of general explanatory models describing the selections. These include, according to Allardt (1986), fashion, reflection and the way of life. The explanation relying on fashion stresses most the significance of immediate external stimuli. In a selection, which emphasizes reflection, a person looks for available alternatives and weighs them on the basis of the grounds included in the activity proper and the life situation. When the way of life is used as an explanation we refer primarily to the whole of man's customs and habits. According to Roos (1986) the way of life is related to culture so that the various sub-cultures form a basis for

personal actions and habits, which, on the other hand, direct selections expressing the way of life.

The formation of the vocational identity of a young person is thus a complex problem, because only a small number of parents are able to socialize their upper secondary graduate child directly into e.g. university studies. It is possible that the contribution of the school may also remain scarce in this respect, and most young people learn the facts related to professional career only after they have met other possibilities. Vocational identity may take form while a more general model of the way of life is being acquired, which can be mediated by far more parents and other outsiders with influence, in fact by the entire culture. With the help of the model concerning the way of life, a young person may specify his vocational goals and guide himself through different possibilities and obstacles. In different selection situations he may use more or less consideration or act according to fashion in order to finally come up with a suitable career, which he can possibly check later on the basis of his practical experiences.

How limited the career selection possibilities of Finnish undergraduates truly are can be examined on the basis of the undergraduate age cohort of 1984. The results have been obtained from the research project "From adolescence to maturity", whose initial data were collected before the matriculation examination in the spring of 1984. This data has been completed in the fall of 1988 with follow-up data on the same subjects (N = 870). The data represents fairly well one undergraduate age cohort.

Results will be presented primarily on:

1. matriculation examination candidates' career intentions as well as the connection of the intentions with parents, school achievement and sex; and
2. the four-year long process of applying for further education and the study situation.

Matriculation examination candidates' ideal professions vs. parents' professions

The available data shows that goals regarding the professional field of matriculation examination candidates have changed remarkably in comparison to the field represented by their parents. With the new generation there is a true structural change taking place: the proportion of fields related to agriculture, commerce, transportation and home economics is growing smaller, whereas professions related

to science, arts, humanities and social tasks as well as the field of computer science are increasing, on the basis of the wishes expressed by matriculation examination candidates. The young express a preference for arts and creative fields to a greater extent than general predictions concerning the structure of professions suggest, even though they are also moving from production to different kinds of service professions in an expected way.

The profession-related wishes do not either indicate a disappearance of sex roles in career selection. If the proportion of those who have not made up their mind (approx. one fifth) on the future career is not taken into consideration, the differences between boys and girls are clear. Fields favoured by girls are arts, humanities, teaching, health care and home economics. Boys favour agriculture, engineering, computer science, protection and transportation. The interest towards commerce is fairly strong in both sexes (TABLE 1).

TABLE 1. *Matriculation examination candidates' ideal professions and the lines of work represented by their parents*

Percentage of line of work	Fathers	Mothers	Sons	Daughters
Agriculture	23	12	10	4
Sciences	1	0	5	2
Construction	14	1	4	2
Arts	0	2	2	7
Humanities	2	2	5	11
Engineering	23	2	17	1
Computer science	1	2	7	1
Commerce	13	24	12	10
Teaching	5	7	2	9
Health care	2	13	3	20
Social services	2	3	2	7
Protection	4	1	6	0
Transportation	9	9	2	1
Home economics	1	19	0	4
Housewife	0	2	-	-
Other line	-	2	-	-
No knowledge	-	-	23	21
In all %	100	100	100	100
n =	771	798	335	496

Matriculation examination candidates' change of wishes concerning professional status in relation to the status of their parents is also great. At least half of the candidates who had expressed their wishes aspired professionally much higher than their parents' status was. About one third of the fathers and one fourth of the mothers had white collar positions or positions higher than those, and 63 % of the sons and 60 % of the daughters aimed at this group. In addition to an executive position, the boys' aspirations expressed also independence in work, whereas the girls emphasized professional skill connected with work (TABLE 2).

TABLE 2. The professional status aspired by matriculation examination candidates and the status represented by their parents

Percentage of professional status	Fathers	Mothers	Sons	Daughters
Unskilled worker	2	0	-	
Worker	9	8	0	0
Skilled worker	8	13	-	-
Short prof. training	19	26	-	-
Long prof. training	27	18	8	16
White collar	12	14	11	16
Supervision tasks	8	5	13	6
Higher education	8	4	32	28
Higher educ. and independent profession	3	1	7	1
No knowledge	2	10	30	25
In all %	100	100	100	100
n =	790	828	239	406

A higher professional status of parents clearly encouraged entering the upper secondary school and this was most prominent in boys. On the other hand, the professional fields represented by parents did not have a consistent correlation with their children's entering the upper secondary school.

When the correlations between children's and parents' professional field and status are studied on the basis of sex, a picture of the nature and effect of the socialization process taking place in the family can be obtained. The professional status of both parents and somewhat less the professional field correlate with the professional level and field of the children. Sons' goals were directed by both father's and mother's professions, but daughters were only slightly influenced by mother's profession (DESIGN 1).

DESIGN 1. *The correlations between parents' professional status and field, and the corresponding goals of their children*

	Sons's goals:		Daughter's goals:	
	status	field	status	field
<hr/>				
Father's profession				
- status	**	*	**	-
- field	-	***	-	*
<hr/>				
Mother's profession				
- status	***	**	*	-
- field	-	-	-	-
<hr/>				

(*** stands for a significant and * for a less significant correlation)

Goals related to sons' professional status are somewhat more frequently correlated with mother's than father's status; whereas the goals related to professional field are more influenced by the father even though mother's professional status has significance.

The goals related to daughters' professional status correlate significantly less than that of sons with the professional status of both parents. Daughters' goals correlate distinctly more significantly with father's than mother's professional status and daughters are thus much more independent in their vocational selections than sons.

Parents' professional status is directly reflected in the vocational goals of the young only in the middle and higher professional strata. The influence of the lower stratum is expressed primarily in wishes to enter social and humanistic fields, whereas more than an average number of those belonging to the higher strata aim at fields of technology, computer science, commerce and health care. The fields of agriculture, technology and commerce seem to attract especially sons to choose the profession of their parents.

On the basis of the above it can be concluded that the family affects the planning of children's vocational status and field. The influence varies between sons and daughters and its nature depends on the family status. Compared to family influence the correlation between school success and vocational aims is more distinct, even though sex and home background in general also play a role.

The vocational goals of matriculation examination candidates are grouped hierarchically according to school success. However, both boys' and girls' vocational goals are in a similar way situated between a skilled worker and an independent

academic profession, even though girls' grade point average in the school leaving report is approximately half a point higher than that of boys.

School success also has an effect on the choice of professional field. The best candidates more often than the others seek professions in the fields of science, humanities, computer science and commerce, while those below average are interested in protection and traffic to mention a few, which mainly represent male professions.

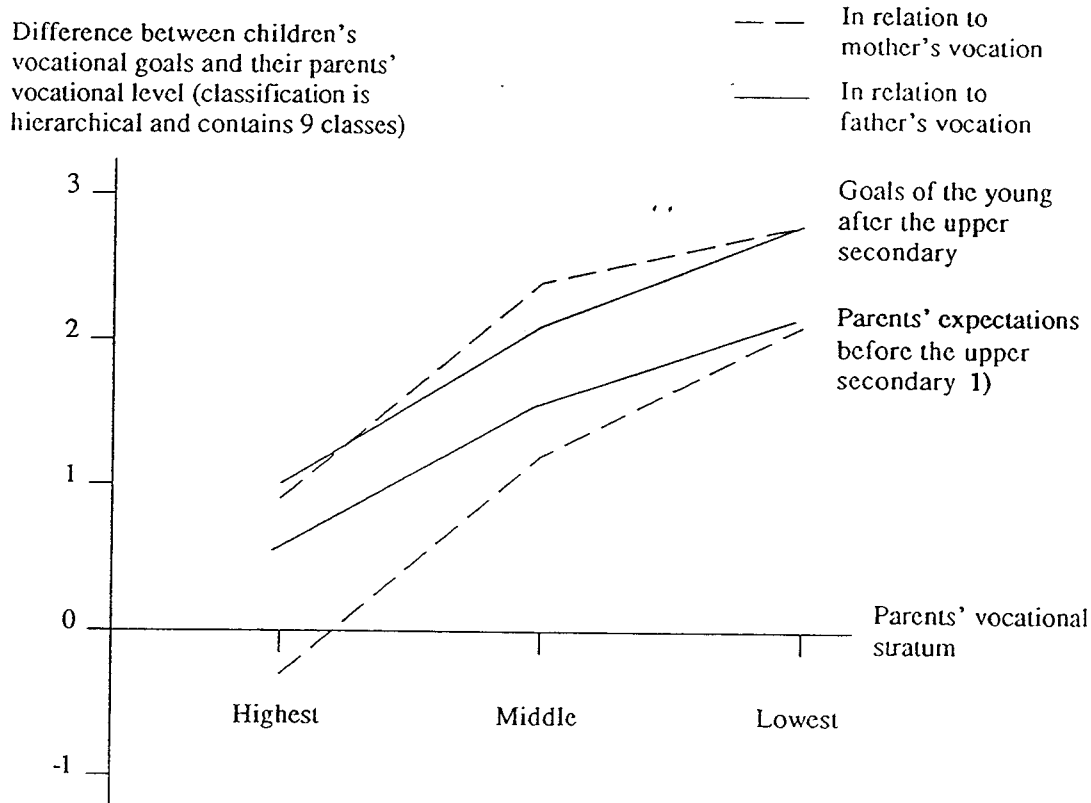
Transfer of family's expectations into a young person's educational goals

Finland's educational system has developed during the last two generations to such an extent that the young have been able to acquire education of at least the level their parents have, most often even higher than that of their parents. This can be seen in the expectations of most families with regard to children's educational goals as well as in the educational ambitions of the young themselves. The difference between expectations and goals is, of course, smallest in upper class families, and increases when middle and lower class families are concerned. This difference could already be seen during the binary school system in the 1950s in that upper class families expected their children to choose the longer general education, which made it possible to enter the university. Corresponding expectations were held by less than a half of urban lower class families and only one third of rural lower class families (Nummenmaa 1963).

During the present school system, parents' expectations become respectively concrete in their choice of upper secondary school and the reasons given for the choice. Furthermore, upper class families more than the other favoured the choice of upper secondary school, because it provides eligibility for university, whereas in the lower class the choice of upper secondary school is often based on the possibility to think about a future career. In the middle groups fathers and mothers often state different grounds for the choice. Fathers' arguments most often express a concern for avoiding unemployment while mothers think of higher education.

When the reasons for entering the upper secondary school are studied further, it can be noted that the children of upper class families often entered the upper secondary because their parents expressed such a wish. In the middle class group this is also true with regard to mothers. In the lowest class the final push was obtained from friends and the school. Only 40 % of the students had a dream

vocation before the upper secondary, and the vocation did not as yet have any relation to parents' profession. Figure 1 presents the difference between the educational expectations of the young and their goals in relation to parents' education in different kinds of families.

1) The set of data reported here is different, but a corresponding one from the same period of time

FIGURE 1. *Difference between the educational expectations of the young and their goals in relation to parents' vocational level in different kinds of families*

Among other things, the above figure tells that after the upper secondary school the vocational expectations of the young clearly exceed the corresponding expectations of their parents before the upper secondary. This change is primarily caused by the actual going to the upper secondary (cf. Kivinen 1988). Furthermore, it can be noted that the goal level of the young always exceeds that of their parents, only mothers in the highest stratum do not expect their children to obtain a higher vocational level than they have themselves, whereas parents in the middle and especially in the lowest stratum expect an average rise of one or two vocational

categories in the 9 category vocational hierarchy.

The above described pressures towards change are partly responsible for the unbalance of vocational socialization especially when the young person's family does not belong to the highest stratum (cf. Lahikainen 1984). The vocational goals of children in the middle and lower strata are at least partly acquired outside the family or the family makes mere demands on the young (cf. Hautamäki 1982). The essential characteristics of a dream profession do not become realized in the cultures of the young and thus they cannot serve the choices the young make (cf. Allardt 1986).

If a young person does not get the goals and incentives concerning his career primarily in the home, because the family does not have the necessary qualifications, he must look for them with the help of school and friends, which requires extra time and slows down the process of entering further education.

Possibilities for realizing educational goals

The result of the career selection process depends largely on vocational identity and external possibilities to act (cf. Lahikainen 1984). Not even the most crystallized plan, even if it endures failures, is a permanent choice before it has been realized in practise. Most undergraduates have experienced the fact that their further education goals have not been attained at all or that they are delayed for several years, because only one third of each age group having taken the matriculation examination can start further education the year they have taken the examination. The phenomenon has often been referred to as "the undergraduate jam" or in some contexts "the undergraduate reserve".

When entering further education is delayed, the significance of vocational goals transmitted by the family decreases, and the influence of other factors, such as life situation, increases. After several unsuccessful attempts, many young people experience the acceptance for further studies as a "must". A young person attempts to get out of such a situation with the help of more general selection models (cf. Allardt 1986), which means that vocational goals temporarily become secondary. Tactical aspects are emphasized in trying to get in and, depending on vocational socialization, a young person may even later try to apply to studies that coincide with his goals. DESIGN 2 describes the duration of the application process and the number of attempts.

DESIGN 2. *Duration and number of applications to further studies after the matriculation examination*

Number of attempts	% of participants in their own age cohort per year					in all
	1984	1985	1986	1987	1988	
1.	71	17	9	1	0	98
2.	36	29	14	7	1	87
3.	18	22	18	8	2	68
4.	6	17	16	9	1	49
5.	3	10	11	7	2	33
6.	1	5	8	5	1	20
7.	1	2	4	5	1	13
8.	1	1	3	3	1	9
9.	0	1	1	2	1	5
10.	-	1	1	1	0	3
% of the age cohort attempts	137	105	85	48	10	385
	36	27	22	12	3	100

(N = 870)

DESIGN 2 reveals that the undergraduates of one age cohort apply to further studies for more than four years, during which time 98 % of the age cohort applies at least once. In all, almost a quadruple number of attempts per every undergraduate is a fact, because some of them apply more than the average number of times. As many as 71 % of those having taken the matriculation examination apply already the year of the examination and 17 % apply the following year for the first time; most of the second year attempts were caused by conscription. This means that only about every tenth undergraduate has preferred a year out of schooling to further studies.

As a result of such numerous attempts to gain acceptance to further studies, the number of those accepted exceeded 1.78 times the number of undergraduates in the age cohort; also the number of those actually starting their studies was 1.32 times bigger. A considerable number of undergraduates got more than one study place and they also used them. However, approximately one half of them interrupted their studies before taking a degree and the other half continued after a degree in another school.

The results of the application process also indicate that most young people have vocational goals, even though tactics in the attempts direct the application process and the starting of studies. In each entrance situation about one half of the

applicants were accepted, even though many changed their further education goal during the process in order to improve their possibilities to be accepted. This was the case particularly in the middle of the process between higher education and upper secondary education. However, this wave of applicants (those who had placed upper secondary education in second place) to upper secondary education caused overcrowdedness, which meant that the benefits of the change remained smaller than had been expected. The fact that the applicants continuously took risks, also expresses their considerable motivation for further studies as well as experience in using the skills required in the selection process (DESIGN 3).

DESIGN 3. *Percentage of those accepted in each entrance examination*

Time of application	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Percentage of those accepted	41	43	57	54	49	49	41	51	34	84

Outcome of the application process and study situation

Undergraduates go through the application process stage by stage before starting their studies. The result depends on the solutions made by both the individual and the educational system. Each young person chooses alone the education he applies for and in case he is accepted he can then make up his mind whether to start the studies or not. Further studies often mean also interruptions and changes as well as continuing studies even after a degree. Each phase may be repeated many times. In the end - in this case during four years - 95 % of the age cohort begin further studies. Of these, about three out of four drop out at some stage - most of them in the beginning - and only one fourth obtains the right to study at every attempt.

When the application process takes up to several years the interaction between the young person and the educational system is reduced so that the selections made by the young person begin to adapt themselves year by year to the selections made by the educational institution, which at the end form the framework of the entire application process. The educational situation of the undergraduate age cohort took the following form during about four years (DESIGN 4):

DESIGN 4. *Educational situation of one undergraduate age cohort about four years after the matriculation examination*

Situation:	percentage
1. Still pursues studies	67
2. Has a degree, but is outside further education	24
3. Outside without a degree:	
- no attempts to enter	2
- never accepted	3
- did not commence studies	2
- dropped out without returning	2
<hr/> Total	<hr/> 100

Four years after the matriculation examination two thirds of the age cohort are still pursuing studies and only one fourth has transferred to working life after completing a vocational degree.

The success of the choice for further studies can be considered quite good from the point of view of the entire age cohort. The one, "correct" choice was made by 61 % of the age cohort, and several choices were made by 30 %, in addition to whom yet another 9 % were left outside any kind of education during the period of observation.

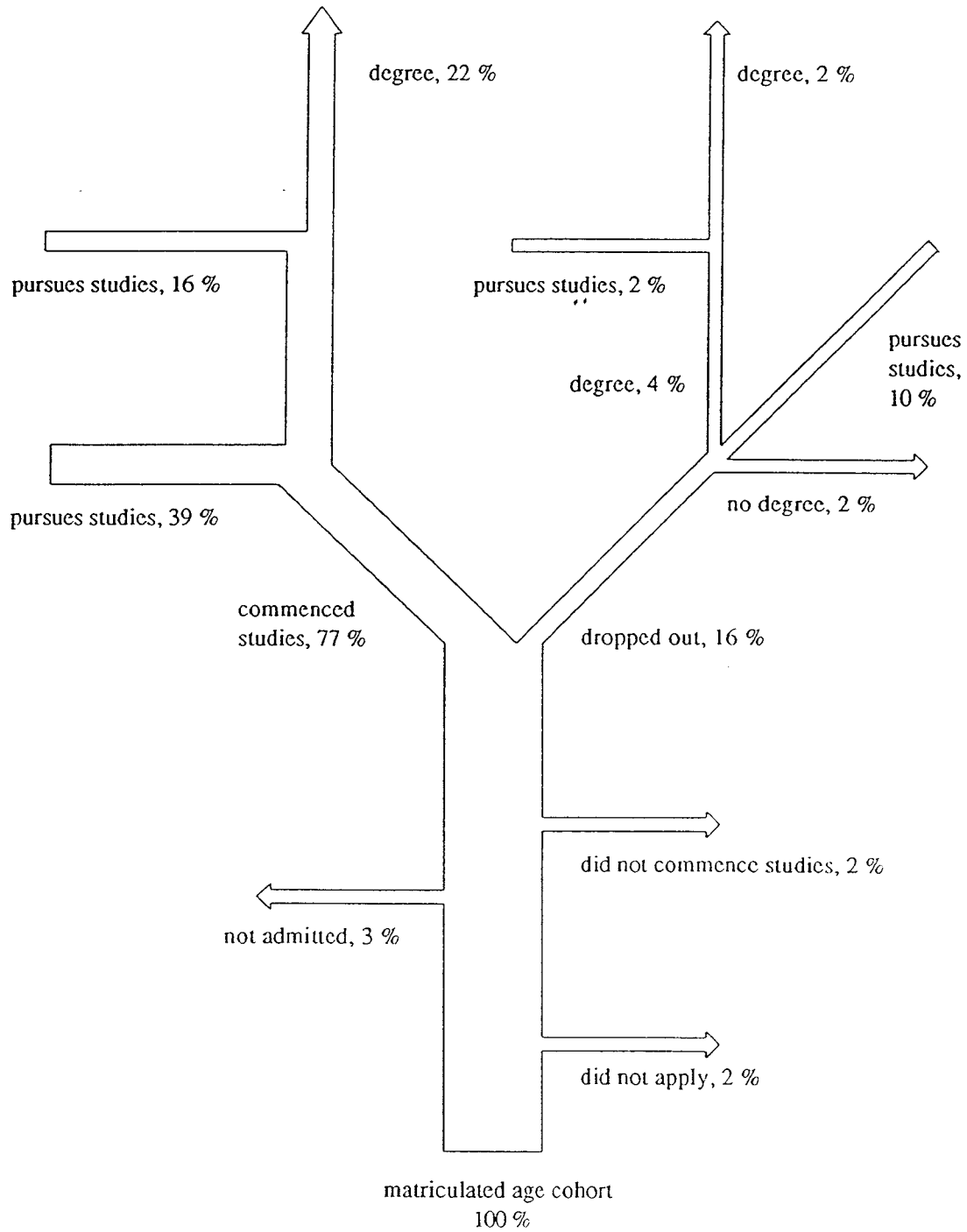

FIGURE 2. *The educational history of the student age cohort matriculated in 1984 during the following 4 years*

From the point of view of the educational system two thirds of those pursuing further studies start their studies without greater problems, even though more than a half of them experienced non-admittance at the beginning of the application process. Among the special problems of the application process we could mention the fact that about one tenth of the undergraduate age cohort is left out of further education - most of them in spite of attempts - even though the age cohort in question fills starting places one third over their own number.

This disturbance in the educational system is primarily caused by the one third of students that keep on looking for a career still during further studies trying to find a suitable roundabout way to the studies they really want to pursue. Simultaneously they secure for themselves several starting places without using them for actual study. These vacant places cannot even later be filled with new students e.g. those who had been left out of the study programme in question. This is how the undergraduate "jam" feeds itself, as the multi-phased entrance attempts have become to many young people the only way of getting in the further studies of their goal.

Already at this preliminary stage of looking into the research results it seems that most young people carry out their educational career according to their educational and vocational goals, even though especially at the beginning the situation may seem unclear at least to some of the applicants. While making their choices they evidently get support from the vocational identity they have acquired or at least from the models of adulthood. During a later phase of the study it will be interesting to obtain relevant evidence on to what extent the basis of their vocational career has depended on these factors.

References

- Allardt, E. 1986. Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisen valintojen perustana. Teoksessa K. Heikkinen (toim.) Kymmenen esseetä elämäntavasta. Lahti: Yleisradio, 3 - 32.
- Hautamäki, A. 1982. Activity environment, social class and voluntary learning. An interpretation and application of Vygotsky's concepts. Joensuun korkeakoulun julkaisuja, sarja A 22.
- Kivinen, O. 1988. Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. (The systematisation of education. Basic education and the state school doctrine in Finland in 19th and 20th centuries.) Turun yliopiston julkaisuja sarja C, osa 67.
- Lahikainen, A. R. 1984. Uranvalinta perheessä tapahtuvan sosiaalistumisen lopputuloksena. Helsingin yliopisto. Sosiaalipsykologian laitos. Tutkimuksia 2.
- Määttä, P., Jalkanen, H. & Stenström, M.-L. 1987. The selection of students in the Finnish educational system. Higher Education in Europe (12) (2), 40 - 49.
- Nummenmaa, T. 1963. Kasvatusasenteet. Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen julkaisusarja IV. Jyväskylä: Gummerus. julkaisusarja IV.
- Roos, J-P. 1986. Elämäntapaa etsimässä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Tiedeman, D.V. & Miller-Tiedeman, A. 1984. Career decision making: an individualistic perspective. In D. Brown, L. Brooks & Ass. (eds.) Career choice and development. San Francisco: Jossey-Bass, 281 - 310.
- Volanen, M.V. 1988. Ammatillisen yleissivistyksen haasteet - lukio osana keskiasetta. Teoksessa M.V. Volanen & J. Jalkanen (toim.) Koulutuksen kuninkaat ja kulkurit: Lukio, ylioppilaat ja nuorisoasteen koulutus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 24, 121 - 141.

6.5 Selection of matriculated students into further studies⁵

1. Malfunction of Educational System

In the spring of 1990 the Finnish Cabinet submitted a white paper on educational policy to the Parliament, stating that there are malfunctions in the Finnish educational system when it is assessed as a whole (Development Needs and ... 1989). To take an example, the educational system does not react adequately to changes in working life, to growing demand for education, or to changes in valuations and attitudes that are reflected in the demand for education.

The most worrisome current malfunction of the educational system concerns the unpopularity of vocational education compared to senior secondary schools, the slow placement of students in further studies, the prolongation of studies and delays in recruitment into working life. The senior secondary school is particularly problematic since it is the school form that prepares for higher education but only one third of the matriculated students can actually gain admission to universities. This problem has not been eliminated although universities and other education that require matriculation examination have enlarged their intake. This has only increased multiple education and change of study places, which, in turn, have resulted in new difficulties in student selection.

Thus, since the educational system does not adequately correspond to real needs, the fact that young people persist in their goals for further studies can be seen as a disorder from the viewpoint of the educational system. In this conflict situation where there is an imbalance between the supply and the demand for study places, the young person must have aptitude and make more efforts to gain admission to desired further studies. Therefore, many young people try to improve their chances by all possible means, for instance by attending expensive, private cramming courses or by studying temporarily somewhere else. This kind of procedure takes, however, a lot of time and requires a lot of money, both from the viewpoint of the young person and of society. And despite all this, all the students who gain admission to universities do not take

---

⁵ Alkuperäisjulkaisu Jalkanen, H. 1992. Selection of matriculated students into further studies. Teoksessa P. Hakkarainen, H. Jalkanen & P. Määttä (eds.) Current visions and analyses of Finnish higher education system. University of Jyväskylä. Institute for Educational Research. Publication Series B. Theory into practice 75, 13-28.

degrees, and it is difficult to find effective ways to help them.

The Cabinet presented several reforms to repair the above-mentioned mismatches of the educational system. These reforms include both the contents of instruction and the structure and administration of education. It is suggested that the alternatives after the comprehensive school, i.e. vocational education and the senior secondary school should be combined to form a youth school which would give eligibility for further studies in addition to vocational certification in some field. Also, the present higher-level vocational education would be developed into vocational universities/polytechnics that specialize in a certain field. Both these proposals have well-known international models. Furthermore, adult education would become more versatile than today. Changes in university education would, however, be slight at this stage.

2. Research Problems

One of the most visible problems in our educational system is the slow placement of matriculated students into further studies. This phenomenon is, in some contexts, called student jam. It is also linked with problems like drop-out and prolongation of studies, and wastage of study places even in popular study lines. There have been attempts to solve this by increasing the number of study places and by developing selection procedures so that the best possible students for each sector of education could be found. There have also been attempts to eliminate drawbacks during studies with the help of pedagogical and social reforms, for example, but it was only the white paper on educational policy by the Cabinet where the student jam was tackled by means of a broad reform of the educational system.

The functioning of the educational system is often viewed on the basis of data collected every calendar year when the applicants include matriculated students from several age groups and, thus, give only a cross-sectional picture of the activities. Follow-up of each age group is required, however, in the study of application and study processes so that it becomes possible to view also the dynamics of the behaviour of matriculated students - to relate application and studying to other activities and to individual backgrounds of the matriculated students.

This article attempts to examine the study careers of an age group of matriculated students as well as of individual matriculated students as an interaction between the subjective selection of career and the selection made by the educational system.

Generally, the problems are:

- (i) Into what kind of education are matriculated students selected and what kind of stages does the application process consist of?
- (ii) How are the selection process and final result related to the backgrounds and earlier plans of matriculated students?

3. Research Data

The group studied consists of 870 students who graduated in 1984 and represent the age group of matriculants relatively well. The target group constitutes one half of the students included in the Finnish data for the IEA Second Science Study in 1984 (Leimu 1988). The age group of matriculated students in 1984 was nearly 30.000, approx. two fifths of the whole age group.

Data on plans for further studies and on life situation were collected in 1984, and about four years later, at the end of 1987 the target group was presented with a new questionnaire on events and experiences after the graduation. About 75% returned the questionnaire.

Thus, the outcomes of application to further studies and some factors connected to it are examined on the basis of the students' own experiences. At the time of the last questionnaire the students were 23 or 24 years old so that, in addition to a career, they were also taking their place in society also in terms of social and economic roles.

The results are part of a larger research project called "From youth to adulthood" whose starting points and results have been published earlier (for instance Volanen & Jalkanen 1988, 1990; Mäkinen 1989; Jalkanen 1990).

4. Examination of Application Process

Application process refers to the part in the interface between the supply and the demand for study places - between the individual and the educational institution. It starts with the matriculation examination and ends with commitment to studies. In this process, application, use of obtained study place, and possible change of career are dependent on the student's initiative whereas educational institutions select their students among the applicants.

In the beginning, the application of many matriculated students is guided by their earlier plans for further studies and for a career. When the process is prolonged, it is also influenced by feedback and other experiences.

In this context, the first application, the first entrance to studies, and the final entrance to studies are the stages of application that will be examined. Thus the purpose is to include also studies that students may have carried out during the transition period. The results of application are described both from the viewpoint of the educational system (by means of the amount of students) and from the viewpoint of the students (changes in the volume of the different stages of application). Changes in study careers and priorities are to be followed with respect to the level and the sector of education.

4.1. Subjective and Institutional Selection

Almost every young person who starts his/her studies in the senior secondary school plans to continue them after the matriculation examination. During the senior secondary school they get more information about the admission requirements to various careers, and on the basis of this information they weigh their chances to find a suitable career. Thus, after the matriculation examination, they must shift various alternatives already before application in order to gain admission into the best possible of the careers that they assessed as realistic choices. Therefore, it can be expected that particularly those matriculated students who are not sure about their choice will be active and persistent in application to further studies.

In the following we examine the stability of application and the likelihood of gaining admission on the various application occasions. It is hoped that the data will reveal the tactics used, and the changes in orientation towards further studies in addition to the fact that it describes the application activity of matriculated students.

Figure 1 describes the relative severity of institutional selection on various application occasions during four follow-up years. The value indicating the proportion of those who gained admission on the respective occasion is presented as a deviation from the average of admission percentages in the whole application process.

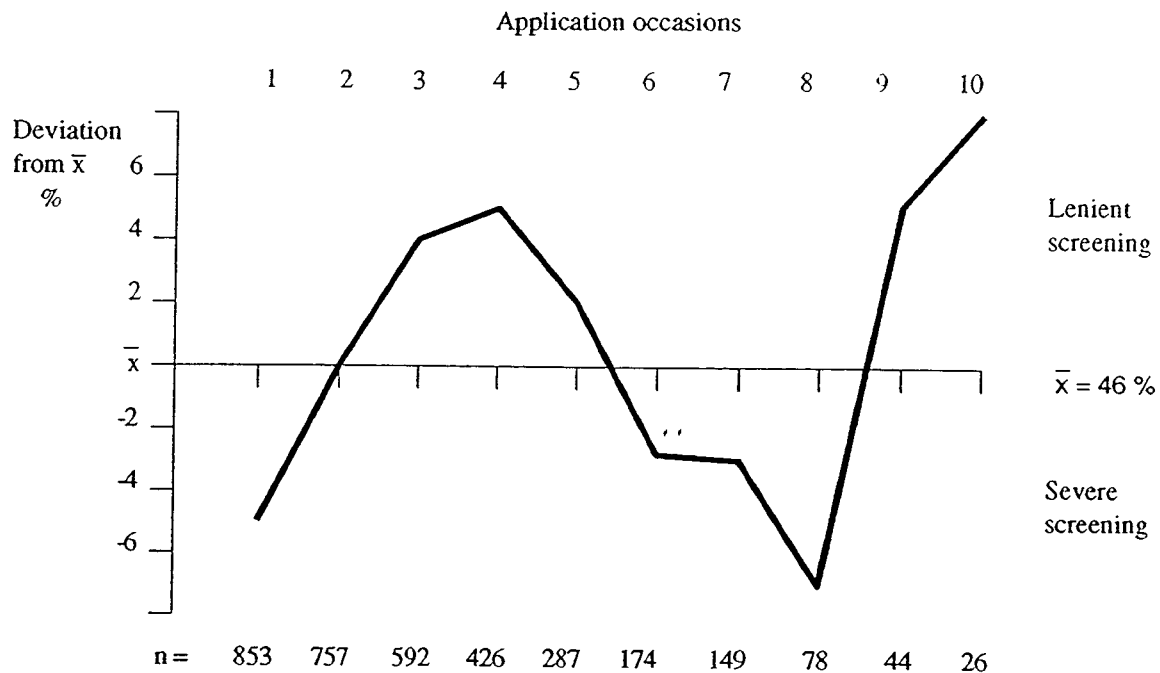

Figure 1. Relative severity of institutional selection on various application occasions.

According to Figure 1 the screening seems to be more severe right at the beginning and after the middle of the application process than before the middle and at the end of it: changes in institutional selection form a kind of wave. This is probably due to the fact that, in the beginning, most matriculated students apply to education optimistically according to their plans and wishes but right after the first screening, they revise their plans - or they, in addition to applying to their first preference, apply also to other programmes. The influence of this revision disappears, however, after a few application occasions and those matriculated students who are still applying to study places are obliged to revise their plans once again.

These shifts are clearly depicted in Figure 2 which shows the relative changes in the demand for the various levels of education during the application process. The proportion of each level of education on various application occasions is shown, again, as a deviation from the average demand for respective level of education.

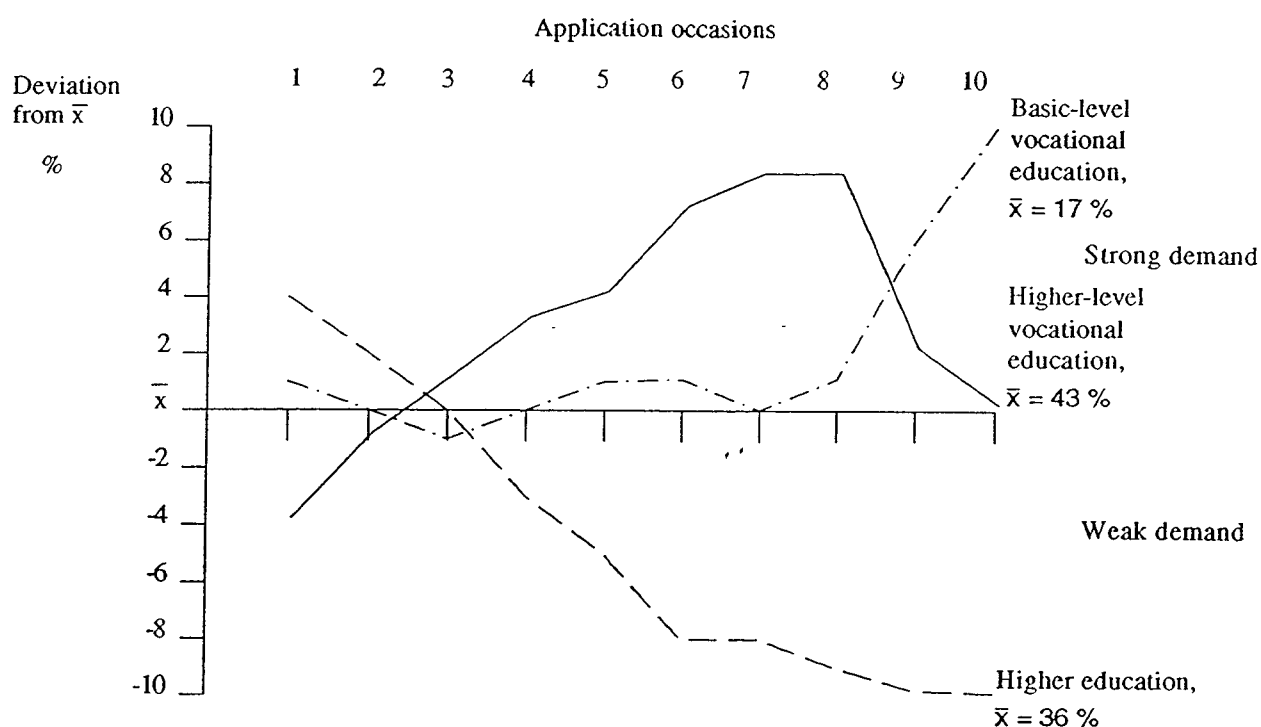

Figure 2. Relative changes in the subjective demand for study places by level of education.

Figure 2 shows that each level of education has its own demand profile. The university has the clearest profile. The relative demand for university education starts to fall steadily after arduous application at the beginning, but towards the end the decline slows down a little. Compared with this, the relative demand for higher-level vocational education is almost the opposite. After a modest start the demand grows stronger steadily towards the end until it again decreases right at the end. As a result of this the relative demand for basic-level vocational education increases almost drastically.

It can be inferred from the above that the institutional selection is reflected in the subjective selection especially with respect to second-best options. In the demand for study places, an interaction is created between the various levels of education, which obviously both the applicants and the institutions are aware of but they are, however, unable to avoid the drawbacks connected with this interaction. From the viewpoint of the age group, higher education seems to have the most independent demand in this interaction.

For the majority of the age group of matriculated students, the original demand for study places is obviously directed mainly by their general values and vocational objectives, but the second-choice demand seems to be directed by an assessment of the

likelihood of admission to education. Admission possibilities are tried to increase by frequent changes of the application target. Because the opportunities of the applicant are limited and the institutional selection is inflexible, these changes do not necessarily bring about the desired result since increasing demand means that screening will get more severe again.

4.2. Different Calendars of the System and the Students

Application is the first step in starting further studies. The application of the target population into further studies can be examined from 1984 to 1987. Data concerning initiation of studies come from the same period, and the maximum number is thus four.

The group examined in this study applied to education very actively. As many as 98% of them applied to education at least once, one half of them at least four times, and 3% of them even ten times. The following individual-level means describe the volume of the application process:

-applications, total number	3.87,
-admission into further studies	1.78,
-screening in entrance examinations	2.08,
-start of studies	1.35,
-degrees taken	0.48 and
-drop-out	0.17.

The outcome of this process by each year is presented in Figure 3. At the beginning of the application process, degrees and drop-outs can be regarded as a transitional period.

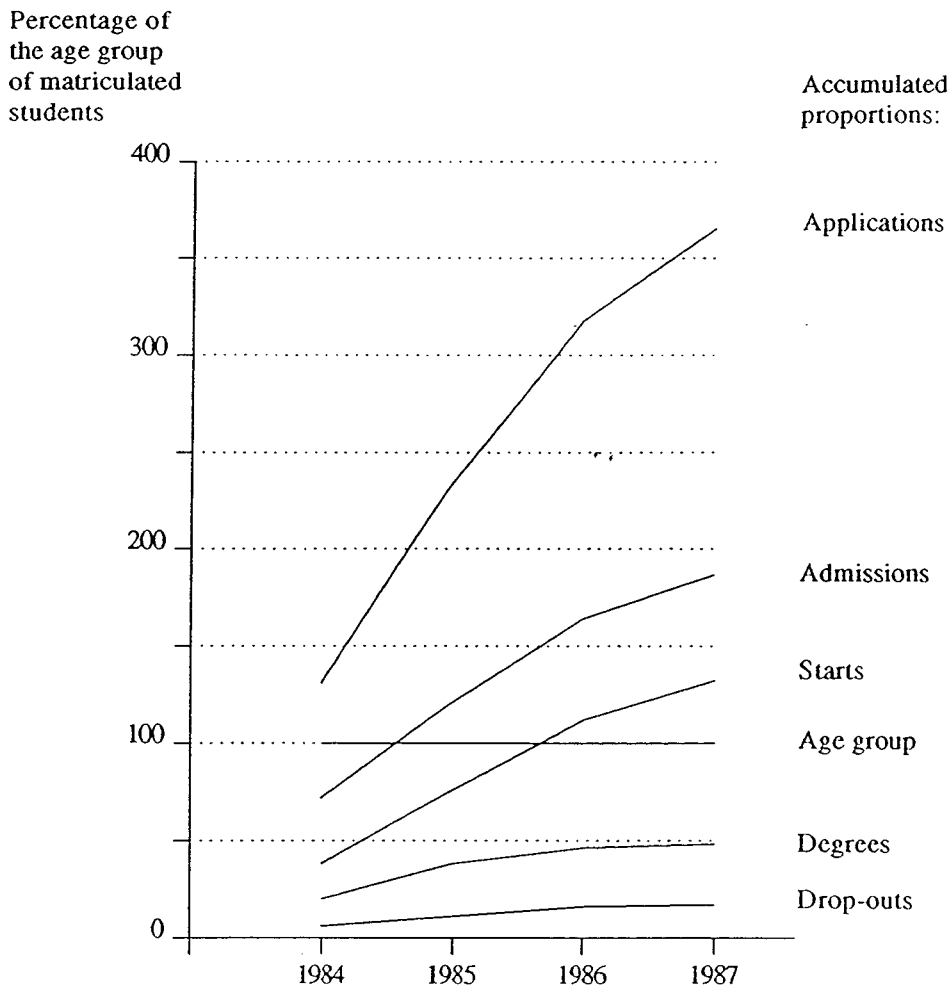
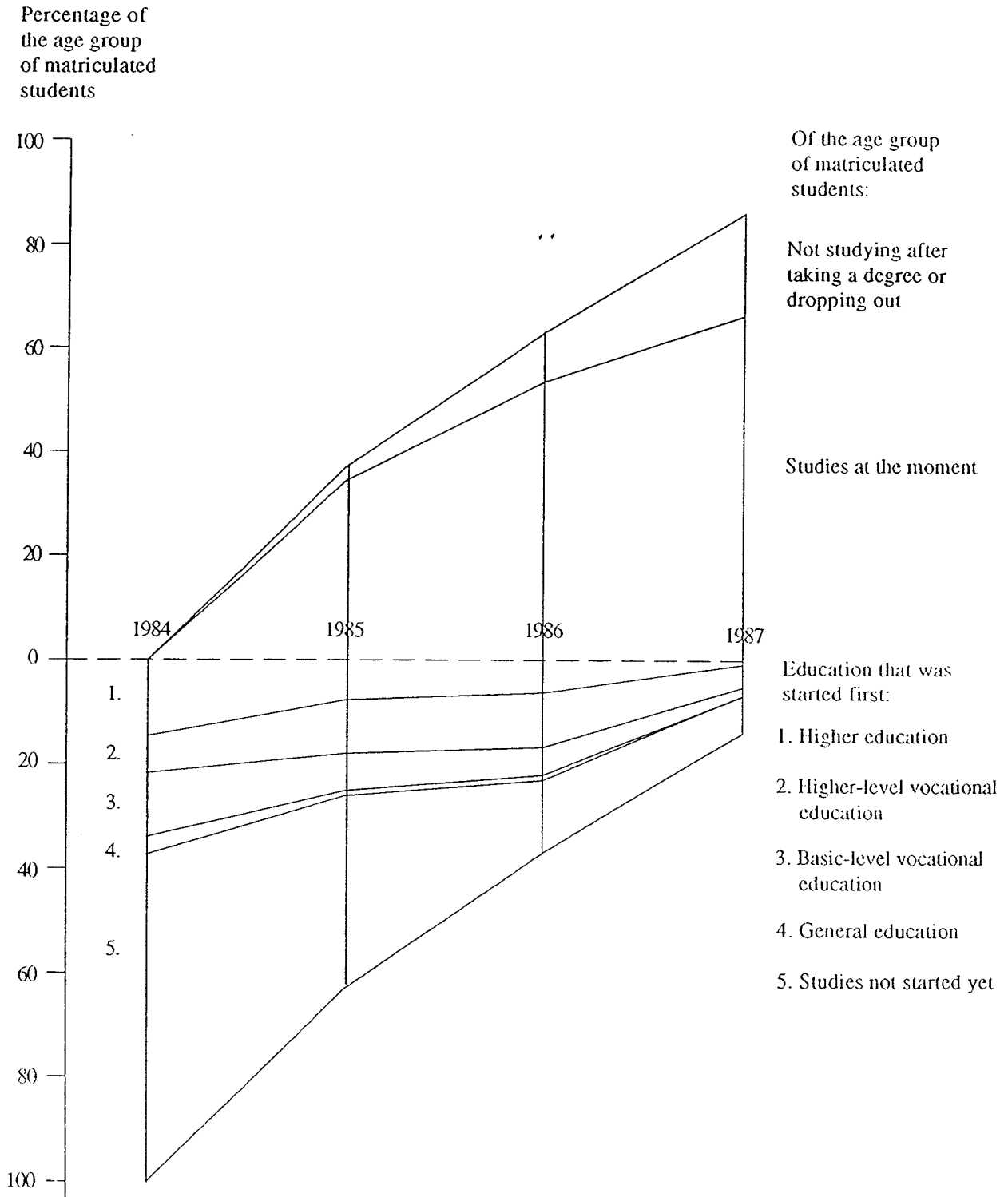

Figure 3. Accumulated results of application to further studies during four years.

Figure 3 shows that the volumes of the various stages of application clearly exceed the size of the age group: in the number of applications, already in the first year; in the number of admissions into education, in the second year; and in the number of initiated studies, in the third year. The numbers still grow even after this since many students who have taken a degree or dropped out of education reapply to further studies. Most of the degrees that are taken during the transitional period are from the basic-level vocational education whereas most of the drop-outs come from long-term studies.

Figure 4 presents the situation where each admitted matriculated student has taken up his/her first study place, and this figure can be seen as a kind of calendar of selection to further studies. Each year shows the current situation. The start of studies is analyzed, also by the level of education. As can be seen, starting in higher education and in lower-level vocational education diminishes year after year. Higher-level

vocational education, on the contrary, is very frequently started in the second and third year. This pattern is fairly consistent with that of the application (see Figure 2).

Figure 4. *The proportions of those who entered their first further studies during various years, broken down by the level of education (N = 870 = 100%)*

Although the age group of matriculated students seems to find a place in further studies in three years (Figure 3), the placement is clearly slower on the level of the individual, and not all matriculated students have been able to start further studies even after four years despite several applications (Figure 4).

This is a result of the fact that some get more than one admission. The selection to further studies both for the first and for the final time has taken place as follows:

Table 1. *The percentage of the matriculated students of 1984 who have started further studies in different years, broken down by the first and the final start.*

Studies started	First start	Final start
In the first year	37	18
In the second year	26	25
In the third year	23	28
In the fourth year	7	22
Has not received a study place despite applications	5	5
Has not applied to education	2	2
Whole age group of matriculated students %	100	100

N = 870

Table shows that over one half of those who started their studies immediately after the matriculation examination will still use another study place. This happens most frequently during the fourth year when two thirds of the starters have used at least one study place. Also some of those who start their studies in the second, third or fourth year will use several study places.

4.3. Transitional Studies as a Boost for One's Desired Study Place

The observed changes after the first admission and entrance indicate two kinds of rationales. The transitional period, another degree or drop-out, has from the beginning been a conscious choice to achieve the original goal and, thus, application to the other type of education has been predictable. On the other hand, part of the students who started their studies have made the decision to apply to other type of education later during their studies or after a degree, and this behaviour cannot be predicted.

Table 2 shows what kind of proportion of the age group of matriculated students start their final studies directly or via a transitional period. According to it a little more than one third (35%) start further studies at least twice, and a little more than one half of the age group of matriculated students (58%) start further studies only once. Most of those who start studies only once gain admission to the level of education they applied to in the first application.

Table 2. Strategic stages of the application process, broken down by the level of education.

Level of education	First application		First start		Final start	
	All	All	As a transitional period	All	After a transitional period	
Higher education	39	29	6	34	11	
Higher-level vocational educ.	34	32	8	42	17	
Basic-level vocational educ.	18	26	17	17	7	
General education	2	6	5	1	-	
Total %	93	93	35	93	35	

n = 809 (= 93% from 870)

As regards transitional periods in application to further studies, the various educational levels can be characterized as follows:

- General education is used as a transitional period equally for basic-level vocational education, higher-level vocational education, and higher education.
- Those who start their studies in vocational school regard it transitional education or as a final selection almost equally frequently. As transitional education, the selection of vocational school is original, or it has been preceded by unsuccessful application to tertiary education, and, finally, the applicant ends up in another type of vocational school or higher-level vocational education.

- Most of those who originally aimed at higher-level vocational education also start their studies there, in due time. At the beginning of the process, however, part of those aiming at higher-level vocational education also try to gain admission into higher education. At the end of the process, also those who used basic-level vocational education as a transitional period gain admission into higher-level vocational education.
- Higher education is used less than the other levels of education as a transitional period, except for other university-level education. Thus, the position of higher education is clearly more independent than that of higher-level or basic-level vocational education. A considerable part of applicants to higher education must, however, be content with vocational education.
- In addition, it should be noted that 5% of the age group of matriculated students do not gain admission to any education after several applications. Most of them aimed originally at higher-level vocational education.

From the viewpoint of the whole age group of matriculated students, the transitional period strengthens the connection between the original goal and the final start. In other words, it increases the significance of the first application as a predictor of the final result in the application process. This connection is the more clearer, the higher level of education it concerns.

5. Application Process in the Light of Some Background Variables

The preceding chapters have concentrated on our first research task, the description of application process at its various stages. In the following we examine our second research problem, the significance of matriculated students' background (home, school, region), gender, and plans concerning further studies at the various stages of the application process. Table 3 presents various results of the application process and factors connected to them.

Table 3. Factors connected to the various stages of application to further studies.

Factors connected to the result	Results of the application process			
	Amount of applications	Amount of starts	Using a transitional period	Level of education of the final start
Father's SES	-	-	-	xxx
Father's basic education	x	-	-	xxx
Mother's basic education	-	-	x	xxx
Region	-	xx	xx	xx
Gender	xxx	xxx	xxx	xxx
School report	-	x	-	xxx
Reason for starting senior secondary education	-	x	-	xxx
Educational plans after senior secondary school	-	xxx	-	xxx

Statistical significance:

- xxx = $p < 0.001$
- xx = $p < 0.01$
- x = $p < 0.05$
- = $p \geq 0.05$

Without any detailed analysis of the connections, it can be stated that the result of the application process concerning the whole age group of matriculated students can be predicted reasonably well because a favourable background has a clear connection to studies at the university level. Also the student's stable orientation and decision-making have a similar effect on the result of application, and this can be seen also later on as satisfaction with further studies.

Thus, the result of application to further studies depends on the direct and indirect resources of the applicant. Some of these resources are linked with clearly subjective criteria, from the viewpoint of selection: well-educated parents, good school achievements, more urban domicile, and male gender have a statistically very significant correlation to studies at the university level. In general, background factors are not so much connected to the volume and model of activity of the application process than to the final result. One obvious exception to this is the gender: girls apply to, start in, and also use transitional education clearly more often than boys. Regional background is also, to some extent, reflected in the application process so that especially those matriculated students who completed their senior secondary education

in larger towns avoid the use of transitional education. Furthermore, it can be said that students whose fathers' educational level is lower than the average must apply to education more often than others in order to gain admission into further studies. Also those individuals who did reasonably well at school start further studies more often than those who did poorly or extremely well. Those matriculated students whose mothers have either the lowest or the highest education use transitional education in applying to further studies.

6. Education on a Closed Market: Some Conclusions

From the point of view of the educational system the supply of study places covers the demand of the age group of matriculated students satisfactorily because 95% of those who apply to education start their studies directly or after a transitional period. This process may take several years, though. Also one fourth of the selection made by educational institutions can be seen as a failure because this is the proportion of those who do not use a study place they have obtained.

From the viewpoint of the age group of matriculated students, the immediate outcomes do not seem very good since the subjective selection - application and commitment to further studies - results often in a failure.

If, even after persistent application, the matriculated student has not obtained a study place, he/she has to reassess his/her chances to gain admission into the desired study line, and this usually leads to application to such sectors of education which are regarded as easier to gain admission into. In addition to feedback given by the process, changes in the life situation can direct subsequent application to education. This searching for alternatives can ultimately lead to the situation where applicants from the same age group of matriculated students "flood" those study lines which are considered easier to gain admission into - and, to their surprise, in this situation it gets more difficult to gain admission also into these alternatives although the admission requirements have not been changed. For the same kind of reason it can also become easier to gain admission into education when, on the basis of subjective assessment, students do not want to apply any more "in vain" to education that is regarded as difficult. It can be assumed that this benefits those matriculated students from younger age groups whose assessment of their own admission possibilities has not been lowered. Thus, matriculated students from older age groups may, in fact, weaken their own chances and improve the chances of younger age groups.

Generally, the interaction between flexible subjective demand and rigid institutional supply can be described as a closed market where matriculated students from several different age groups try to gain admission into desired study lines by resorting to obtainable information on selection procedures and to their own experiences of the selection process. Although an individual student's searching for the right career by trying out several educational alternatives improves, from the student's viewpoint, the successfulness of the selection, it also wastes the supply of study places aimed at the whole age group of matriculated students.

More than one third of the age group of matriculated students seems to suffer from the imbalance between the supply of and the demand for further studies, and this mismatch cannot be removed so that the application of every matriculated student to further studies would be unproblematic. It seems, however, on the basis of the above statistical correlations that this imbalance could be decreased somewhat also by means of student selection.

The goal for student selection could, perhaps, be best reached by clearly defining the contents and vocational identity of various further education alternatives. This kind of information and effective counselling should be given especially to "problem groups", i.e. those who do not get this information directly at home, for example. In due time, when the general level of education gets higher and knowledge about various professions is wider spread, this problem will decrease but not disappear.

When concretely starting to remove the so-called student jam, the first problem, however, is the frequent use of transitional studies because it causes, to a great extent, the blocking of further studies. But if we prevent the use of transitional studies it would make it more difficult especially for girls, students from rural communities, and students in some hierarchically organized sectors of education (e.g. agriculture and forestry) to gain admission into further studies. A general speeding-up of the application process would also make it more difficult for uncertain students as well as for those who aim at especially higher-level vocational education to gain admission into further studies.

Thus, restrictions cannot be the solution. On the contrary, the intake numbers could be risen. For example, as the identity of university-level studies seems to be the clearest and there is a strong demand for almost every sector, the intake could be slightly increased in some sectors, especially when the vocational grounds for this are also obvious. Possibilities for further studies at higher vocational level should also be examined more and the studies should be organized into functioning entities from the viewpoint of the educational and vocational structures.

References

- Development needs and future lines of development in education. Ministry of Education. Department for Higher Education and Research. 15th September 1989. (Unpublished).
- Jalkanen, H. 1990. Ylioppilasikäluokan sijoittuminen jatko-opintoihin neljän vuoden aikana. (Placement of an age group of matriculated students into further studies during four years). Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. PM 21.6.1990. (In Finnish.)
- Leimu, K. 1988. Toinen kansainvälisen luonnontieteiden kouluosaavutustutkimus (IEA/SISS): Perustiedostojen muuttajaluettelot. (Second Science Study of IEA: Variable lists). Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Työdokumentti. (In Finnish.)
- Mäkinen, R. 1989. Väliraportti tutkimushankkeesta Ylioppilaiden koulutushistorioiden rakentuminen. (Intermediary report on the project The structure of the educational history of matriculated students). Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. PM 31.3.1989. (In Finnish.)
- Volanen, M.V. & Jalkanen, H. (toim.) 1988. Koulutuksen kulkurit ja kuninkaat. Lukio, ylioppilaat ja nuorisosaasteen koulutus. (The kings and tramps of education. Upper secondary education in question). Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 24. (English abstract)
- Volanen, M.V. & Jalkanen, H. (eds.) 1990. Youth, education and youth culture. University of Jyväskylä. Institute for Educational Research. Publication series B. Theory into practice 40.

6.6 Ylioppilasikäluokan jatko-opintojen arviointia pitkittäistutkimuksen kato huomioon ottaen⁶

*Artikkelissa tarkastellaan ylioppilaiden sijoittumista jatko-opintoihin ja työelämään ylioppilaaksi pääsyn jälkeen. Tutkimuksen tuottamaa kuvaa on tarkennettu ottamalla huomioon vastaajakato eli seurantatutkimuksen eri vaiheissa ulkopuolelle jääneet ylioppilaat. Otoksena on 1235 vuoden 1984 ylioppilasta. Tutkimusaineisto on koottu vuosina 1984 lukiokohtaisesti sekä 1988 ja 1992 postikyselyinä. Vastaajakato on määritelty ensimmäisen tutkimusvaiheen perusteella, joten sillä tilastollisesti korjatut tulokset edustavat tavanomaista paremmin koko ylioppilasikäluokan jatko-opintotilannetta. Painotus perustuu sukupuoleen ja päästötodistuksen keskiarvoon. Sen vaikutuksesta korkeakouluopiskelun osuus pienenee ja vastaavasti koulutuksen ulkopuolelle jääneiden työssä käymisen osuus kasvaa ylioppilasikäluokan keskeisimpänä toimintavaihtoehtona kunakin vuonna. Seurantatutkimuksella saatu kuvaus koulutukseen hakeutumis- ja opiskeluprosessista syventää tilasto- ja rekisteritietojen tulkintaa. Erilaiset tulokset voidaan tulkita paremmin prosessin dynamiikaksi kuin varsinaisen ilmiön muutoksiksi. **Asiasanat:** seurantatutkimus, arviointi, ylioppilaat, jatkokoulutus, koulutukseen pääsy.*

Arvioinnin lähtökohtia

Koulutuksen vaikuttavuutta kuvataan usein tietyn tilanteen tai ajankohdan perusteella, mutta tuloksen muodostumista voidaan tarkastella vasta seuraamalla prosessia. Tätä varten tarvitaan eri ajankohtia koskevaa tietoa sekä koulutujärjestelmästä ja työmarkkinoista että kyseisten henkilöiden elämäntilanteesta, toiminnasta ja sen tuloksista. Ihannetapauksessa nämä tiedot voidaan koota ja yhdistää toisiinsa kohtuullisella vaivalla.

Henkilön elämäntilanteen muutoksista voidaan saada tietoja monella tavalla ja niitä voidaan myös tarkastella eri näkökulmista. Tavoitteista ja mahdollisuuksista riippuen tutkimus voidaan toteuttaa poikkileikkauksena, pitkittäistutkimuksena

---

⁶ Alkuperäisjulkaisu Jalkanen, H. & Valkonen, S. 1993. Ylioppilasikäluokan jatko-opintojen arviointia pitkittäistutkimuksen kato huomioon ottaen. Teoksessa H. Jalkanen & L. Lestinen (toim.) Korkeakoulutuksen kriisi. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 123-135.

tai aikaviivetutkimuksena (Hurme, 1982). Kukin vaihtoehto antaa eri tavoin mm. ajankohtaan ja taustaan liittyvää tietoa, joten useampaa tapaa käyttäen saavutetaan monipuolisin tulos. Esimerkiksi näin voidaan kuvata koulutusjärjestelmän ja opiskelijoiden välistä vuorovaikutusta selvitetessä opintojen etenemistä ja opintouraa.

Eri ajankohtia koskevista tilastoista saatavat poikkileikkaustiedot antavat kokonaiskuvan volyymin ja sen muutoksista, koska kaikki ovat mukana, mutta erilaisten tapahtumien yhteyksiä on vaikea selvittää tällaisen tiedon varassa. Tästä esimerkkinä voidaan mainita KOTA-rekisteri (1991) ja Tilastokeskuksen (1992) tutkintotilastot.

Erilaisiin henkilörekistereihin perustuvassa seurannassa nähdään ikäluokalle ja yksittäisille henkilöille tapahtuneet muutokset ja niiden suunta, mikä usein riittääkin tarkasteltaessa asiaa koulutusjärjestelmän kannalta. Ilmiölle on kuitenkin vaikea löytää henkilötason selitystä, koska käytettävissä rekistereissä on vain vähän taustatietoja. Tämä tilanne kohdataan esimerkiksi opintojen kulkua koskevissa tutkimuksissa (Mäkinen & Valkonen 1988; Määttä & Valkonen 1991).

Kyselyyn (haastatteluun) perustuvassa saman tutkimusjoukon tai eri ajankohdina samanikäisten seurannassa saadaan itse tutkittavaa ilmiötä koskevien tietojen lisäksi myös monenlaisia taustatietoja, joita voidaan käyttää tarkemmissa analyyseissä. Eräänä ongelmana on kuitenkin se, ettei tiedetä, miten eri ajankohdina vastaamatta jättäneiden mukana olo muuttaisi tulosta (esim. Luukkonen & Viitala 1987; Häyrynen ym. 1992).

Koulutusta koskevista kyselytutkimuksesta tiedetään mm., että yleensä asianomaisen antamat vastaukset ovat harkittuja (mm. Jyrinki 1977), mutta koulussa heikosti menestyvät jäävät aliedustetuiksi (Mäkinen ym. 1991).

Tilastollisen yleistettävyyden lisäksi ongelmana voi olla myös se, miten tuloksia tulee painottaa, jotta niiden perusteella voidaan tehdä käytännön päätelmiä tai tarkentaa selityksiä. Kyselytutkimuksen omana harminä voi kuitenkin olla tarkasteltavien ryhmien pirstoutuminen liian pieniksi.

Koulutuksen kehittämisen monitahoisuus

Nykyinen korkeakoulutuksen kehittäminen on suuntautunut monelle taholle. Kohteina ovat opetus ja tutkimus, korkeakoululaitoksen talous ja hallinto sekä opiskelijarakenne ja opintojen tuloksellisuus (mm. Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle 1990; Valtioneuvoston päätös 1993). Monissa yhteyksissä korkeakoulutus on nähty osana koulutusjärjestelmää, joten tavoitteesta ja tilanteesta riippuen tarvittavia tietoja on koottu ja analysoitu eri tavoin. Usein tavoitteita on

asetettu ja niiden toteutumista on arvioitu Kota-tietokannan sekä muiden opiskelija- ja tutkintorekistereiden perusteella (Hermunen 1992), mutta myös kyselytutkimuksia ja haastatteluja on käytetty yleisesti.

Tietolähteiden ohella myös kysymyksenasettelu on vaihdellut, ja tämä on heijastunut tuloksiin. Kuitenkin tästä johtuva tulosten erilaisuus on silloin tällöin unohtunut tehtäessä korkeakoulutusta koskevia suunnitelmia ja päätöksiä. Erityisesti muutostrendien tulkinta edellyttää monipuolista tulosten käyttöä. Tästä käy hyvänä esimerkkinä koulutukseen pääsyä ja opintoaikoja koskevien muutosten tarkastelu sekä näille muutoksille esitetyt perustelut eri yhteyksissä (esim. Hermunen 1991; Jalkanen 1993; Savola 1992; Silvonen 1992).

Pyrittäessä uudistamaan lukion (ja peruskoulun) jälkeistä koulutusta on perinteisten korkeakoulujen ja uutena ratkaisuna esitettyjen ammattikorkeakoulujen välisestä tehtäväjaosta muodostunut keskeinen kysymys. Se heijastuu toimintaresurssien kohdistamisen lisäksi myös nuorten opintoihin ja niiden jälkeen myös ammatilliseen asemaan. Tietyillä koulutusaloilla korkeakoulujen ja ammattikorkeakoulujen välille on muodostumassa monenlaisia yhteyksiä, jotka koskevat myös osittain vastaavien alojen ylioppilasohjasta ammattikouluopetusta. Tällaisten kokonaisuuksien jäsentyminen edistää mitä ilmeisimmin kyseisten koulutusalojen opetustoimintaa, lisää niiden kysyntää ja helpottaa opiskelijoiden opinnoissa etenemistä. Tämän suuntainen vuorovaikutus vallitsee jo tätä nykyä ylioppilaiden koulutukseen hakeutumisessa, vaikka tutkintojen antamisessa eri oppilaitosten yhteistyö jääkin vielä vähäiseksi.

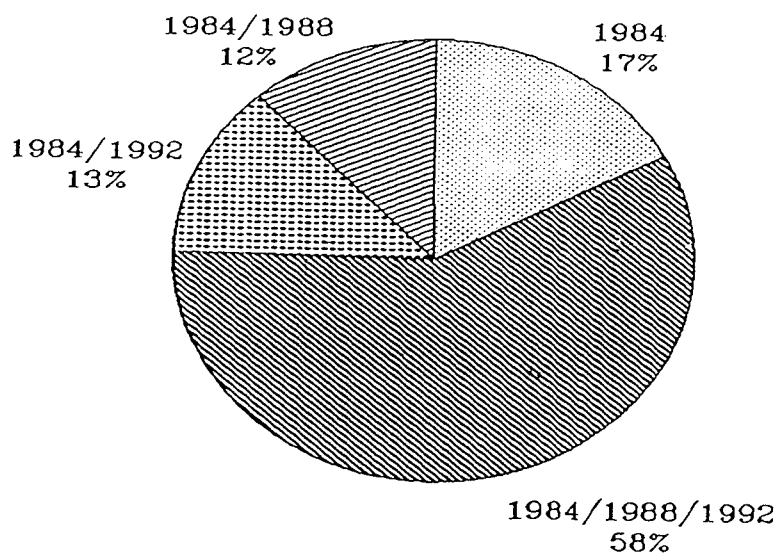
Ylioppilasikäluokan seurannan eräitä kokemuksia ja tuloksia

Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksessa on seurattu vuoden 1984 ylioppilaiden valikoitumista jatko-opintoihin ja työelämään vuoteen 1992 mennessä. Seuranta alkoi "Nuoruudesta aikuisuuteen" -projektin yhtenä osatehtävänä. Tiedot on koottu kolmessa eri vaiheessa, 1984 lukiokohtaisesti sekä 1988 ja 1992 postikyselyinä (kuvio 1).

Eri vaiheiden kato tunnetaan, joten sen perusteella voidaan painottaa saatuja tuloksia edustavamman kuvan saamiseksi. Tässä tapauksessa poisjääminen on jossain määrin yhteydessä keskeisimpiin tutkittavista ilmiöistä, sillä täydellisten havaintojen osuudet vaihtelivat mm. taustaluokituksen mukaisesti (vrt. Lyyra 1991), ja sitä ennakoivat jo samansuuntaiset vastaamisnopeuden erot postikyselyssä.

Aktiivisesti mukana olevan tutkimusjoukon perusteella ylioppilasikäluokan koulutukseen hakeutuminen hahmottuu usean vuoden mittaiseksi pyrkimis- ja aloittamisprosessiksi, eikä tutkimuksen katokaan muuta sitä sanottavasti. Saatu

Tutkimusaineistossa mukana:

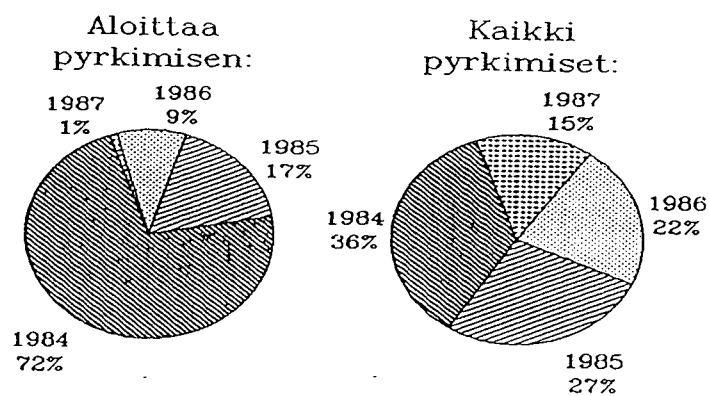
Kuvio 1. Vuoden 1984:n ylioppilaita eri seuranta-aineistoissa vuosina 1984, 1988 ja 1992 (yhteensä 1233 ylioppilasta)

kuva poikkeaa kuitenkin poikkileikkauksen antamasta kuvasta, ja monelle oudolle piirteelle voidaan löytää selitys (Jalkanen 1990, 1993). Seurannan perusteella voidaan tarkentaa hakeutumisprosessin luonnetta esimerkiksi seuraavaan tapaan:

Koulutukseen on hakeutumassa samalla kertaa useita päällekkäisiä ikäluokkia. Saman vuoden ylioppilaat edustavat vain noin kolmannesta koko hakeutujajoukosta, jolloin kokemukseltaan erilaiset pyrkijät toimivat eri tavoin ja aiheuttavat tietämättään ylimääräistä ruuhkaa (kuviot 2 ja 3).

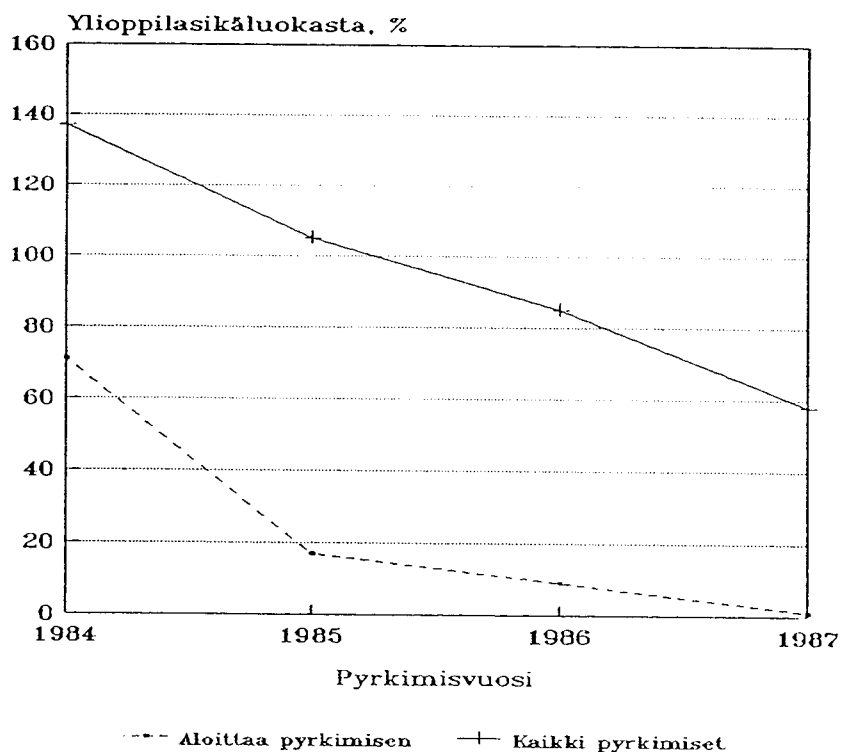
Lopulta päädytään siihen, että noin puolet opinnot aloittaneista aloittaa vähintään kahdesti. Tällöin tietyt koulutusvaihtoehdot ovat tyypillisiä ensisijaisina kohteina, välivaiheina tai kohteina, joihin pyritään välivaihetta käyttäen. Erityisesti henkilön tausta ja koulumenestys suuntaavat tällaisen toimintatavan valintaa, kuten myös aloitettavia opintoja. Tämä ilmenee osittain jo opintojen koulutusasteen valinnassa (kuvio 4).

Ensimmäisessä tutkimusvaiheessa toteutettu lukiokohtainen tietojen kokoaminen ja kyselyyn perustuva seuranta antoi myös sellaisia tuloksia, jotka täydentävät ja selittävät tilastoihin ja rekistereihin perustuvia tietoja. Esimerkiksi useampikermaisilla opinnoilla ja keskeyttämisilläkin pyritään usein saavuttamaan alkuperäisen suunnitelman mukaiset opinnot (kuvio 5).

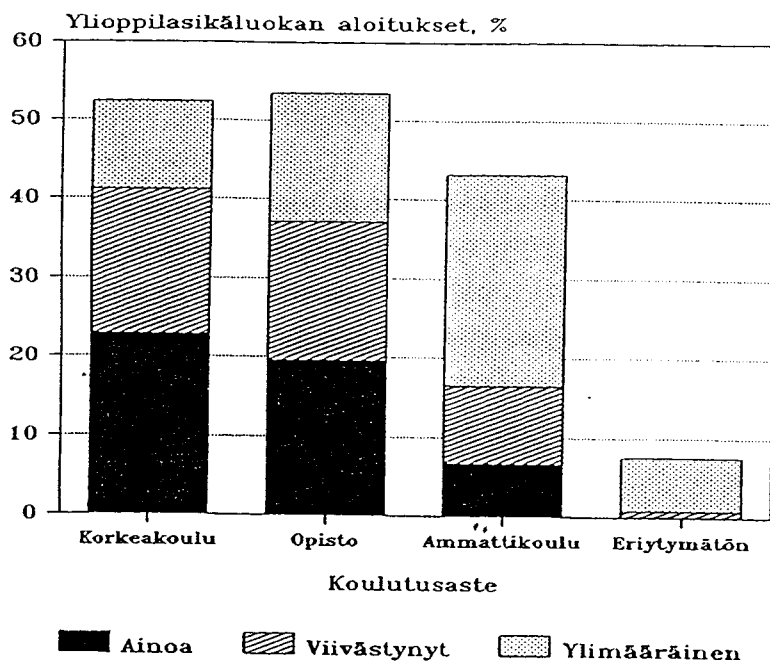
Ylioppilasikäluokasta pyrki 98 %
N = 870

Kuvio 2. Vuoden 1984:n ylioppilaiden pyrkimiset eri vuosina neljän vuoden aikana ylioppilaaksi pääsemisen jälkeen

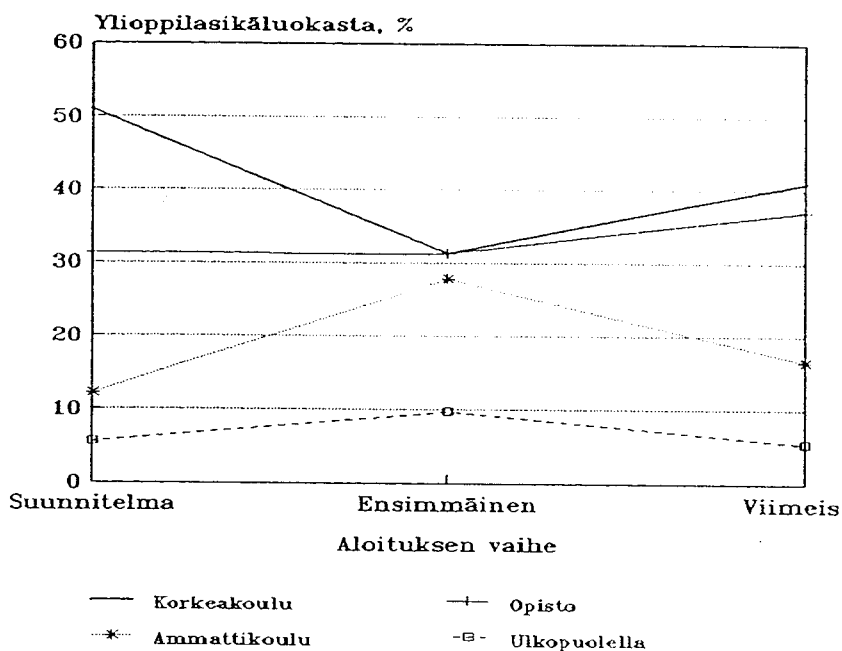
Ylioppilasikäluokka 100 %, N = 870

Kuvio 3. Vuoden 1984:n ylioppilaiden pyrkimiset eri vuosina neljän vuoden aikana ylioppilaaksi pääsemisen jälkeen

N = 877, joista aloittajia 842 ja näillä 1377 aloitusta. Ylioppilasta kohti 1.6 aloitusta, ulkopuolelle jääneitä 4 %.

Kuvio 4. Vuoden 1984:n ylioppilaiden ainoat, ylimääräiset ja viivästyneet aloitukset vuoteen 1992 mennessä

Ulkopuolelle jääneisiin sisältyy myös eriytymätön koulutus, kokonaan ulkopuolelle on jäänyt vain 4 %.

Kuvio 5. Ylioppilaiden suunnitelma sekä ensimmäinen ja viimeisin aloitus koulutusasteen mukaan (N=877)

Seurantaan osallistumisen analysointia

Seuraavaksi tarkastellaan hieman tarkemmin sitä, millä tavalla koulumenestys, sukupuoli ja aluetausta ovat yhteydessä kyselytutkimukseen osallistumiseen ja miten katoa korjaava painotus muuttaa lopputulosta. Seuranta-aineiston suuruus ja kattavuus eri ajankohtina on esitetty kuviossa 1.

Vuoden 1984 ylioppilaita koskevat tiedot pohjautuvat toisen kansainvälisen luonnontieteiden koulusaayutustutkimuksen yhteydessä koottuun kansalliseen aineistoon (IEA/SISS). Siihen kuuluvat kysely- ja koetiedot on kerätty luokkakohtaisesti keväällä 1984. Koko ylioppilasikäluokan koulumenestyksen osalta niitä on täydennetty vielä saman vuoden syksyllä (Leimu 1988). Noin neljä vuotta myöhemmin poimittiin tästä tutkimusjoukosta joka kolmas henkilö mukaan seuranta-tutkimukseen, joka toteutettiin postikyselynä kahtena eri ajankohtana (N = 1235). Heistä vastasi 70 % vuonna 1988 suoritettuun kyselyyn ja 71 % vuonna 1992 toteutettuun uusintakyselyyn. Suurin osa (58 %) vuoden 1984 ylioppilaisista oli mukana kummassakin kyselyssä, mutta 12 % osallistui vain ensimmäiseen ja 13 % vain jälkimmäiseen vaiheeseen. Kummankin kyselyn ulkopuolelle jäi 17 %.

Näitä ryhmiä verrattiin keskenään kotipaikan, sukupuolen, ylioppilastutkinnon yleisarvosanan, päästötodistuksen keskiarvon, lukion linjan, isän koulutuksen ja oman koulutusodotuksen perusteella. Jakaumissa ilmenee eri tavoin tutkimukseen osallistuneiden ryhmien välillä monia eroja, joista osa on myös tilastollisesti merkitseviä. Sukupuoli ja keskiarvo erottelivat selvimmin, mutta myös yleisarvosana ja oma koulutusodotus sekä jossain määrin myös lukion linja suuntasivat ryhmien muodostumista. Sen sijaan kotipaikalla ja isän koulutuksella ei ilmennyt olevan yleistä yhteyttä tutkimukseen osallistumiseen (liitetaulukko 1).

Kadon johdosta tulos muodostui yleistäen sellaiseksi, että koulussa hyvin menestyneet tytöt olivat tutkimuksessa yllätyksellisesti ja heitä heikommin menestyneet pojat olivat vastaavasti aliedustettuina. Selvimmin erot ilmenivät kaikissa vaiheissa mukana olevan ryhmän ja kyselyjen ulkopuolelle jääneen ryhmän välillä.

Kyselyyn vastaamisen nopeus selvitettiin vuoden 1988 kyselyn yhteydessä. Tällöin runsas puolet vastanneista vastasi ensimmäisen kahden viikon sisällä, noin neljännes kolmantena tai neljäntenä viikkona ja edelleen noin neljännes viidestä kahdeksanteentoista viikon aikana. Vastauksia oli karhuttu jo kahden viikon jälkeen.

Edellä mainituilla tausta- ja koulutiedoilla oli satunnaista yhteyttä vastaamisnopeuteen, mutta yleisemmin se ilmeni vain päästötodistuksen kohdalla: parhaiten koulussa menestyneet vastasivat kyselyyn keskimääräistä nopeammin (liitetaulukko 2).

Tulosten edustavuuden parantaminen painotuksen avulla

Koska kyselytutkimukseen osallistuminen oli selvimmän yhteydessä henkilöiden sukupuoleen ja päästötodistukseen, vuoden 1992 tutkimusaineisto (T) (n = 877) painotettiin näiden perusteella vuoden 1984 tutkimusotoksen (O) (n = 1 235) ja vertailun vuoksi myös koko ylioppilasikäluokan jakauman (K) (n = 32 113) mukaisesti. Alla esitetään sukupuolen ja keskiarvon mukaan muodostetut vuosien 1984 ja 1992 jakaumat sekä vuoden 1992 aineiston edustavuutta korjaavat painokertoimet.

Sukupuoli/Keskiarvo:	1984K	1984O	1992T	1984K/1992T	1984O/1992T	
mies	- 7.25	17.4	19.4	17.2	36.91	1.59
	7.25 - 8.17	12.0	13.2	12.8	34.53	1.45
	8.17 - 10	8.9	10.5	10.2	32.22	1.45
nainen	- 7.25	19.8	17.4	16.2	44.74	1.51
	7.25 - 8.17	21.6	18.6	19.5	40.63	1.34
	8.17 - 10	20.3	21.0	24.1	30.84	1.23
yhteensä %		100.0	100.0	100.0	36.66	1.41
n =	32 113	1 235	877			

Painotetuilla tuloksilla voi olla erityistä merkitystä silloin, kun puhutaan koko ylioppilasikäluokan sijoittumisesta erilaisiin ammatillisiin oppilaitoksiin tai koulutuksen vaikuttavuudesta kunkin henkilön työ- ja sosiaaliseen elämään. Myös oppilaitosten kannalta painotus antaa hieman lisätietoa lähinnä opiskelijavalinnan edellytyksistä ja tuloksellisuudesta.

Vuoden 1984:n ylioppilaiden opiskelu ja työssäolo vuoteen 1992 mennessä

Saavutettu koulutus 1992

1. Varsinaisen tutkimusaineiston mukaan vuonna 1992 vuoden 1984 ylioppilaiden keskeisimpänä toimintana oli opiskelu 25.5 %, vakinainen työ 50.4 %, tilapäinen työ 15.1 %, työttömyys 6.5 % ja hoitovapaa, kotiäitinä tai eläkkeellä oleminen 2.5 %. Kyselytutkimuksen vastauskadon huomioon ottava painotus vähensi hieman opiskelevien osuutta ja lisäsi vastaavasti työssä tai työttöminä olevien osuutta. Eroa oli suurimmallaan yhden prosenttiyksikön verran, kun käytettiin ikäluokkakoh- taista painotusta.

2. Tutkimusaineiston mukaan vuoteen 1992 mennessä 70.4 % oli suorittanut tutkinnon, 1.5 % oli keskeyttäneenä siirtynyt koulutuksen ulkopuolelle ja 28.0 % jatkoi vielä opiskeluaan.

Painotus vähensi tutkinnon suorittaneiden osuutta ja lisäsi vastaavsti opintojaan jatkavien osuutta enimmillään kahden prosenttiyksikön verran.

3. Vuoden 1984 ylioppilaista oli vuoteen 1992 mennessä suorittanut viimeksi korkeakoulutuksen 42.9 %, opistokoulutuksen 38.6 %, ammattikoulun 17.2 % ja eriytymättömän koulutuksen 1.3 %.

Otoskohtainen painotus vähentää korkeakoulutuksen osuutta liki 2 ja ikäluokka-kohtainen liki 3 prosenttiyksikköä, ja tästä johtuen alempien koulutusasteiden osuus kasvaa vastaavasti.

4. Koulutusaloittain painotus lisää erityisesti keskiasteen kone-, sähkö- ja autoalojen koulutusta, jota erityisesti pojat suosivat, ja vähentää lähinnä korkeakoulutusta kasvatus-, yhteiskunta- ja lääketieteiden osalta. Keskiasteelta kaupan, terveyden ja sosiaalialojen sekä korkeakoulutuksesta kauppa-, maatalous- ja teknisten tieteiden osuus ei sen sijaan muutu juuri lainkaan.

Lukion jälkeiset suunnitelmat ja niiden toteutuminen

1. Lukion jälkeen suunnitteli 51.0 % ylioppilaista aloittavansa opinnot korkeakoulussa, 32.0 % opistossa, 12.3 % ammattikoulussa ja 3.7 % ajatteli pääsevänsä ilman jatko-opintoja ammattiin. Otoskohtainen painotus vähentää korkeakoulutuksen osuutta liki 2 ja ikäluokkakohtainen painotus runsaat 5 prosenttiyksikköä lisäten vastaavasti lähinnä opistoon suuntautuvien ja ulkopuolelle jäävien ylioppilaiden osuutta.

2. Painotus ei muuta yhtä prosenttiyksikköä enempää ylioppilaiden omaa arviota suunnitelman toteutumisesta: 46.9 % ylioppilaista katsoi suunnitelmien toteutuneen ajallaan ja 15 % heistä totesi myöhästyneensä aikataulustaan. Suunnitelmat olivat muuttuneet oleellisesti 38.1 %:lla ylioppilaista.

3. Lukion jälkeen aloitettavista opinnoista päätti 32.4 % ylioppilaista jo lukiossa, 28.3 % teki arvionsa ylioppilaaksi päästyään, 19.2 % päätyi opintoihinsa eri vaihtoehtojen kokeilun jälkeen ja 20.1 % sattumalta. Painotus lisäsi vain vähäisesti myöhemmin päätöksen tehneiden osuutta jo lukiossa päättäneiden kustannuksella.

4. Ensiksi aloitettujen opintojen jälkeen aloitti vielä vähintään toisen kerran 51.0 % ylioppilaista. Useimmat heistä pääsivät näin lähemmäksi suunnittelemaansa opintoja. Painotus muutti vain hieman erilaisten hakeutumisstrategioiden valinneiden osuuksia. Kerralla korkeakouluun sijoittuneiden osuus supistui hieman opiston ja ammattikoulun osuuden eduksi.

Tiivistäen voidaan sanoa, että tutkimuskadon sukupuolen ja päästötodistuksen perusteella korjannut painotus muutti tutkimusryhmään perustuvia tuloksia melko vähän. Sen suunta oli kuitenkin johdonmukainen. Erityisesti ikäluokkakohdaisen painotuksen seurauksena korkeakoulutukseen suuntautuneiden, siellä aloittaneiden ja tutkinnon suorittaneiden osuus supistui kahden prosenttiyksikön verran muiden koulutusvaihtoehtojen lisätessä vastaavasti osuuttaan.

Keskeisin toiminta vuosina 1984-1992

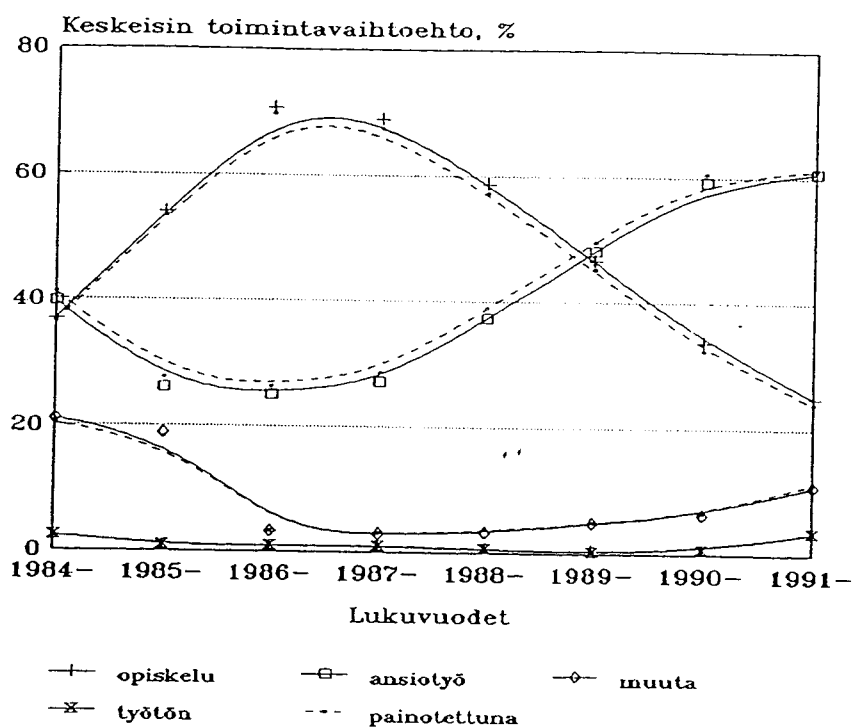
Kuviossa 6 esitetään vuoden 1984 ylioppilaiden keskeisin toiminta eri lukuvuosina. Alussa opinnot ja työ ovat jokseenkin yhtä yleisiä, liki 40 %. Näiden jälkeen tulee (miehillä) sotaväen suorittaminen, liki 20 %. Seuraavina vuosina opintojen osuus toiminnasta kohoaa noin 70 %:iin, työn osuus laskee noin 25 %:iin, ja muunlaisen toiminnan osuus jää muutamaan prosenttiin. Jo neljäntenä vuonna koulutuksen osuus alkaa laskea ja työn osuus vastaavasti nousta; viidentenä vuonna ne jo kohtaavat toisensa ollen noin 45 %. Kahdeksantena vuonna, vuoden 1992 alussa, noin 60 % ylioppilaista on jo töissä ja noin 25 % opiskelee vielä. Tässä vaiheessa työttömien osuus on jo noussut noin 10 %:iin sekä koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien osuus on asettunut liki 5 %:n tasolle. Koko ylioppilasikäluokan mukainen painotus tulee selvimmin esille alkuvuosina, jolloin se vähentää kahden prosenttiyksikön verran opiskelemissa olevien ylioppilaiden osuutta ja kasvattaa vastaavasti lähinnä työssä tai sotaväessä olevien osuutta.

Diskussio

Korkeakoulujen ja siinä samassa myös opiskelijoiden toimintaa on viime vuosina arvioitu aikaisempaa näkyvämmiin ja usein myös kriittisesti. Tuloksellisuudesta on tullut keskeinen vaatimus suunnattaessa voimavaroja korkeakoulujen toimintaan. Tällainen menettely on yleistynyt sekä korkeakoulujen omassa että niiden ulkopuolisessa päätöksenteossa, joskin korkeakoulujen autonomia asettaa yhä vielä ulkopuoliselle päätöksenteolle omat rajoituksensa. Varsinkin nykyään valtion talouden ollessa vaikeuksissa määrärahakeskeisyys on korostunut arvioinnissa ja päätöksenteossa, jolloin myös perustelut asetetaan helposti tämän mukaisesti, joskus kovinkin yksipuolisesti.

Kaikesta huolimatta päätöksenteon tulisi perustua monipuoliseen korkeakoulujen tutkimus- ja opetustoiminnan arviointiin ja analysointiin, vaikka tehtävä muuttuukin vaativaksi ja sen ratkaiseminen edellyttää useiden näkökulmien ja

Tilanne esitetty suoraan ja painotettuna koko ylioppilasikäluokan sukupuolen ja päästötodistuksen keskiarvon mukaisesti

Kuvio 6. Vuoden 1984:n ylioppilaiden opiskelu ja ansiotyö lukuvuosina 1984 - 1992

monenlaisten tietojen käyttöä. Korkeakoulut voivat itse tarjota parhaat lähtötiedot siihen yleiseen keskusteluun, jonka pohjalta päätetään toimintavaroista ja -tavoista niin nyt kuin myöhemminkin. Näin voitaisiin huolehtia siitä, että punnittaessa koulutukseen ja tutkimukseen käytettäviä määrärahoja asetetaan toiseen vaakakuppiin tieteen ja yhteiskunnan tasapainoinen kehitys, jonka keskeisen osan muodostaa nuorten aito kiinnittyminen koulutukseen ja ammattiin.

Lähteet

- Hermunen, H. 1991. Perustutkintojen suoritusajat vuonna 1989 & opiskelijoiden työssä käynti vuonna 1988. Opetusministeriö. Korkeakouluneuvoston julkaisuja 2.
- Hermunen, H. 1992. Korkeakoulujen perustutkintojen suorittamisajat vuonna 1991. Opetusministeriö. Korkeakouluneuvoston julkaisu 2.
- Hurme, H. 1982. Elämänmuutokset ja elämäntahti. Teoksessa M. Jylhä, P. Pohjalainen & R-L. Arajärvi (toim.) Kasvun ja vanhenemisen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja B 2, 75 - 78.
- Häyrynen, Y-P., Perho, H., Silvonen, J. & Kuittinen, M. 1992. Kaksi opiskelijapolvea, kaksi kulttuuria. Joensuun yliopisto. Psykologian tutkimuksia 13.

- Jalkanen, H. 1990. Ylioppilaiden jatko-opintojen valintaprosessi. Teoksessa H. Jalkanen & R. Mäkinen (toim.) Korkeakouluopintojen kulku ja opintoilmapiirit. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 59, 107 - 123.
- Jalkanen, H. 1993. Opiskelijavalinta vai opintojen valinta lukion jälkeen. Korkeakoulutieto 1, 61 - 66.
- Jyrinki, E. 1977. Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. 3. painos. Vaasa: Gaudeamus.
- KOTA 1991. Tietoa korkeakoulujen toimintaa kuvaavasta tilastotietokannasta. Opetusministeriö. Korkeakoulu- ja tiedeosasto.
- Leimu, K. 1988. Toinen kansainvälinen luonnontieteiden koulusaavutustutkimus (IEA/SISS): Perustiedostojen muuttujaluettelot. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen tutkimuslaitos. Työdokumentti.
- Luukkonen, J. & Viitala, T. 1987. Ohjaus ja opintojen etenemisen vaihtoehdot lukion jälkeen. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 48.
- Lyyra, A-L. 1991. Valikoitumisharhan korjaamisesta'sensuroituneessa binäärisessä regressiossa. Teoksessa E. Leskinen, J. Markkula & M. Oinonen (toim.) Pitkittäisaineistojen analyysi. Jyväskylän yliopisto. Tilastotieteen laitoksen julkaisuja 15, 55 - 65.
- Mäkinen, R. & Valkonen, S. 1988. Vuoden 1980 ylioppilaiden sijoittuminen lukion jälkeiseen koulutukseen. Teoksessa M-V. Volanen & H. Jalkanen (toim.) Koulutuksen kuninkaat ja kulkurit. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 24, 13 - 49.
- Mäkinen, R., Lehtivaara, R-L. & Valkonen, S. 1991. Ammatilliseen koulutukseen pyrkiminen ja sijoittuminen: sijoittumisprosessin kuvaus ja arviointia. Teoksessa J. Ekola (toim.) Ammatillisen keskiasteen koulunuudistus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 56, 185 - 216.
- Määttä, P. & Valkonen, S. 1991. Muuttuko laatu määräksi. Teoksessa P. Hakkarainen, R. Wahlström & J. Välimaa (toim.) Korkeakoulutuksen kehittäminen ja laadun arviointi. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 71, 55 - 65.
- Savola, M. 1992. Korkeakoulupaikoista kilpaillaan yhä tiukemmin. Helsingin Sanomat 10.2.1992.
- Silvonen, J. 1992. "Kritiikki vain häiritsee tehokasta opiskelua" - Opintojen pitkittymisdiskurssin ulottuvuuksia. Tiede & Edistys 1, 58 - 62.
- Tilastokeskus 1992. Tutkinnon suorittaneiden jatko-opinnot ja työhön sijoittuminen vuonna 1988. Koulutus ja tutkimus 1.
- Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle 1990. Suomen koulutusjärjestelmä, koulutuksen taso ja kehittämissuunnitelmat. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Valtioneuvoston päätös 18.6.1993. Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1991-1996. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Liitetaulukko 1. Eri seuranta-aineistojen yhteyksiä taustatekijöihin

	Seurannan eri vaiheissa mukana (%)				kaikki
	84/88/92	84/88	84/92	84	
Sukupuoli					
mies	39.8	42.5	42.0	55.5	43.1
nainen	60.2	57.5	58.0	44.5	56.9
yhteensä	100	100	100	100	100
n	(719)	(146)	(157)	(211)	(1233)
p = .001, ***					

Päästötodistuksen keskiarvo					
- 7.25	30.7	45.2	45.9	45.0	36.8
7.25 - 8.17	33.5	29.5	26.8	30.8	31.7
8.17 - 10	35.7	25.3	27.4	24.2	31.7
yhteensä	100	100	100	100	100
n	(719)	(146)	(157)	(211)	(1233)
p = .000, ***					

Liitetaulukko 2. Vastausnopeuden yhteyksiä taustatekijöihin vuoden 1988 kyselyssä

	Palautukseen menneitä viikkoja (%)			
	1 - 2	3 - 4	5 - 18	yhteensä
Sukupuoli				
mies	50.9	24.6	24.6	100
nainen	54.5	23.2	22.2	100
kaikki	53.1	23.8	23.2	100
n	(458)	(205)	(200)	(863)
p = .557, ns.				

Päästötodistuksen keskiarvo				
- 7.25	49.7	22.4	23.2	100
7.25 - 8.17	52.3	23.0	24.7	100
8.17 - 10	57.1	25.9	17.0	100
kaikki	53.1	23.8	23.2	100
n	(458)	(205)	(200)	(863)
p = .034, *				

Tilastollinen merkitsevyys: *** = erittäin merkitsevä, ** = merkitsevä, * = suuntaa-antava ja ns. = ei merkitsevä.

7. ARTIKKELEIDEN TEEMOJEN TARKASTELUA

7.1 Ylioppilaat ja opiskelijavalinta

Artikkelissa "Ylioppilaat jatko-opintomarkkinoilla" (Jalkanen 1989a) on pyritty kuvaamaan koulutusinstituution näkökulmasta ns. ylioppilassuman volyyymia, luonnetta ja muodostumista selvittämällä vuoden 1984 ylioppilasikäluokan lukion jälkeiseen koulutukseen pyrkimistä, pääsemistä ja aloittamista vuoteen 1988 mennessä.

Tuloksista käy ilmi mm., että suunnilleen koko ylioppilasikäluokan sijoittuminen jatko-opintoihin vie noin neljä vuotta. Tästä voidaan myös päätellä, että kukin vuotuinen pyrkijäjoukko muodostuu noin neljään eri ikäluokkaan kuuluvista ylioppilaista. Heistä on suhteellisesti eniten ensimmäisen vuoden ylioppilaita, sillä vanhempien ikäluokkien ylioppilaiden osuus vähenee tasaisesti. Tarkasteltuna ajanjaksona pyrkimisen volyyymi ylitti liki nelinkertaisesti, hyväksymisissä lähes kaksinkertaisesti ja opintojen aloittamisessa 1.3-kertaisesti ylioppilasikäluokan määrän.

Opiskelijavalinta on koulutusinstituution kannalta työläs ja epätarkka sekä ylioppilaiden kannalta hidas ja epävarma prosessi. Siihen osallistuu lähes jokainen ylioppilas keskimäärin neljä kertaa, ja yli puolet pyrkimisistä tuottaa hylkäämisen. Tällainen ylioppilaan ja koulutuksen välinen työläs ja epävarma vuorovaikutus vaikeuttaa mitä ilmeisimmin useimpien elämän jäsentymistä ja aikuistumista.

Tarkastelu osoitti myös, ettei ylioppilassumaa koskevaa ongelmaa ole syytä tarkastella vain sen alkuperäisessä merkityksessä, so. aikaisempiin ikäluokkiin kuuluvien koulutuksen ulkopuolelle vasten tahtoaan jääneiden ylioppilaiden kannalta. Opiskelijavalintaprosessin kuvaaminen edellyttää koko pyrkijäjoukon tarkastelua, sillä saahan ongelma konkreettisen alkunsa juuri ensimmäisen vuoden ylioppilaiden karsitumisesta.

7.2 Koulutukseen karsinta ja siihen sopeutuminen

Artikkelissa "Taidolla ja tarmolla ylioppilassumasta jatko-opiskelijaksi" (Jalkanen 1989b) kuvataan edelleen ylioppilassumaa, mutta tarkempaa koulutusluokitusta käyttäen. Lisäksi opintoihin pyrkimis- ja sijoittumisprosessia tarkastellaan lähemmin pyrkimisvuosien ja pyrkimisten määrän kannalta. Vastattavana on yleisesti kysymys, miten opiskelijoita

valitsevat koulutusyksiköt karsivat niihin pyrkiviä ylioppilaita ja miten ylioppilaat sopeutuvat pyrkimiskäyttäytymisessä kohtaamansa todellisuuden mukaan. Tätä voidaan eritellä mm. kysymällä:

- Missä hakeutumisprosessin vaiheessa kunkin koulutusasteen ylioppilasikäluokkaan kohdistama karsinta on ollut kovinta ja vähäisintä;
- missä vaiheessa kullekin koulutusasteelle pyrkiminen (kunkin koulutusasteen suhteellinen kysyntä) on ollut suurinta ja pienintä; sekä
- millainen vuorovaikutus vallitsee karsinnan ja pyrkimisen välillä kullakin koulutusasteella hakeutumisprosessin eri vaiheissa.

Koko koulutusinstituution kannalta katsoen ylioppilaiden pyrkiminen koulutukseen on eräänlaista nollasummapeleä, jossa yhtäälle kohdistuva kova kysyntä pienentää suhteellista kysyntää jossain toisaalla. Tämän selville saaminen vie ylioppilaalta oman aikansa, joten eri ikäluokkien ylioppilaiden pyrkimiskäyttäytymisessä on eroja, mikä ilmenee myös eri koulustasojen opiskelijavalinnan tuloksessa.

Yleisimmin karsinta on kovimmillaan korkeakoulutukseen pyrittäessä välittömästi ylioppilastutkinnon jälkeen, sillä silloin ylioppilaiden alkuperäinen korkeakoulutuksen kysyntä ylittää korkeakoulujen tarjonnan. Seuraavina vuosina karsinta kovenee puolestaan opistotasoisessa koulutuksessa, kun sinne kohdistuu lisääntyvää kysyntää. Vielä tämän jälkeen ammattikoulutasolla ilmenee vähäinen kysynnän kasvu ja siitä johtuva karsinnan voimistuminen.

On kuitenkin huomattava, että koko ajan tämän rinnalla ilmenee myös kaksi muuta pyrkimistapaa, jotka tasaavat osittain edellä kuvattua vaihtelua. Huomattava osa pyrkijöistä on jo alusta alkaen suuntautunut ylioppilas pohjaiseen opistoasteen koulutukseen (nykyiseen ammattikorkeakouluun) tai ammattikoulutukseen edeten myös sinne jokseenkin suoraan. Osa heistä hakeutuu valmistuttuaan työelämään, mutta osa on tilaisuuden tullen siirtymässä korkeakouluopintoihin yleensä alkuperäisen tavoitteensa mukaisesti.

7.3 Ylioppilaan päätöksenteko ja jatko-opintoihin valikoituminen

Artikkelissa "Ylioppilaan oma päätöksenteko jatko-opintoihin valikoitumisen prosessissa" (Jalkanen 1988) on esitetty erilaisia lähtökohtia kuvata ja selittää ylioppilaiden opinto- ja ammattiuran valintaprosessia suhteessa heidän kehitykseensä ja elämäntilanteeseensa. Ilmiötä on pyritty erittelemään erityisesti päätöksenteon ja elämäntilanteen kannalta.

Tutkimusaineistona on käytetty maamme eri puolilla tehtyjä 3 - 5 vuoden mittaisia lähinnä 1970- ja 1980-lukujen vaihteeseen ajoittuvia abiturienttien ja ylioppilaiden seurantatutkimuksia. Niissä on tarkasteltu opinto- ja ammattiuran muodostumista useasta näkökulmasta, mutta artikkelissa niiden tuloksia on pyritty hahmottamaan yhdenmukaisin perustein.

Myös tarkasteltujen tutkimusten aikaan vallitsi epätasapaino ylioppilaille tarkoitettujen aloituspaikkojen tarjonnan ja kysynnän välillä, joten jo tuolloin koettu ongelma nimettiin vasta hieman myöhemmin ns. ylioppilassumaksi. Samoin sen ratkaisemiseksi esitettiin muutoksia sekä aloituspaikkojen määriin että ylioppilaiden ohjantaan ja valintaan.

Koska näissä tutkimuksissa painottui ylioppilaiden toiminta, niin koulutusuran valintaa eriteltiin kokoavasti nuoren oman päätöksenteon ja elämäntavan tuloksena. Artikkelissa pyrittiin siten kuvaamaan opintouran valintaprosessin yksilöllisiä piirteitä sekä selittämään eräitä niiden yhteyksiä laajempaan henkilötaustaan ja koulutusinstituutioon.

Useimmille ylioppilaille lukiosta jatko-opintoihin siirtyminen merkitsee samalla päätöksentekoprosessin läpikäymistä, jossa hän tavoitellessaan haluamaansa aloituspaikkaa voi hyödyntää erilaisia valmiuksiaan ja mahdollisuuksiaan sekä ennakoida siihen liittyviä riskejä ja ammatillisten tavoitteiden toteutumista.

Päätöksentekoprosessin katsotaan yleensä etenevän vaiheittain (esim. Tiedeman 1976). Tehdessään päätöstä koulutusurastaan ylioppilas voi periaatteessa edetä kahdella tavalla. Hän voi etsiä sopivinta koulutusvaihtoehtoa itselleen pyrkien optimoimaan odotettavissa olevan hyödyn (esim. Pilz & Harren 1980) tai yrittää eliminoida itselleen sopimattomia vaihtoehtoja päätyäkseen lopulta mieleiseensä tulokseen (esim. Tversky 1972). Käytännön valintatilanteessa, jossa vallitsee huomattava epäsuhta aloituspaikkojen kysynnän ja tarjonnan välillä, käytetään kummankinlaista menettelyä rinnakkain yhteensopivalla tavalla. Tässäkin, kuten yleensä pyritään keskinkertaiseen riskiin ja keskinkertaiseen palkkioon (Nummenmaa, Takala & von Wright 1970). Henkilön elämäntilanteet muovaavat myös tällaisia valintoja (esim. Allardt 1986).

Tarkasteltujen seurantatutkimusten mukaan urasuunnitelmat muovautuvat yksilöllisesti. Noin kolmannes ylioppilaista koki tehneensä pitävän urasuunnitelman jo lukiossa, toisen kolmanneksen suunnitelmat kiteytyivät hakeutumisen aikana ja viimeisin kolmannes jatkoi varmuuden etsimistä vielä opintojensa aikana mm. koulutusta vaihtamalla.

Artikkelissa on hahmoteltu ylioppilaiden opintouranvalinnan luonnetta myös prosessin alkuvaiheen ja myöhemmän tilanteen perusteella. Suppeimmillaan tulos merkitsee kapean koulutusuran valintaa ja laajimmillaan vaiheittain tarkentuvaa elämänuraa.

7.4 Ylioppilaiden odotukset ja mahdollisuudet

Artikkelissa "Undergraduates career expectations and opportunities" (Jalkanen 1990a) on tarkasteltu ylioppilaiden opinto- ja ammattiuran valintaa sisällöltään kehittyvänä päätöksentekoprosessina (Tiedeman & Miller-Tiedeman 1984). Sen mukaan ratkaisu kiteytyy henkilön omien tavoitteiden ja ympäristön odotusten välisessä vuorovaikutuksessa, ja samalla hän oppii ymmärtämään ja organisoimaan omat pyrkimyksensä osaksi kokonaisuutta. Prosessin päävaiheita ovat ennakointi, kiteytys ja mukautuminen, jotka voidaan jaotella myös hienosyisemmin.

Tässä henkilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa henkilön oma tilanteen määrittely ja toiminta on keskeisintä. Lukion suorittaneen ylioppilaan vuorovaikutuksen luonnetta ympäristönsä kanssa voidaan kuvata lähinnä perhelähtöisenä sosiaaliseen itenäistymiseen ja aikuisuuteen pyrkimisenä, jota mm. sukupuoli ja laajempi kulttuurinen ympäristö säätelevät lähinnä koulusuoritusten ja motivaation muodossa (esim. Hautamäki 1982; Lahikainen 1984). Myös yleisemmin omaksuttu elämäntapa muokkaa ammatillista identiteettiä (esim. Roos 1986a, b).

Artikkelissa käsiteltyjen tulosten perusteella ylioppilaiden abiturienttivaiheessa esittämällä ammatillisilla urasuunnitelmilla on selvä yhteys heidän koulumenestykseensä, sukupuoleensa ja vanhempiensa koulutustasuaan. Ylioppilaat asettivat koulutustasoa koskevan tavoitteensa itse korkeammalle kuin vanhemmat. Mikäli vanhempien koulutustaso oli jo korkea niin silloin yleensä samalle tasolle. Tämä päti niin isän kuin äidinkin suhteen, mutta sekä heidän itsensä että vanhempien asettamat tavoitteet kohosivat sitä enemmän mitä matalampi vanhempien koulutustaso oli. Tämä ilmiö vahvistui, kun huomioon otettiin ylioppilaiden koulumenestys ja sukupuoli. Erityisesti akateemisten perheiden hyvin menestyneiden poikien asettama taso oli korkea. Tavoitteiden pysyvyyttä ja niiden saavuttamistapoja on tarkasteltu seuraavissa artikkeleissa.

7.5 Koulutustavoitteet ja opintoihin hakeutuminen

Artikkelissa "Selection of matriculated students into further studies" (Jalkanen 1992) on tarkasteltu ylioppilaiden sijoittumisstrategiaa eri kouluasteiden jatko-opintoihin ensimmäisen ja viimeisimmän aloituksen perusteella.

Noin kolmannes ylioppilaista aloittaa opinnot useammin kuin kerran. Näkökulmasta riippuen voidaan ensimmäiselle ja viimeiselle koulutukselle antaa erilaiset merkitykset.

Koulutusinstituution kannalta jo ensimmäinen koulutus merkitsee tavoitteiden toteutumista koulutuspoliittisesti ja myöhempi koulutus on siten ylimääräinen. Sen sijaan ylioppilaille viimeisin koulutus merkitsee usein vasta ainakin osittaista tavoitteiden toteutumista, ja heidän kannaltaan ensimmäinen koulutus jää lähinnä välivaiheeksi.

Subjektiivinen koulutuksen valinta pyrkii hyödyntämään institutionaalisen valinnan palautetta, mikä samalla myös muuttaa vaihtoehtojen todennäköisyyttä. Koko pyrkijäjoukolla ei kuitenkaan ole yhtäläisiä mahdollisuuksia hyödyntää samalla tavoin tätä palautetta, koska pyrkijäjoukko muodostuu lähinnä neljään eri ikäluokkaan kuuluvista ylioppilaista. Tästä syystä kunkin ylioppilasikäluokan valintojen alkuvaiheessa korostuvat ylioppilaiden kulttuurinen tausta, lähtövalmiudet ja selkeät aikaisemmat suunnitelmat. Vasta prosessin edetessä painottuu päätöksenteossa saatu palaute ja muut kokemukset. Edetessään prosessi ohjautuu samalla lähemmäksi alkuperäisiä tavoitteita, vaikka niiden perusteet voivat tarkentua ja muuttuakin lähtökohtana olleista.

Toisaalta lähes kaikkiin koulutusvaihtoehtoihin riittää myös ensisijaisia pyrkijöitä, vaikka eri koulutusvaihtoehtojen välillä on selviä preferenssieroja. Useimmilla suoraan yhteen koulutukseen pyrkineistä on myös ollut selkeät ammatilliset perustelut, ja niiden taustana on usein myös ollut koulumenestys ja sukupuoli. Tällaiset henkilöt ovat tehneet valintansa yleensä jo lukiossa ollessaan, joten pyrkiessään heidän ei ole tarvinnut enää käydä läpi päätöksentekoprosessia koulutuksen kannalta. Tässä vaiheessa he ovat voineet jo tehdä työuraa koskevia ratkaisuja.

Kunkin ylioppilaan tavoitteena oli päästä jo alkuperäisen suunnitelman mukaiseen tai myöhemmin sopivaksi havaittuun koulutukseen, mutta se, millaista toimintatapaa kukin käytti, näytti jo prosessin alkuvaiheessa olevan yhteydessä henkilön sukupuoleen ja alkuperäisiin suunnitelmiin. Prosessin edetessä, tarkentuen lopulta viimeiseen aloitukseen, vahvistui myös henkilön koti-, koulu- ja aluetaustankin vaikutus. Opintoihin hakeutuminen eteni siis dynaamisesti vaiheesta toiseen. Samalla vuorovaikutusyhteydet lisääntyivät. Alkuvaiheelle tyypillinen lähinnä henkilön ja koulutusinstituution välinen vuorovaikutus laajeni prosessin edetessä myös kulttuuri- ja sosiaaliseen ympäristöön, mikä ilmentää samalla tapahtunutta kehityksellistä muutosta.

7.6 Ylioppilasikäluokan jatko-opintojen arviointia

Artikkelissa "Ylioppilasikäluokan jatko-opintojen arviointia pitkittäistutkimuksen kato huomioon ottaen" (Jalkanen & Valkonen 1993) on tarkasteltu ensiksi ylioppilaiden

osallistumista kyselytutkimuksiin sekä sitä, miten mahdolliset vinoutumat tulisi korjata tulosten tarkastelussa. Toisaalta hakeutumisen- ja opiskeluprosessin tuloksellisuutta on arvioitu lähinnä työelämään siirtymisen ja koulutustavoitteen toteutumisen kannalta. Sama tutkimusongelma voidaan ilmaista aikuisiän kehityksen kannalta: miten ylioppilaat ovat suoriutuneet keskeisestä avaintehtävästään ja miten tämä on ilmennyt heidän elämäntilanteissaan.

Kyselytutkimuksiin osallistui runsas 70 prosenttia ylioppilasotoksesta. Kyselyssä olivat mukana hieman muita aktiivisemmin lukiossa hyvin menestyneet ylioppilaat sekä yleensä naiset, varsinkin heikohkosti lukiossa menestyneiden poikien jäädessä vastaavasti aliedustetuiksi. Tämän ottaminen huomioon tuloksissa muutti niitä suurimmillaankin vain 2 - 3 prosenttiyksikköä. Tulosten painottaminen pienensi opintojen osuutta ja vastaavasti suurensi työssä olemisen osuutta.

Vuoteen 1992 mennessä, noin kahdeksassa vuodessa ylioppilastutkinnon jälkeen, ylioppilasikäluokan yleisimmäksi toimintavaihtoehdoksi muodostui työssä oleminen. Se oli keskeisimpänä toimintana lähes kaksi kolmannesta tarkasteltavasta ajanjaksosta, kun opiskelu vei vastaavasti tästä ajanjaksosta noin neljänneksen sekä työttömyys, kotona oleminen ja muu toiminta vastaavasti vajaan kymmenesosan. Kunkin vuoden keskeisimmäksi toiminnaksi nimesivät henkilöt itse eniten painottuneen toiminnan. Opinnot ja työssä oleminen esiintyivät yhtä yleisinä vaihtoehtoina sekä alussa että noin viisi vuotta myöhemmin, mutta ne muodostivat toistensa peilikuvat siten, että alussa kasvoi koulutuksen osuus ja myöhemmin työn osuus.

Kun neljän vuoden aikana ylioppilastutkinnon jälkeen noin kolmannes ylioppilaista oli aloittanut vähintään kahdet opinnot, niin kahdeksan vuoden aikana vastaavasti menettelleiden ylioppilaiden osuus kohosi noin puoleen. Yleensä he samalla pääsivät lähemmäksi aikaisempia opintosuunnitelmiaan. Kaikkiaan noin 60 prosenttia ylioppilaista arvioi alkuperäisen opintosuunnitelman toteutuneen, joskaan ei aina ajallaan, ja noin 40 prosenttia arvioi suunnitelmien muuttuneen tai vasta muodostuneen hakeutumisen ja opiskelun aikana. Noin kolmanneksella ylioppilaista oli ollut suunnitelma jo lukiossa, runsas neljännes oli tehnyt ratkaisun päästyään ylioppilaaksi, noin viidennes hakeutumisen aikana ja myös noin viidennes sanoi sattuman ratkaisseensa valinnan.

Sekä opintojen ja työn vuorottelujen että yhtä useampien aloitusten avulla ylioppilaat ohjasivat itse opinto- ja ammattiuransa kehitystä lähinnä koulutusinstituution ja työmarkkinoiden tarjoamia mahdollisuuksia hyödyntäen. Koulutusinstituution kannalta tähän sisältyi kaksi epäkohtaa: useimpien opinnot venyivät, ja vaikka ylioppilasikäluokka käyttää noin 1.5 -kertaisen määrän aloituspaikkoja eivät kaikki ylioppilaat silti saaneet edes

yhtä aloituspaikkaa.

Opintojen ja työn vuorottelu luo kuitenkin haluttuja yhteyksiä koulutuksen ja työelämän välille, minkä ansiosta monet valmistuneet voivat siirtyä työelämään jo hieman työkokemuksia hankkineina ja tottuneina ohjaamaan omia valintojaan. Ylioppilaiden hakeutuminen jatko-opintoihin, opintojen ja työn lomittuminen sekä työelämään sijoittuminen muodostavat dynaamisen tapahtuman, jossa yksilökohtainen toiminnan variaatio edistää institutionaalisten mahdollisuuksien hyödyntämistä. Tämä prosessi johtaa yleensä ylioppilaan elämänvaiheen muutokseen, jossa hän siirtyy kodin ja koulun ohjauksesta itsenäisesti eläväksi kansalaiseksi. Opintojen aloittaminen on tämän vaiheen tärkeä avaintehtävä, ja sen viivästyminen vaikuttaa yleensä koko elämänjäsennykseen.

8. ARTIKKELEIDEN TULOSTEN TARKASTELUA YLIOPPILAI- DEN ELÄMÄNJÄSENYYKSEN KANNALTA

Eräs aikuisiän kehityksen keskeisistä kysymyksistä on opinto- ja työuran rakentuminen sekä sen merkitys yksilön muuhun kehitykseen. Sen on monitieteinen ongelma, jota kehityspsykologiassa tutkitaan yksilökeskeisesti, ja yhteiskuntatieteissä yleisemmän tason ilmiönä, jolloin tarkastelun kohteena ovat mm. institutionaaliset tekijät, kuten koulutus- ja työpaikkojen tarjonta ja kysyntä sekä niihin yhteydessä olevat kulttuuriset tekijät.

Elämänkulun kehityspsykologiassa ovat keskeisiä ilmiöitä Ruoppilan mukaan (1996) yksilöllisen kehityksen ja muutoksen moninaisuus, ikäsidonnaiset ja iästä riippumattomat kehitystekijät, kehityksellisten kasvu- ja menetystekijöiden keskinäinen vuorovaikutus, yksilön kehityksen historiallisuus ja sidonnaisuus erilaisiin konteksteihin sekä yksilön kehityksen jouston mahdollisuus ja rajojen olemassaolo. Tutkimuksellisesti tätä voidaan jäsentää erityisesti etsimällä elämänkulun keskeisiä determinantteja sekä selvittämällä yksilön omia voimavaroja käsitellä näitä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Elämänkulun tutkimuksen keskeisin kohde on ihmisyyksilön kehityksellinen muuttuminen, mikä on itsessään lukuisten jatkuvasti nopeammin tai hitaammin muuttuvien tekijöiden vaikutuksen tulosta, mutta johon myös ihminen itse eri mitassa vaikuttaa.

8.1 Subjektiiivisten ja institutionaalisten toimintarytmien yhteensopivuus ylioppilaiden elämänjäsenyyksessä

Opinnäytetyössä on tarkasteltu ylioppilaiden opintoihin ja työelämään sijoittumista käsittelevien tutkimusartikkeleiden tuloksia elämänkulun kehityksen tarjoamassa kehityksessä. Pyrkimyksenä on ollut päästä sekä kattavampaan että ilmiötä erittelevämpään kuvaukseen. Tässä otettiin avuksi Levinsonin (1979, 1986, 1990 ja 1996) esittämä aikuisiän kehitystä kuvaava teoria. Lukion jälkeisessä elämänvaiheessa ylioppilaiden keskeisenä tehtävänä on aloittaa jatko-opinnot ja sijoittua niiden jälkeen työelämään. Jatko-opintojen aloittaminen osuu yksiin myös Levinsonin esittämän siirtymäjaksos lapsuudesta aikuisuuteen kanssa, joka kestää keskimäärin kaksi vuotta, mutta sen ajankohta vaihtelee kuitenkin yksilöllisesti ikävuosien 17 - 22 välillä. Siirtymässä henkilön kohtaamat asiat saavat toisenlaisia merkityksiä ja hänen oman minänsä ja ympäristön välinen vuorovaikutus, elämänjäsenyyksensä muuttuu.

Tällaisen siirtymäjakson ja siihen liittyvän yhteyden jatko-opintoihin toteamiseksi on tarkasteltu ylioppilaiden toiminnan tuloksia ja muutoksia lähinnä heidän valmiuksiensa, tavoitteidensa ja toimintatapojensa sekä toisaalta koulutusinstituution ja työelämän välisenä vuorovaikutusprosessina. Tällöin ylioppilaiden erilaisten toimintavaihtoehtojen ajoittumisen ja niiden tuloksellisuuden on katsottu ilmentävän yksilöiden kehitysvaihetta ja elämäkokemusta, koko elämänjäsennyksen kehitystä.

Esitetyn mukaisesti ylioppilaat kohtaavat siirtymän nuoruudesta varhaisaikuisuuteen hieman eri-ikäisinä. Osa saavuttaa sen jo lukiossa, osa ylioppilaaksi tullessaan ja osa vasta sen jälkeisinä vuosina, joten lukion päättyessä ylioppilaiden elämänjäsennyksensä siihen liittyvine tehtävineen, asenteineen ja mielikuvineen vaihtelee suuresti.

Tällä siirtymäjakson tuomalla elämänjäsennyksen muutoksella on subjektiivisesti tärkeä merkitys jatko-opintoihin sijoittumisessa, jonka odotetaan koulutusinstituution toimintarytmin mukaisesti tapahtuvan yleensä suoraan lukion jälkeen. Ylioppilassumaksi luonnehditun tilanteen takia koulutusinstituutio tarjoaa vain osalle pyrkijöistä välittömän jatkumahdollisuuden, jolloin muiden on yritettävä parantaa mahdollisuuksiaan seuraavaan kertaan mennessä. Heidän on kuitenkin mahdoton ennakoida tulevaa tilannetta tarkemmin, sillä pyrkijäjoukon toiminta suuntaa myös koulutusinstituution toimintaa. Ehkä yksittäinenkin pyrkijä voisi hieman varmentaa jatko-opintoihin sijoittumistaan, jos hän tuntisi pyrkijäjoukon tai ainakin omaa kehitysvaihettaan lähinnä olevan osaryhmän tyypillistä toimintaa edes vähän paremmin. Vastaava tieto palvelisi jo nykyistä koulutusinstituutiota mm. valintamenettelyn täsmentämisessä.

8.2 Jatko-opinnot koko elämänkulun jäsentäjinä

Koko elämänkulun kattava Levinsonin teoria tarjoaa osaltaan ainakin yleistä apua tarkastella lapsuuden ja aikuisuuden taitekohtaa, johon jatko-opintoihin ja työelämään hakeutumisen lisäksi sisältyy monia muitakin keskeisiä tapahtumia, joissa henkilö joutuu suhteuttamaan omat mahdollisuutensa ulkopuolisiin realiteetteihin tehdessään mm. rakkaus- ja sosiaalisiin suhteisiin sekä elämäntapaan liittyviä ratkaisuja. Jakso on aktiivinen sekä biologisesti että psyykkis-sosiaalisesti; samalla henkilön vastuu lisääntyy, vaikkei hänen toiminnallaan ole usein vielä vakaata taloudellista pohjaa. Tämän vaiheen jälkeen henkilön kehitys etenee kohti keskeistä aikuisuutta, ja hän alkaa saavuttaa toimintansa perusteella myös vakiintuneisuutta ja arvostusta. Seuraavaksi korostuvat erityisesti sosiaalisuus ja laajempi huolehtiminen nuoremmista, mistä kehitys jatkuu kohti eräänlaista

senioriteettia ja sen jälkeen alkavaa siirtymistä kohti vanhuutta.

Teorian mukaan kehitys etenee niin, että vakaasta vaiheesta muodostuu siirtymän lähtökohta, jolloin tietyt vakiintuneet toiminnat menettävät merkityksensä, samalla kun niiden tilalle alkaa tulla uusia, kunnes uusi tilanne jälleen vakiintuu. Eri vaiheet eivät kuitenkaan muodosta hierarkkista kokonaisuutta, sillä kukin vaihe on omanlaisensa. Samalla henkilön ja ympäristön välisten suhteiden verkosto eli elämänjäsenitys muuttuu. Vaikka muutosprosessi etenee ikäsidonaisesti, siihen vaikuttavat sekä henkilöön että ympäristöön liittyvät eriluonteiset muutokset. Näin ollen opinnoista muodostuu lukion jälkeen useimmille ylioppilaille suotuisa kehitysympäristö, minkä jälkeen se asteittain vaihtuu varsinaiseksi työympäristöksi. Juuttuminen ylioppilassumaan merkitsee myös muutosta elämänjäsennykseen, jonka kehitys positiiviseen tai negatiiviseen suuntaan riippuu erityisesti muista ulkoisista tekijöistä.

Aikuisiän kehitystä koskeva teoria tarjoaa apua myös etsittäessä ylioppilaiden elämänkulun yleisiä suuntaviivoja, kun ylioppilaiden hakeutumista koulutukseen sekä opintoja voidaan tarkastella osana henkilön koko kehitystä ja elämänkulkua. Tämä tuo esille yleisiä viitteitä tulevista vaiheista ja toimintatavoista sekä muistuttaa samalla, että kehitystä viivästyttävät tekijät, kuten ylioppilassumana tunnettu ongelma, tulisi ratkaista ajallaan, jotta henkilön kehitys voisi edetä luonnolliseen tahtiinsa, sillä viivytykset suuntaavat vuorovaikutuksen johonkin toiseen suuntaan ja lisäävät vain vaikeuksia. Samalla kun teoria osoittaa tuttuja ja vähemmän tuttuja toimintamahdollisuuksia tavoitteiden saavuttamiseksi, se korostaa henkilöä subjektina hänen toimiessaan vuorovaikutuksessa myös koulutusinstituution kanssa.

Teoria tarjoaa mahdollisuuksia myös empiirisen tutkimusaineiston uudelleen analysointiin. Elämänjäsenitys -käsitteen mukaan ongelmia voidaan hahmottaa esim. horisontaalisesti ja vertikaalisesti; henkilön vs. instituution ja vakaan tilanteen vs. muutoksen näkökulmista. Eräiltä osin elämänvaiheiden sisällön erot selittyvätkin luontevasti ikäluokan toiminnan tulosten variaationa. Samaan lähtökohtaan voidaan liittää myös eräitä toimintastrategian eroja. Mahdollisesti myös jatko-opintoihin suuntautumiseen jo lukiossa ja jatko-opintojen valintaan vaikuttavaa sosialisatiota voitaisiin kuvata elämänjäsennyksen käsittein eli kohdistamalla huomio vuorovaikutuksen syntymisen edellytyksiin henkilön eri elämänvaiheissa.

Teorian käsitteet saattavat myös nimetä vain uudelleen eri ilmiöitä. Tällöin käsitteiden väliset suhteet voivat kuitenkin hahmottaa uudella tavalla myös toisin perustein nimettyjen ilmiöiden tarkastelua. Tällaisen esimerkin saattaisi tarjota koulutus- ja ammattiurien syklisyyden vs. lineaarisuuden, tai dynaamisuuden vs. staattisuuden tarkastelu suhteessa

elämänkulun siirtymien ja eri vaiheiden mukaiseen kehitykseen (vrt. Suikkanen, 1996, 19-31). Teorian soveltamisen yhtenä vaarana on kuitenkin liiallinen yleistäminen ilman empiiristä tukea tai vain poikkileikkaustietojen varassa, sillä teoria kuvaa vain yleisesti, vaikka variaatiomahdollisuudet sisältäen, elämänkulun vaiheita ja prosesseja.

Ylioppilaiden jatko-opintoihin sijoittumisvaikeuksia ilmentävää monivaiheista pyrkimis- ja aloittamisprosessia on kutsuttu koulutuspoliittisena ongelmana ylioppilassumaksi. Sitä määrittävä pyrkijäryhmä muodostuu jokseenkin neljän viimeisen vuoden ylioppilaista siten, että vanhempien ikäluokkien osuus pienenee vuosittain. Näitä eri ylioppilasikäluokkien pyrkimiskäyttäytymisessä ja -strategiassa havaittuja eroja voidaan siten tarkastella myös elämänjäsenyyksen muutosten ilmentymänä. Nuorimman ikäluokan vuorovaikutus koulutusinstituution kanssa perustuu lähinnä aikaisemmin muodostuneisiin subjektiivisiin käsityksiin ja valmiuksiin, kun myöhemmässä vaiheessa sitä ohjaa enemmänkin lähinnä koulutusinstituutiosta ja työelämästä saatu palaute. Kehityksen myötä kukin ylioppilas oppii käyttämään mahdollisuuksiaan paremmin omien tavoitteidensa saavuttamiseksi, vaikka subjektiivisen ja institutionaalisen valinnan kesken valitseva määrällinen ja osittain myös ylioppilaiden elämänjäsenyyksen kehityseroihin liittyvä ristiriita pysyy vuodesta toiseen jokseenkin samana.

8.3 Elämänjäsenyyksen kehitys elämäkatsomukseksi

Ylioppilaiden suunnitelmilla on niiden ajoituseroista huolimatta keskeinen merkitys myöhempien toimintastrategian, ratkaisujen ja koetun tyytyväisyyden kannalta. Noin kymmenen vuotta ylioppilastutkinnon suorittamisen jälkeen, kun tutkimuksessa olevat ylioppilaat olivat 28-29 -vuotiaita, liki 70 prosenttia heistä oli jo työelämässä, runsas kymmenen prosenttia jatkoi vielä opintojaan, vajaa kymmenen prosenttia oli työttömänä sekä vastaavalla osuudella vallitsi elämässään jokin muunlainen tilanne. Tuolloin heidän työuransa kehityksessä oli meneillään jo muutos, jossa työkokemus ja henkilösuhteet alkoivat lisääntyvästi korvata aikaisemmin hyvin keskeistä koulutuksen merkitystä. Työuran edetessä myös ammattitaito, työyhteisöllisyys ja kansainvälisyys voimistuivat, mutta samalla kehitys suuntautui usein myös lähemmäksi henkilön aikaisemman suunnitelman mukaista ihannetyötä (Jalkanen 1996).

Vuosien kuluessa ylioppilaan suhde jatko-opintoihin alkaa vähitellen vakiintua ja sen jälkeen myös menettää merkitystään. Samalla hänen toimintaympäristönsä laajenee sosiaalisesti ja ammatillisesti ja hän irtaantuu kokonaan lapsuudestaan ja siirtyy aikuisuuden

varhaisvaiheeseen. Tätä varhaisaikuisuuden vaihetta kuvaa eräiltä osin työn muuttuminen opintoja keskeisemmäksi toiminnaksi.

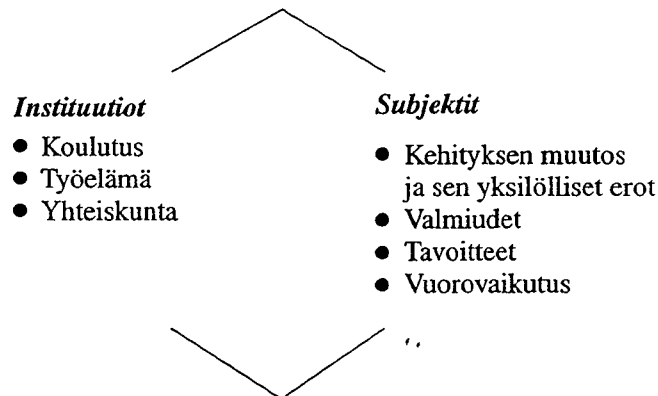
Jotta opinto- ja ammattiura toteutuisi aikuisiän kehityksen mukaisesti, useimpien muiden elämäntapojen tapahtumien lailla, olisi ihanteellista, jos koulutusinstituution ja ylioppilaiden välinen vuorovaikutus muuttuisi nykyistä yksilöpainotteisemmaksi. Käytännössä tällainen muutos on kuitenkin vaikea toteuttaa, koska nykyisin opiskelijat valitaan kussakin koulutusohjelmassa keskeisiksi oletettujen valmiuksien ja niihin perustuvien kriteereiden perusteella, osittain myös muuttaen niiden painotuksia uusien ylioppilaiden eduksi. Ainakin aluksi tästä luopuminen tuntuisi epäoikeudenmukaiselta sekä koulutusohjelman että pyrkijän kannalta. Kuitenkin laajempi koulutusinstituution toiminnan tarkastelu osoittaa, että koulutukseen suunnatut henkiset ja taloudelliset voimavarat tuottavat parhaan tuloksen, jos koulutuksen tarjonta ja kysyntä ovat lähellä tasapainotilaa. Tämä ei edellytä aloituspaikkojen lisäämistä, mutta muuttaisi opiskelijavalintaa ja opintojen rakennetta. Kukin ylioppilas etsii koulutusuransa kannalta sopivan aloituspaikan tarjolla olevista vaihtoehdoista sen sijaan, että kukin koulutusohjelma valitsee nykyiseen tapaan opiskelijansa usean eri ikäluokan ylioppilaista koostuvasta pyrkijäjoukosta. Myös opinnot etenisivät paremmin, mikäli tutkinto voisi koostua tietyntasoisista mutta monenlaisista opintosuorituksista, joita kukin suorittaisi mahdollisuuksiensa mukaan.

Ylioppilaiden elämäntapojen kehityopsykologisesti keskeisten ilmiöiden huomioon ottaminen opiskelijavalinnassa tuntuu ylioppilassumaksi luonnehditussa tilanteessa lähes utopialta, vaikka koko koulutusinstituution ja työelämän kehittyminen tukeutuu lisääntyvästi yksilölliseen kehitykseen ja muutoksen moninaisuuteen, ihmisyksilön kehitykselliseen muuttumiseen. Tähän suuntaan voidaan kuitenkin raivata tietä erittelemällä ylioppilaiden elämäntapojen keskeisiä ilmiöitä sekä heidän omia voimavarojaan selviytyä niistä kehittyvinä yhteiskunnan jäseninä.

Tästä näkökulmasta katsoen ylioppilassumaongelman tutkimuksellinen jäsenitys voitaisiin muotoilla uudelleen Levinsonin esittämää teoriaa hyödyntäen ylioppilaiden elämäntapojen kehityksen näkökulmasta.

Elämänvaihe lukion päättyessä:

- siirtymä lapsuudesta varhaisaikuisuuteen
- avaintehtävänä jatko-opinnot

Elämänvaihe varhaisaikuisuuden alkaessa:

- ammatillinen pätevyys
- työelämään sijoittuminen
- yhteiskunnan täysjäsenyys
- perhe- ja sosiaalisten suhteiden vakiintuminen
- oman minän etsintä jatkuu

Näin meneteltäessä pyritään tuomaan esille se, että jatko-opinnot suuntaavat keskeisesti ylioppilaiden elämäntulkua, mutta samalla kunkin henkilön aikuisiän kehitys ja monien yksilöllisten tekijöiden vuorovaikutus muovaavat myös jatko-opintoihin suuntautumista ja niiden merkitystä myöhemmässä elämänjäsennyksessä. Tällöin teorian esittämien siirtymäjaksojen ja vakaiden vaiheiden sekä niihin sisältyvien tehtävien mukaan voidaan ennakoida yleisesti ylioppilaiden elämäntulkua. Lisäksi ottamalla huomioon kunkin kehityksen yksilöllinen vaihtelu hänen ja instituutioiden välisessä vuorovaikutuksessa voidaan edistää myös elämänjäsennyksen kehitystä. Tämä puolestaan lisää toiminnan tuloksellisuutta ja tyytyväisyyttä, ja myös yhteiskunnallisen kehityksen kitkatekijöitä voidaan välttää ja poistaa, esimerkkinä tällaisesta tilanteesta käy ylioppilassuma.

Subjektiivinen kehityksen variaation ottaminen huomioon instituutioiden toimintarytmissä ei osu aina kohdalleen. Vain osa henkilöistä voi toimia juuri saavutettuaan "etsikkoaikansa", kun muiden kehitysvaihe on joko edellä tai jäljessä instituutioiden toimintarytmiin nähden. Tämä eriaikaisuus voi johtaa yksilön kehityksen mukaisten ja ulkopuolelta määräytyvien tapahtumien väliseen ristiriitaan, mistä syystä henkilön elämänjäsennyksensä muovautuukin odotetusta poikkeavasti. Vaihtoehtojen muodostumista voidaan kuvata vaikkapa yksilön kehitysvaiheiden ja eri instituutioiden toimintarytmien välisillä matriiseilla, jolloin oletetaan yksilöiden sijoittumisen niiden mukaisiin eri vaihtoehtoihin merkitsevän myös erilaisia seuraamuksia elämänjäsennykseen. Tällöin samanaikaisuus

saattaisi merkitä uramaista etenemistä ainakin seuraavaan siirtymään saakka; ennenaikaisuuteen liittyisi ehkä keskimääräistä enemmän epäröintiä ja siitä johtuvia muutoksia; myöhästyminen johtaisi ehkä siihen suuntaan, mihin henkilöllä näyttäisi olevan toissijaisesti parhaat mahdollisuudet ja vasta myöhemmin, jos enää ollenkaan, palaamiseen kehitysvaiheen mukaan odotettuun toimintaan.

Tällaisia ratkaisuvaihtoehtoja voitaisiin kutsua myös erilaisiksi toimintastrategioiksi, joita erityisesti kasvamis- ja menetystekijät ovat muovanneet. Toimintastrategiat suuntaavat yleensä myös muuta henkilön ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta ja tulevat siten ilmi myös elämäntapaan perustuvina erilaisina tyyppeinä.

Se, miten rajoitetuin tai rajoittamattomin vaihtoehdoin kukin elämänjäsennys on kehittynyt, voi johtaa myös maailmankatsomuksen erilaisuuteen. Osa voi tavoitella epikurolaisittain asennoituen mahdollisimman paljon mielihyvää, mikäli se ei tuota samalla muille mielipahaa, ja ehkä jotkut heistä toimivat muista piittaamattakin. Osa taas ottanee stoalaisella tyyneydellä vastaan eri elämänvaiheissa esille tulevat mahdollisuudet pyrkien luomaan niistä eheän kokonaisuuden osan jäädessä elämään enemmän tai vähemmän ahdistuneina tilanteesta toiseen.

8.4 Empiiristen havaintojen suhde Levinsonin teoriaan sekä käytännön johtopäätöksiä

Ylioppilasikäluokan jatko-opintoihin hakeutumisessa ilmeneviä eroja voitiin tarkastella Levinsonin aikuisiän kehitysteorian mukaisina kehityksellisinä muutoksina. Ikävuosien 17-22 välille ajoittuvan ja keskimäärin kaksivuotisen siirtymäjakson aikana ylioppilaat itsenäistyivät ja useimpien keskeiseksi avaintehtäväksi muodostui jatko-opintojen aloittaminen, mikä toimi puolestaan jo seuraavassa vaiheessa useimpien opinto- ja ammattiuran perustana.

Ylioppilaiden siirtymäjaksoon kuuluva kehityksellinen vaihtelu ilmeni mm. siten, että heistä noin kolmanneksella oli jatko-opintosuunnitelma jo abiturienttina, kolmannes teki valintansa ylioppilaaksi päästyään ja viimeisin kolmannes päätyi ratkaisuuksensa vasta myöhemmin jatko-opintoihin hakeutuessaan. Suunnitelma ohjasi useimpien opintojen valintaa hakeutumisen alkuvaiheesta lähtien ja myöhemmin se suuntasi useasti aloittaneita lähemmäksi heidän alkuperäistä tavoitettaan. Monivaiheisen opiskelustrategian käyttäjät voivat siten etsiä ja testata erilaisia koulutusvaihtoehtoja sekä vahvistaa samalla jatko-opintomahdollisuuksiaan ja asemaansa työmarkkinoilla.

Noin puolet ylioppilaista pääsi aloittamaan jatko-opintonsa vasta kahden tai kolmen vuoden kuluttua ylioppilastutkinnon jälkeen. Lisäksi yksi kahdestakymmenestä ylioppilaasta ei saanut aloituspaikkaa tai ei edes ollut hakenut sellaista. Useimmat aloituksessaan viivästyneistä olivat tämän väliajan työssä ja monet miehistä suorittivat tuolloin myös asevelvollisuutensa.

Ylioppilaiden työelämään siirtyminen voimistui varsinaisesti vasta neljännen vuoden jälkeen heidän ollessaan 23-24 -vuotiaita. Tällöin osa heistä sijoittui jo pysyväisluonteisesti työhön ja osa lomitti opinnot ja työn vielä keskenään. Tämän jälkeen työn osuus lisääntyi, vaikka osa valmistuneista aloitti vielä toiset opinnot. Opintovaihetta ei kuitenkaan yleensä venytetty huomattavasti. Eräänlaisena rajana oli varhaisaikuisuuden alkuvaiheen päätyminen, joka ajoittuu 28. ikävuoteen. Tuolloin noin kymmenesosa ylioppilasikäluokasta oli enää opiskelemassa.

Lähinnä jatko-opintosuunnitelmien ja niiden toteuttamisen vaihtelu osoitti, että ylioppilaat olivat käyneet eri-ikäisinä läpi siirtymän nuoruudesta aikuisuuteen. Sen keskeisenä sisältönä oli ollut irrottautua aikaisemmasta ympäristöstä ja aloittaa jatko-opinnot. Tätä prosessia suuntasivat ylioppilaiden omat tavoitteet ja suunnitelmat, mutta sen eteneminen riippui myös monista kulttuurisista tekijöistä, kuten koulu- ja kotitaustasta sekä sukupuolesta. Varhaisaikuisuuden alkuvaiheen keskeisimmäksi tehtäväksi muodostui oman taloudellisen riippumattomuuden vahvistaminen sekä sosiaalisten suhteiden laajentaminen elämäntilanteen mukaan. Tuolloin osa ylioppilaista oli jo perustanut perheen ja tehnyt keskeisiä hankintoja, mutta lapsia heille oli kuitenkin syntynyt vasta vähän.

Yksilölliset kehitykselliset erot ilmenivät selvimmin siirtymäjaksosyhteydessä, jolloin myös elinympäristö yleensä vaihtui. Muutos ilmeni toimintastrategian kehittymisenä, mihin vaikutti myös mm. koulutusinstituutiosta ja työmarkkinoilta saatu palaute. Toiminta muuttui aikaisempaa joustavammaksi, minkä johdosta moni myös pääsi lähemmäksi tavoitteitaan.

Levinsonin mukaan kehitysvaiheiden sisällöt eivät ole erityisen kulttuuri- tai sukupuolisidonnaisia, mutta kunkin vaiheen avaintehtävien toteuttamismahdollisuudet ja niihin liittyvät toimintatavat ohjaavat keskeisesti henkilön ja ympäristön välistä vuorovaikutusta ja koko elämänjäsenystä. Koti-, koulutus- ja aluetaustan vaikutus heijastuikin ylioppilaiden suunnitelmissa ja jatko-opinnoissa. Vähemmän kehittynyt tausta lisäsi allttiutta aloittaa opinnot mahdollisimman pian. Lisäksi naissukupuoli vahvisti vielä jossain määrin tällaista varmistamisyrittämistä. Suurimmat riskit opintojen tavanomaisen aloittamisen suhteen ottivat suurten kaupunkien ylioppilaista erityisesti pitkälle koulutettujen perheiden pojat.

Kunkin kehitysvaiheen avaintehtävien ja niiden toteuttamismahdollisuuksien yhteensopimattomuus ilmeni erityisesti jatko-opintojen ulkopuolelle jäämisen yhteydessä. Kahdeksan vuoden kuluessa ylioppilastutkinnon jälkeen vajaa kymmenesosa ylioppilaista ei ollut pyrkinyt tai päässyt aloittamaan opintojaan tai oli jättänyt ne kesken vaihtamatta enää uuteen koulutukseen. Tämä ryhmä ei ollut yhtenäinen, mutta useimpien opintouran epäonnistumiseen liittyi osaamattomuutta ja puutteita suunnitelmien ja toiminnan jäsenyksessä, mikä oli usein myös yhteydessä keskimääräistä epäedullisempaan koulumenestykseen ja kotitaustaan. Näistä useimpien henkilöiden ponnistelu opintouran luomiseksi jäi tuloksettomaksi, mutta luovuttuaan opintosuunnitelmastaan he jäsensivät elämänsä lähinnä työn ja perheen mukaan.

Levinsonin (1984, 49-56) mukaan koulutus- ja ammattiura on osa henkilön elämäntähtämyksistä, joka muuttuu vaiheittain henkilön kehityksen sekä hänen ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Vuorovaikutuksen sisältö muotoutuu puolestaan kunkin kehitysvaiheen avaintehtävien ja niiden toteuttamismahdollisuuksien perusteella. Tässä prosessissa ovat keskeisiä kulttuuriset tekijät, mutta ikäsidonainen kehitys ohjaa sitä avaintehtävien ja niiden toteuttamismahdollisuuksien välityksellä. Näiden yhteensopimattomuus vaikeuttaa elämäntähtämyksen ja samalla myös koulutus- ja ammattiuran kehitystä.

Ylioppilaiden elämäntähtämyksen kannalta juuri tätä vastaavuutta parantamalla voitaisiin tukea heidän koko aikuisiän kehitystään. Toiminta kattaa kaikki elämäntähtämykseen vaikuttavat tekijät, mutta käytännössä on tuloksellisinta vahvistaa henkilön omaa suunnitelmallisuutta sekä koulutusinstituution ja työmarkkinoiden yksilöihin kohdistaman toiminnan joustavuutta.

LÄHTEET

- Ammattiluokitus. 1987. Tilastokeskus. Käsikirjoja 14. Helsinki: Painokaari.
- Alexander, C.N. & Langer, E.J. (toim.) 1990. Higher stages of human development. New York: Oxford University Press.
- Allardt, E. 1986. Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisen valintojen perustana. Teoksessa K. Heikkinen (toim.) Kymmenen esseetä elämäntavasta. Lahti: Yleisradio, 3-32.
- Bertram, B. 1976. Zur Entwicklung eines Arbeitsmotivtests. Teoksessa Walter Friedrich & Werner Henning (toim.) Jugendforschung - Metologische Grundlagen, Methoden und Techniken. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 132-141.
- Blau, P.M., Gustard, J.W., Jessor, R., Parness, H. & Wilcock, R.C. 1966. Occupational choice: Conceptual framework. Teoksessa H. J. Peters & J.C. Hansen (eds.) Vocational guidance and career development. New York: MacMillan, 141-155.
- Bohring, G. & Ducke, K. 1979. Mensch und Beruf. Berlin: Dietz Verlag.
- Development needs and future lines of development in education. 1989. Ministry of Education. Department for Higher Education and Research. 15th September 1989. (Unpublished).
- Gati, I. 1986. Making career decisions - A sequential elimination approach. Journal of Counseling Psychology 33 (4), 408-417.
- Harren, V.A. 1979. A model of career decision making for college students. Journal of Vocational Behavior 14, 119-133.
- Harvey, M.J. 1985. Leaving or staying on at high school as a career decision making process. Australian Journal of Education 29 (3), 266-278.
- Hautamäki, A. 1982. Activity environment, social class and voluntary learning. An interpretation and application of Vygotsky's concepts. Joensuun korkeakoulun julkaisu, sarja A 22.
- Hazler, R.J. & Roberts, G. 1984. Decision making in vocational theory: Evolution and implications. Personnel and Guidance Journal 62 (7), 408-410.
- Hermunen, H. 1991. Perustutkintojen suoritusajat vuonna 1989 & opiskelijoiden työssä käynti vuonna 1988. Opetusministeriö. Korkeakouluneuvoston julkaisu 2.
- Hermunen, H. 1992. Korkeakoulujen perustutkintojen suorittamisajat vuonna 1991. Opetusministeriö. Korkeakouluneuvoston julkaisu 2.

- Hirsjärvi, S. & Remes, P. 1983. Koulutus ja tietoyhteiskunta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 345.
- Holland, J.L. 1973. Making vocational choice: a theory of careers. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Holland, J.L. 1966. The psychology of vocational choice. London: Blaisdell.
- Hurme, H. 1982. Elämänmuutokset ja elämänkaari. Teoksessa M. Jylhä, P. Pohjalainen & R-L. Arajärvi (toim.) Kasvun ja vanhenemisen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja B 2, 75-78.
- Häyrynen, Y-P. 1995. Koulutus- ja ammattiura. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korkiakangas & H. Lyytinen (toim.) Näkökulma kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 368-380.
- Häyrynen, Y-P., Perho, H., Silvonon, J. & Kuittinen, M. 1992. Kaksi opiskelijapolvea, kaksi kulttuuria. Joensuun yliopisto. Psykologian tutkimuksia 13.
- Jalkanen, H. 1996. Menestymisessä tärkeintä ei ole pohjakoulutus vaan positiivinen asenne. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Korkeakoulututkimuksen valtakunnallinen symposium: Eriilaistuva korkeakoululaitos. Jyväskylä 15.-16.8.1996. Posterit.
- Jalkanen, H. 1993. Opiskelijavalinta vai opintojen valinta lukion jälkeen. Korkeakoulutieto 1, 61-66.
- Jalkanen, H. 1992. Selection of matriculated students into further studies. Teoksessa P. Hakkarainen, H. Jalkanen & P. Määttä (eds.) Current visions and analyses of Finnish higher education system. University of Jyväskylä. Institute for Educational Research. Publication Series B. Theory into practice 75, 13-28.
- Jalkanen, H. 1990a. Undergraduates' career expectations and opportunities. Teoksessa M.V. Volanen & H. Jalkanen (eds.) Youth, education and youth culture. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 40, 85-100.
- Jalkanen, H. 1990b. Ylioppilaiden jatko-opintojen valintaprosessi. Teoksessa H. Jalkanen & R. Mäkinen (toim.) Korkeakouluopintojen kulku ja opintoilmapiirit. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 59, 107-123.
- Jalkanen, H. 1989a. Ylioppilaat jatko-opintomarkkinoilla. Teoksessa Raimo Mäkinen. Väliraportti tutkimushankkeesta Ylioppilaiden koulutushistorian rakentuminen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. PM 31.3.1989, 1-8.

- Jalkanen, H. 1989b. Taidolla ja tarmolla ylioppilassumasta jatko-opiskelijaksi. Teoksessa Raimo Mäkinen. Väkiraportti tutkimushankkeesta Ylioppilaiden koulutushistorian rakentuminen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. PM 31.3.1989, 9-23.
- Jalkanen, H. 1990c. Ylioppilasikäluokan sijoittuminen jatko-opintoihin neljän vuoden aikana. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. PM 21.6.1990.
- Jalkanen, H. 1988. Ylioppilaan oma päätöksenteko-jatko-opintoihin valikoitumisen prosessissa. Teoksessa M. V. Volanen & H. Jalkanen (toim.) Koulutuksen kuninkaat ja kulkurit. Lukio, ylioppilaat ja nuorisasteen koulutus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 24, 51-74.
- Jalkanen, H. & Valkonen, S. 1993. Ylioppilasikäluokan jatko-opintojen arviointia pitkitäistutkimuksen kato huomioon ottaen. Teoksessa H. Jalkanen & L. Lestinen (toim.) Korkeakoulutuksen kriisi. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 123-135.
- Jalkanen, H. & Määttä, P. 1986. Ylioppilaan tie korkeakouluun opiskelijaksi. Korkeakoulutieto 1, 12-14.
- Jalkanen, H. & Määttä, P. 1985. Keskiasteen jälkeiseen koulutukseen valikoitumisesta. Teoksessa L. Lestinen (toim.) Tieteellisen koulutuksen nykykohtia. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Selosteita ja tiedotteita 260, 129-142.
- Jalkanen, H. & Määttä, P. 1982. Opiskelijavirrat ja koulutukseen valikoituminen 1970-luvun Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Selosteita ja tiedotteita 193.
- Jalkanen, H. & Määttä, P. 1981. Abituriienttien opiskelusuunnitelmista ja niiden toteutumisen edellytyksistä. Teoksessa M. Panhelainen (toim.) Korkeakoulutus tutkimuksen kohteena. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Selosteita ja tiedotteita 179, 65-78.
- Jatkuvan koulutuksen toimikunnan mietintö. 1983. Komiteanmietintö 1983: 62. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Jyrinki, E. 1977. Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. 3. painos. Vaasa: Gaudeamus.
- Kivinen, O. 1988. Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Turun yliopiston julkaisuja sarja C, osa 67.
- Korkeakoulujen opiskelijavalintatoimikunnan mietintö. 1986. Komiteanmietintö 1986:8. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

- KOTA 1991. Tietoa korkeakoulujen toimintaa kuvaavasta tilastotietokannasta. Opetusministeriö. Korkeakoulu- ja tiedeosasto.
- Koulutusluokitus 31.12.1991. 1992. Tilastokeskus. Käsikirjoja 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Lahikainen, A.R. 1984. Uranvalinta perheessä tapahtuvan sosiaalistumisen lopputuloksena. Helsingin yliopisto. Sosiaalipsykologian laitos. Tutkimuksia 2.
- Leimu, K. 1988. Toinen kansainvälisen luonnontieteiden koulusaavutustutkimus (IEA/SISS): Perustiedostojen muuttujaluettelot. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Työdokumentti.
- Levinson, D.J. 1996. The seasons of a woman's life. New York: Alfred A. Knopf.
- Levinson, D.J. 1990. A theory of life development in adulthood. Teoksessa C.N. Alexander & E.J. Langer (eds.) Higher stages of human development. Oxford (NY): Oxford University Press, 35-53.
- Levinson, D.J. 1986. A conception of adult development. *American Psychologist* 41 (1), 3-13.
- Levinson, D.J. 1984. The career is the life structure, the life structure is in the career: An adult development perspective. Teoksessa Michael B. Arthur, Lotte Bailyn, Daniel J. Levinson & Herbert A. Shepard (eds.) Working with careers. Center for Research in Career Development. Columbia University. New York, 49-74.
- Levinson, D.J. 1980. Toward a conception of adult life course. Teoksessa Neil J. Smelser & Erik H. Erikson (eds.) Themes of work and love in adulthood. Cambridge, Massachusetts: Harvard university Press, 265-290.
- Levinson, D.J., Dorrow, C.H., Klein, E.B., Levinson, M.H. & McKee, B. 1979. The seasons of a man's life. New York: Alfred A. Knopf.
- Lumiaho, E. 1982. Neljä lukion jälkeistä vuotta. Oulun työvoimapiiri.
- Luukkonen, J. & Isohanni, M. 1979. Opintie - autuasko aina. Oulun yliopisto. Käyttätutkimustieteiden laitos. Julkaisu 39.
- Luukkonen, J. & Viitala, T. 1987. Ohjaus ja opintojen etenemisen vaihtoehdot lukion jälkeen. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 48.
- Lyyra, A-L. 1991. Valikoitumisharhan korjaamisesta sensuroituneessa binäärisessä regressiossa. Teoksessa E. Leskinen, J. Markkula & M. Oinonen (toim.) Pitkittäisaineistojen analyysi. Jyväskylän yliopisto. Tilastotieteen laitoksen julkaisuja 15, 55-65.
- Madsen, K.B. & Egidius, H. 1976. Oppiminen ja motivaatio. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Monten, S. 1986. Nuoren hakeutuminen ammatilliseen koulutukseen pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin tilastokeskus. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B, no 9.
- Mäkinen, R. 1989. Väliraportti tutkimushankkeesta Ylioppilaiden koulutushistorioiden rakentuminen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. PM 31.3.1989, 1-5.
- Mäkinen, R. 1987. Opintojen kulku ja opiskelijavalinnat. Jyväskylässä 11.-12.5.1987 järjestetyn korkeakoulujen opiskelijavalintaseminaarin yleisesitelmät ja työryhmien materiaalit. (Koonneet T. Aittola ja M. Savola), Helsinki: Opetusministeriö. Korkeakoulu- ja tiedeosasto.
- Mäkinen, R., Lehtivaara, R-L. & Valkonen, S. 1991. Ammatilliseen koulutukseen pyrkiminen ja sijoittuminen: sijoittumisprosessin kuvaus ja arviointia. Teoksessa J. Ekola (toim.) Ammatillisen keskiasteen koulunuudistus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 56, 185-216.
- Mäkinen, R. & Valkonen, S. 1988. Vuoden 1980 ylioppilaiden sijoittuminen lukion jälkeiseen koulutukseen. Teoksessa M-V. Volanen & H. Jalkanen (toim.) Koulutuksen kuninkaat ja kulkurit. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 24, 13-49.
- Määttä, P. 1987. Jatkokoulutuksen valinta opistotutkinnon jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Lisensiaatintutkielma.
- Määttä, P. & Jalkanen, H. 1987. Korkeakouluopintojen keskeyttämisestä. Korkeakoulutieto 5, 22-24.
- Määttä, P. & Valkonen, S. 1991. Muuttuko laatu määräksi. Teoksessa P. Hakkarainen, R. Wahlström & J. Välimaa (toim.) Korkeakoulutuksen kehittäminen ja laadun arviointi. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 71, 55-65.
- Määttä, P., Jalkanen, H. & Stenström, M-L. 1987. The selection of students in the Finnish educational system. Higher Education in Europe XII (2), 40-49.
- Nummenmaa, T. 1963. Kasvatusasenteet. Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen julkaisusarja IV. Jyväskylä: Gummerus.
- Nummenmaa, T., Takala, M. & von Wright, J.M. 1970. Kokeellinen psykologia. 3. painos. Helsinki: WSOY.
- Panhelainen, M. 1985. Humanistisen ja luonnontieteellisen alan opiskelijoiden opinto- ja ammattiorientaation kehitys. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 368.

- Patrikainen, O. & Ylönen, M. 1981. Mihin ylioppilastutkinnon jälkeen. Jyväskylän työvoimapiirin julkaisuja no 10.
- Perho, H. & Korhonen M. 1995. Siirtymien sijoittuminen ja sisältö varhaisaikuisuudessa. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korkiakangas & H. Lyytinen (toim.) Näkökulma kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 323-342.
- Perho, H. & Korhonen, M. 1994. Elämän vakaat vaiheet ja siirtymät aikuisuuden alusta keski-ian kynnykselle. Teoksessa H. Perho & P. Sinisalo (toim.) Näkökulmia elämäntutkimuksen ammattiurien tutkimukseen. Acta Psychologica Fennica. Soveltavan psykologian monografioita 7, 61-78.
- Pilz, G. & Harren, V.A. 1980. An analysis of career decision making from the point of view of information processing and decision theory. *Journal of Vocational Behavior* 16, 320-346.
- Raivola, R. 1983. Koulutuspaikkoja alkaa olla riittävästi. *Aikuiskasvatus* 3 (4), 178-182.
- Remonen, S. 1996. Raportti Jyväskylän yliopiston roikkuvista opiskelijoista. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta. Jyväskylä: Kopijyvä.
- Roos, J-P. 1986a. Elämäntapaa etsimässä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Roos, J-P. 1986b. Elämäntapateoriat ja suomalainen elämäntapa. Teoksessa K. Heikkinen (toim.) Kymmenen esseetä elämäntavasta. Lahti: Yleisradio, 35-76.
- Ruoppila, I. 1996. Elämänkaaren kehityspsykologiaa. Jyväskylän yliopiston maisteri- ja tohtoripromootio 17.5.1996. Edidit Elina Kiuru. Jyväskylän yliopistopaino, 9-48.
- Ruoppila, I. 1995. Johdanto - Aikuisuus. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korkiakangas & H. Lyytinen (toim.) Näkökulma kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 290-296.
- Savola, M. 1992. Korkeakoulupaikoista kilpaillaan yhä tiukemmin. *Helsingin Sanomat* 10.2.1992.
- Silvonen, J. 1992. "Kritiikki vain häiritsee tehokasta opiskelua" - Opintojen pitkittymisdiskurssin ulottuvuuksia. *Tiede & Edistys* 1, 58-62.
- Stenström, M-L., Määttä, P. & Jalkanen, H. 1987. Koulutuksen taitekohdat ja valikoituminen. *Kasvatus* 18 (4), 270-277.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1985/86. 1986. Tilastokeskus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1982. Tilastokeskus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Suikkanen, A. 1996. 1990-luvun sosiaalinen muutos: Palkkatyön murros ja uudenlainen elämäntapa. *Kuntoutus* 1/1996, 19-31.

- Suomen koulutusjärjestelmä, koulutuksen taso ja kehittämissuunnitelmat. 1990. Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle 22.5.1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Super, D.E. 1985. Coming of age in Middletown. *Careers in the making*. *American Psychologist* 40 (4), 405-414.
- Takala, H. 1984. Sateenkaaren tällä puolen. Haastattelu yleisradiossa 6.1. 1984.
- Tiedeman, D.V. & Miller-Tiedeman, A. 1984. Career decision making: an individualistic perspective. In D. Brown, L. Brooks. & Ass. (eds.) *Career choice and development* San Francisco: Jossey-Bass, 281-310.
- Tiedeman, D.V. 1976. Structuring personal integrating into career education. *Personnel and Guidance Journal* 53 (9), 706-710.
- Tiedeman, D.V. 1961. Decision and vocational development: A paradigm and its implication. *Personnel and Guidance Journal* 40, 15-21.
- Thomas, R.G. & Bruning, C. 1984. Cognitive dissonance as a mechanism in vocational decision processes. *Journal of Vocational Behavior* 24 (3), 264-278.
- Tilastokeskus 1992. Tutkinnon suorittaneiden jatko-opinnot ja työhön sijoittuminen vuonna 1988. *Koulutus ja tutkimus* 1.
- Tversky, A. 1972. Elimination by aspects: A theory of choice. *Psychological Review* 79, 281-299.
- Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle 1990. Suomen koulutusjärjestelmä, koulutuksen taso ja kehittämissuunnitelmat. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Valtioneuvoston päätös 18.6.1993. Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1991-1996. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Willis, P.E. 1984. Koulun penkiltä palkkatyöhön. Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt. Tampere: Vastapaino.
- Volanen, M.V. 1988. Ammatillisen yleissivistyksen haasteet - lukio osana keskiastetta. Teoksessa M.V. Volanen & J. Jalkanen (toim.) *Koulutuksen kuninkaat ja kulkurit: Lukio, ylioppilaat ja nuorisosaasteen koulutus*. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 24, 121-141.
- Volanen, M.V. & Jalkanen, H. (eds.) 1990. *Youth, education and youth culture*. University of Jyväskylä. Institute for Educational Research. Publication series B. Theory into practice 40.

- Volanen, M.V. & Jalkanen, H. (toim.) 1988. Koulutuksen kulkurit ja kuninkaat. Lukio, ylioppilaat ja nuorisoasteen koulutus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 24.
- Ylioppilaiden jatkokoulutustyöryhmän muistio. 1986. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1986:18. Helsinki.
- Ylioppilassumatyöryhmän muistio. 1988. Helsinki: Opetusministeriön työryhmien muistioita 1988:11.
- Åkerman, M. 1976. Ylioppilaiden toiveet ja todellisuus. Mikkelin lääninhallitus. Mikkelin työvoimapiiri.

Liite 1.

Taustatietoja vuoden 1984 ylioppilasikäluokasta, tutkimuksen otoksesta sekä vuosien 1988 ja 1992 tutkimusaineistoista:

Tiedostot: spxhjyt.xps, v84yon1233A.xps, v84ylioppilaat.xps ja v92yon877b.xps

	<u>Ikäluokka</u>	<u>Otos</u>	<u>Kysely 1988</u>	<u>Kysely 1992</u>
<u>N:</u>	32 295	1'233	870	877

%

<u>Sukupuoli (sex)</u>				
Nainen	61.7	56.9	59.8	59.8
Mies	38.3	43.1	40.2	40.2
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0

Kotipaikkakunta 1984 (keskusp1)

Suuri taajama	23.2	19.2	18.6	19.6
Keskisuuri	46.1	46.0	46.0	44.4
Pieni	30.7	34.8	35.4	36.0
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0

Yleisarvosana (lya)

A + B	21.5	20.4	17.9	18.5
CL	23.7	25.1	24.7	24.6
M	28.9	28.0	30.4	30.3
L	17.9	18.4	19.4	19.5
I (hylätty kev. 1984)	8.1	8.1	7.5	7.1
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0

Päästötodistuksen ka (ka)

- 7.25	37.1	36.8	33.2	33.4
7.26 - 8.17	33.7	31.7	32.8	32.3
8.18 - 10.00	29.2	31.5	34.0	34.2
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0

(jatkuu)

Otos Kysely 1988 Kysely 1992Lukiolinja (la4tun)

Luonnot.painotus	44.5	47.1	46.3
Kielipainotus	55.5	52.9	53.7
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

Äidin amm.koulutus (mocc)

Ei tietoa	15.7	13.6	14.2
Ei amm.koulutusta	44.5	45.4	45.2
Ammattikoulu	17.5	17.2	17.1
Opistokoulutus	12.4	13.3	13.8
Korkeakoulutus	9.8	10.4	9.7
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

Isän amm.koulutus (focc)

Ei tietoa	11.3	10.4	9.8
Ei amm.koulutusta	36.1	35.8	36.2
Ammattikoulu	24.8	24.7	25.3
Opistokoulutus	10.6	11.0	11.2
Korkeakoulutus	17.2	18.0	17.5
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

Oma koulutussuunn. keväällä 1984 (expocc)

Ei tietoa	48.7	45.1	46.0
Ei amm. koulutusta	0.3	0.3	0.5
Ammattikoulu	9.5	9.7	9.2
Opistokoulutus	9.3	10.3	9.9
Korkeakoulutus	32.1	34.6	34.4
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

Kuntamuoto 1984 (kuntam)

Kaupunki	67.8	67.5	67.0
Maalaiskunta	32.2	32.5	33.0
Yhtensä	100.0	100.0	100.0

(jatkuu)

	<u>Otos Kysely 1988 Kysely 1992</u>		
<u>Lääni 1984 (laani)</u>			
Uudenmaanlääni	15.2	13.9	15.2
Turun ja Porin lääni	10.5	10.2	11.3
Hämeen lääni	24.1	25.5	24.0
Kymen lääni	5.0	4.9	4.6
Mikkelin lääni	3.7	3.9	3.5
Pohjois-Karjalan lääni	4.2	4.6	3.8
Kuopion lääni	6.7	6.6	6.6
Keski-Suomen lääni	7.4	7.7	7.6
Vaasan lääni	6.4	6.8	7.1
Oulun lääni	10.6	10.4	10.6
<u>Lapin lääni</u>	<u>6.2</u>	<u>5.4</u>	<u>5.7</u>
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

Kasvatustieteiden tutkimuslaitos
 NUORUUDESTA AIKUISUUTEEN -projekti
 Kyselylomake 1988

TÄYTTÄMISOHJE

Vastaa tähän lomakkeeseen

joko ympyröimällä yksi sinusta sopivin vaihtoehto

	samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	jokseenkin eri mieltä	eri mieltä
esim. olen onnistunut	4	3	2	1

tai kirjoittamalla annettuun tilaan oma vastauksesi

Asun JYVÄSKYLÄN kunnassa

A Taustatietoja

- Mistä lukiosta valmistuit? _____
- Minä vuonna? _____
- Missä kunnassa asuit kun pääsit lukiosta? _____ kunnassa.
- Missä kunnassa asut nyt? _____ kunnassa
- Kuinka monta sisarusta sinulla on? _____ sisarusta
- Mikä on/oli isäsi ammatti (tarkasti)? _____

jos hän on/oli maanviljelijä, niin mikä on viljelty peltopinta-ala? _____ ha

- Mikä on/oli äitisi ammatti (tarkasti)? _____
- Minkä peruskoulutuksen äitisi ja isäsi (huoltajasi) ovat suorittaneet?

	isä	äiti
1 kansakoulun	1	1
2 keski- tai peruskoulun	2	2
3 ylioppilastutkinnon	3	3
4 korkeakoulututkinnon	4	4

- Mistä saat pääasiallisen toimeentulosi?

- elän opintolainalla
- vanhempani turvaavat toimeentuloni
- olen palkkatyössä
- olen työtön ja saan työttömyyskorvausta
- jokin muu, mikä _____

10. Miten vakiintunut olet parisuhteessasi ?

- 1 en vielä seurustele
- 2 seurustelen satunnaisesti
- 3 seurustelen vakituisesti
- 4 olen avoliitossa
- 5 olen naimisissa

11. Onko sinulla omia lapsia ?

- 1 ei ole
- 2 on, kuinka monta _____

12. Asutko

- 1 kotona vanhempien kanssa
- 2 yksin omassa tai vuokra-asunnossa
- 3 avio/avopuolisosi kanssa
- 4 oppilaitoksen asuntolassa/opiskelija-asuntolassa
- 5 muualla, missä _____

13. Mikä oli toiveammattisi päättäessäsi peruskoulun ?

- 1 minulla ei ollut mitään toiveammattia
- 2 toiveammattini oli _____

14. Mikä oli ensisijainen perusteesi hakeutua peruskoulun jälkeen lukioon?

- 1 menin lukioon saadakseni sen jälkeen hyvän työpaikan
- 2 päästäkseni korkeakouluun
- 3 saadakseni vielä miettiä ammatinvalintaani
- 4 kun en päässyt haluamaani ammattikoulutukseen
- 5 kun löytänyt en haluamaani työtä
- 6 koska kaveritkin menivät
- 7 lukio oli lähellä kotiani
- 8 muu syy, mikä ? _____

15. Vaikka itse teit lopullisen päätöksen koulutuksesi jatkamisesta, ketkä vaikuttivat keskeisimmin siihen, että menit peruskoulun jälkeen lukioon ?

- 1 vanhempani
- 2 omat ystäväni
- 3 oppilaanohjaaja tai ammatinvalinnanohjaaja
- 4 ihailemani julkisuuden henkilö
- 5 joku muu, kuka ? _____

16. Kerro seuraavaksi mihin kaikkiin kouluihin, korkeakouluihin ja koulutuslinjoille olet hakenut lukion jälkeen. Merkitse aikajärjestyksessä kaikki pyrkimisesi eri oppilaitoksiin; myös kaikki pyrkimisesi samaan koulutukseen eri vuosina. Mainitse myös hakemisesi erikoistumislinjoille ja oppisopimuskoulutukseen. Käytä tarvittessasi lomakkeen viimeistä sivua lisätilana.

VUOSI	OPPILAITOS	KOULUTUSLINJA TAI -ALA	PÄÄSITKÖ
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

17. Mainitse seuraavaksi kaikki ne oppilaitokset ja koulutuslinjat, jotka olet aloittanut lukion jälkeen. Merkitse myös valmistuiko (1), keskeytökö (2) vai jatkatko edelleen opiskeluasi kyseisellä linjalla (3).

ALOITUS- VUOSI	OPPILAITOS	KOULUTUSLINJA TAI -ALA	TUTKINTO (=1) KESKEYTYKS (=2) PARHAILLAAN (=3)
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

18. Onko sinulla todettu jokin koulunkäyntiä tai työntekeä vaikeuttava vamma tai sairaus ?

1 ei ole

2 on, mikä: _____

B Lukion arviointia

19. Jos saisit nyt valita uudelleen peruskoulun jälkeisen koulutuksen, valitsisitko

1 lukion käynnin uudelleen

2 toisenlaisen lukion, minkä _____

3 aivan eri koulutuksen, minkä _____

20. Miten suhtaudut käymääsi lukioon? Ympyröi kustakin kohdasta yksi vaihtoehto.

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
a Elämäni parhaat hetket olen viettänyt lukiossa	1	2	3	4
b Työskentely lukiossa oli minusta enimmäkseen pitkästyttävää	1	2	3	4
c Lukio tarjosi minulle haastavia tavoitteita	1	2	3	4
d Lukio antoi valmiudet elämää varten	1	2	3	4

JATKUU ...

e Lukio oli minulle liian raskasta ja vaikeaa	1	2	3	4
f Lukio oli vieras todelliselle elämälle	1	2	3	4
g Lukion käyminen oli minulle ihan turhaa	1	2	3	4
h Pyrin aina tekemään koulutyöni kunnolla lukio aikana	1	2	3	4
i Koulutuksen hankkiminen on elämäni jossakin vaiheessa vielä tarpeen	1	2	3	4
j Lukio vei haluni yleissivistävään koulutukseen	1	2	3	4
k Lukio oli minulle yleensä vaivaton ja helppo	1	2	3	4
l Lukio oli hyvää ammatinvalinnan kypsyttelyn aikaa	1	2	3	4

C Ajankäyttö lukion jälkeen

21. Mitä olet tehnyt lukion jälkeisinä vuosina? Merkitse alla olevaan taulukkoon päätoimintamuotosi kunkin vuoden kevään, kesän ja syksyn osalta ympyröimällä kustakin vuosikolmanneksesta yksi vaihtoehto. Kevään 1984 tilanne on merkitty esimerkkinä. Merkitse myös mitä arvelet tekeväsi vuosien 1988 ja 1989 keväällä, kesällä ja syksyllä.

Toimintavaihtoehdot	Ajankohta								
	1984			1985			1986		
	kevät	kesä	syys	kevät	kesä	syys	kevät	kesä	syys
1 olin koulutuksessa/opiskelemissa	①	1	1	1	1	1	1	1	1
2 olin ansiotyössä	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3 olin kotona palkallisessa työssä (perheyrittäjä, m. vilj.)	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4 olin työharjoittelussa koulutusta varten	4	4	4	4	4	4	4	4	4
5 tein kotityötä (ilman säännöllistä palkkaa)	5	5	5	5	5	5	5	5	5
6 olin työtön	6	6	6	6	6	6	6	6	6
7 tein muuta (sairaus, äitiysloma, varusmiespalvelu jne), mitä:	7	7	7	7	7	7	7	7	7

Jatkuu ->

Jatkuu -> -> ->	1987			1988			1989		
	kevät	kesä	syys	kevät	kesä	syys	kevät	kesä	syys
1 olin koulutuksessa/ opiskelemissa	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2 olin ansiotyössä	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3 olin kotona palkal- lisessa työssä (perhe- yritys,mvilj.)	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4 olin työharjoittelussa koulutusta varten	4	4	4	4	4	4	4	4	4
5 tein kotityötä (ilman säännöllistä palkkaa)	5	5	5	5	5	5	5	5	5
6 olin työtön	6	6	6	6	6	6	6	6	6
7 tein muuta (sairaus,äitiysloma, varusmiespalvelu jne), mitä:	7	7	7	7	7	7	7	7	7

22. Mitä teit välittömästi lukion jälkeen ?

- 1 pyrin korkeakouluun, mille alalle _____
- 2 pyrin ammatilliseen koulutukseen, mille linjalle _____
- 3 menin työhön, mihin ammattiin _____
- 4 vietin ensiksi väli vuoden, jonka jälkeen _____
- 5 joitain muuta, mitä _____

23. Minkälaisia suunnitelmia sinulla oli kolmen, neljän vuoden varalle lukion päätyttyä?

- 1 opiskelu korkeakoulussa, millä alalla: _____
- 2 opiskelu ammattikoulussa tai opistossa, mitä tutkintoa: _____
- 3 ammattitaidon hankkiminen työssä ilman varsinaista opiskelua,
missä ammatissa _____
- 4 muu ratkaisu, mikä _____

24. Kuinka edellisessä kysymyksessä mainitsemasi suunnitelmat ovat toistaiseksi toteutuneet ?

- 1 suunnittelemani tavalla _____
- 2 vain osittain, niihin tuli seuraava muutos
_____
_____
- 3 ne ovat muuttuneet täysin,
seuraavalla tavalla _____

D Lukion jälkeisen koulutuksen arviointia

Jos et ole ollut missään koulutuksessa lukion jälkeen, siirry suoraan kysymykseen 27.

25. Kuinka arvioisit viimeksi saamaasi tai parhaillaan käymääsi lukion jälkeistä koulutusta. Jos saisit nyt valita uudelleen, valitsitko

- 1 saman koulutuksen uudelleen
- 2 läheisen koulutuksen, minkä _____
- 3 aivan eri koulutuksen, minkä _____
- 4 en mitään koulutusta, vaan mitä _____

26. Missä määrin olet yhtä tai eri mieltä seuraavista lukion jälkeistä koulutusta koskevista väitteistä ?

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
a koulutus antaa/antoi minulle ammatitaidon	1	2	3	4
b lukion käyneelle tämä koulutus on/oli vanhan toistamista	1	2	3	4
c koulutus auttaa/auttoi oman uran alkuun työelämässä-	1	2	3	4
d koulutuksessa opittavat asiat oppisi ilman lukion käymistäkin	1	2	3	4
e koulutus ei vastaa/vastannut työelämän tarpeita	1	2	3	4
f koulutus on/oli minulle turhaa	1	2	3	4
g opetuksen taso on/oli luvattoman heikko	1	2	3	4
h lukio antoi hyvän pohjan näille opinnoille	1	2	3	4

E Kokemukset päätoimisen opiskelun oheisesta työstä

27. Oletko ollut palkatussa työssä peruskoulun, lukion jälkeisen koulutuksen ohessa (opiskeluun liittyvä työharjoittelu ja kesätyöt pois lukien) ?

- 1 en ole ollut, siirry seuraavaan kysymykseen
- 2 olen ollut, millaisissa tehtävissä ja kuinka monta tuntia keskimäärin viikossa?

TEHTÄVÄ (Jos monta, ilmoita tärkein)

TUNTIA VIIKOSSA

A peruskoulun aikana _____

B lukion aikana _____

JATKUU ...

33. Mitkä ovat olleet tärkeimmät syyt viimeisiin työpaikanvaihtoihisi ? Jos et ole vaihtanut kertaakaan työnantajaasi, siirry seuraavaan kysymykseen.

	viimeisin	edellinen	sitä edellinen
1 irtisanominen, työ loppui	1	1	1
2 parempi palkkaus uudessa työssä	2	2	2
3 siirtyminen koulutusta vastaavaan työhön	3	3	3
4 eteneminen vaativampiin tehtäviin	4	4	4
5 perhesyyt	5	5	5
6 terveydelliset syyt	6	6	6
7 muu syy, mikä	7	7	7

34. Mikä on ollut myönteisin kokemuksesi työelämässä ?

35. Mistä et ole lainkaan pitänyt työelämässä ?

36. Ovatko työelämään liittyneet suunnitelmasi toteutuneet ?

- 1 minulla ei ole ollut varsinaisia suunnitelmia
- 2 ne eivät ole toteutuneet lainkaan
- 3 ne ovat toteutuneet vain vähäisiltä osin
- 4 ne ovat toteutuneet monin osin
- 5 ne ovat toteutuneet lähes täysin

G Ajatuksia ja suunnitelmia tulevaisuudesta

37. Kuinka pitkäksi aikaa olet kaiken kaikkiaan suunnitellut tulevaisuuttasi ?

- 1 elän vain päivän kerrallaan, suunnittelematta sen enempää
- 2 suunnittelen muutaman viikon päähän
- 3 suunnittelen noin puoleksi vuodeksi eteenpäin
- 4 suunnittelen noin vuodeksi eteenpäin
- 5 minulla on selvä suunnitelma noin 2-3 vuodeksi eteenpäin

38. Minkä ammatin koet nyt omaksesi ?

39. Minkälaiseen ammattiin menisit vain pakosta ?

40. Minkälaisessa ammatissa haluaisit tehdä elämäntyösi ?

---

41. Mikä tekee mielestäsi työstä innostavan ?

	ei innosta lainkaan	innostaa vain vähän	innostaa jonkin verran	innostaa paljon
a työ on itsenäistä	1	2	3	4
b työstä saa hyvän palkan	1	2	3	4
c työssä on hyvät etenemismahdollisuudet	1	2	3	4
d työsuhde on vakainainen ja jatkuva	1	2	3	4
e työssä voi toteuttaa elämäntehtävänsä	1	2	3	4
f työssä voi toimia ihmisten kanssa	1	2	3	4
g työssä voi auttaa muita ihmisiä	1	2	3	4
h työympäristö on siisti ja terveellinen	1	2	3	4
i työssä voi kehittää ammattitaitojaan	1	2	3	4
j työssä voi kilpailla toisten kanssa	1	2	3	4
k työssä voi osallistua ammattiyhdistystoimintaan	1	2	3	4
l työssä voi vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen	1	2	3	4
m työssä saa olla ulkona, läheisessä kosketuksessa luontoon	1	2	3	4
n työ on sisätyötä	1	2	3	4
o työssä saa käyttää käsiään ja taitojaan	1	2	3	4
p työssä saa käyttää järkeään	1	2	3	4
q työssä saa käyttää taiteellisia lahjojaan	1	2	3	4

42. Jos katsot uudelleen edellä esitettyjä työn piirteitä, mitkä kolme ovat sinusta kaikkein innostavimpia ?
Merkitse niiden piirteiden edessä oleva kirjain alla oleville viivoille.

Kaikkein innostavin_____, toiseksi innostavin_____, kolmanneksi innostavin_____

43. Mihin menisit kaikkein mieluiten työhön ?

- 1 perustaisin oman yrityksen
  - 2 pienen yrityksen palvelukseen
  - 3 suuren yrityksen palvelukseen
  - 4 valtion tai kunnan palvelukseen
  - 5 muualle, mihin
-

44. Joukko erilaisia asioita tapahtuu jossakin vaiheessa useimpien ihmisten elämää, joko omasta tahdosta tai muista syistä. Kukaan ei voi varmasti sanoa, milloin mitään tapahtuu, mutta jonkinlaisia arvioita asiasta voinee esittää - suunnilleen ja jopa arvailemalla.

Minkä ikäisenä sinun kohdallasi on tapahtunut tai arvelet tapahtuvan seuraavien asioiden? Merkitse kunkin tapahtuman vieressä olevalle viivalle se ikä vuosina, jolloin arvelet asian tapahtuvan. Jos arvelet, että jotkut asiat eivät tapahdu sinulle lainkaan, merkitse niiden kohdalle vain sana "ei".

Siis jokaiselle viivalle jokin ikä numeroin tai sana "ei". Jos johonkin kohtaan on aivan mahdotonta vastata mitään, merkitse vain kymysmerkki (?).

Tapahtumat	ikä		
a Lopetan/lopetin täysi-päiväisen opiskelun	_____	l Saan/sain ensimmäisen lapseni	_____
b Valmistun/valmistuin ensimmäiseen varsinaiseen ammattiini	_____	m Ostan ensimmäisen oman asunnon	_____
c Aloitan/aloitin työni vakituissa ammatissani	_____	n Hankin flyygelin, uima-altaan, arvohuonekalut tms. isompaan kotiini	_____
d Ratkaisen, millä paikkakunnalla tulen asumaan pääosan elämästäni	_____	o Asetun ammattiin, josta muodostuu elämäntehtäväni	_____
e Aloitan/aloitin vakituisen seurustelun	_____	p Ansiotuloni ovat korkeimmillaan	_____
f Ostan ensimmäisen autoni	_____	q Saan ensimmäisen asuntoini velat maksetuiksi	_____
g Muutan/muutin pysyvästi pois vanhempieni luota	_____	r Hankin kesämökin	_____
h Teen/tein ensimmäisen itsemaksamani ulkomaanmatkan Pohjoismaiden ulkopuolelle	_____	s Viimeinen lapseni syntyy	_____
i Solmin avo-/avioliiton, asetun/asetuin yhdessä asumaan	_____	t Siirryn viimeiseen työpaikkaani	_____
j Elätän itseni täysin omilla tuloillani	_____	u Muutan paikkakuntaa viimeisen kerran	_____
k Hankin kunnan stereot, videot, vesisängyn	_____	v Jään eläkkeelle	_____

45. Mikä tai mitkä edellisessä kysymyksessä mainitut kohdat liittyvät sinun mielestäsi elämäsi parhaimpaan aikaan? Merkitse kyseisten kohtien edessä olevat kirjaimet vastaukseksi.

Kohdat _____

46. Mitä asioita pohdiskelit ja mietiskelet, mitkä asiat pyörivät mielessäsi?

Pohdiskelen	päivittäin	usein	joskus	tuskin lainkaan
a opiskelua, koulutusta, ammattitaidon hankkimista	4	3	2	1
b perhettä, seurustelua, kotia	4	3	2	1
c työntekoa, toimeentuloa	4	3	2	1
d tavaroiden, vaatteiden hankkimista, matkustelua	4	3	2	1
e vapaa-ajanviettoa, harrastuksia	4	3	2	1

47. Mikä edellä mainituista asioista on nyt päällimmäisenä mielessäsi? Merkitse tuon asian edessä oleva kirjain tähän

_____ Entä viiden vuoden kuluttua, minkä arvelisit silloin olevan päällimmäisenä ? _____

49. Kuinka suuret ovat käsityksesi mukaan nykyisin täysipäivätyössä käyvän suomalaisen keskimääräiset ansiot kuukaudessa (verojen vähentämisen jälkeen)?

_____mk/kk

50. Minkä suuruisia uskot tulojesi olevan kuukaudessa (nykyrahassa, verojen pidätyksen jälkeen)

25 -vuotiaana _____mk/kk

30 -vuotiaana _____mk/kk

enimmillään _____mk/kk

51. Mikä on sinulle elämässä kaikkein tärkeintä seuraavina viitenä vuotena ?

---

52. Jos sinun pitäisi muutamalla sanalla kertoa sinulle tärkeälle toiselle ihmiselle jotain olennaista itsestäsi, mitä sanoisit ?

---

53. Usein nuoret keskustelevat yhteisistä toiveistaan ja elämän tavoitteista. Mitä tällaisia yhteisiä tavoitteita sinulla ja ystävilläsi on ?

---

54. Onko sinulla itselläsi jokin sellainen oma tavoite, jollaista ystävilläsi ei ole ?

1 ei ole

2 on kyllä, mikä _____

---

55. Onko mielestäsi omalla sukupolvellasi, sinun ikäisilläsi jokin tärkeä yhteinen tehtävä ?

1 ei ole

2 mitään ei kuitenkaan ole tehtävissä

3 meidän olisi _____

---

56. Mitä mieltä vanhempasi ovat/olivat sinun tulevaisuuden suunnitelmistasi, erityisesti jos ajattelet koulutuksen ja ammatin hankkimista ?

- 1 He tukivat minua kaikissa pyrkimyksissäni
- 2 He eivät halua/halunneet puuttua asiaan
- 3 Olemme/olimme eri mieltä koulutusalaista ja/tai koulutuksen pituudesta, miten?

H Asennoitumisesta elämään

57. Ihmiset ajattelevat elämästä kukin omalla tavallaan. Jokainen on oman elämänsä asiantuntija, eikä ole olemassa oikeaa tai väärää suhtautumistapaa. Miten sinä ajattelet ? Esitämme seuraavaksi erilaisia väitteitä ja pyydämme sinua merkitsemään, mitä mieltä olet esitetyistä väitteistä ympäröimällä kultakin riviltä yksi vaihtoehto:

Vaihtoehdot:

- 1 olen täysin eri mieltä
- 2 olen jokseenkin eri mieltä
- 3 olen jokseenkin samaa mieltä
- 4 olen täysin samaa mieltä

Väitteet	täysin eri mieltä		täysin samaa mieltä	
	1	2	3	4
1. Tasainen eteneminen elämässä on parasta	1	2	3	4
2. Yleensä tiedän mitä teen vaikeissa tilanteissa	1	2	3	4
3. Elämässä on luotettava omiin vaistoihin	1	2	3	4
4. Se pelaa, joka ei pelkää	1	2	3	4
5. Elämäni on suurta seikkailua	1	2	3	4
6. Elän vain päivän kerrallaan	1	2	3	4
7. Ihminen on oman onnensa seppä	1	2	3	4
8. Minulle on tärkeätä mitä ihmiset minusta ajattelevat	1	2	3	4
9. Turvallinen elämä on tärkeintä	1	2	3	4
10. Haluan peitellä omat huonot puoleni	1	2	3	4
11. Joka kuritta kasvaa se kunniaa kuolee	1	2	3	4
12. Minä vastaan aina teoistani	1	2	3	4
13. Osaan ottaa minulle kuuluvan osan elämästä	1	2	3	4
14. Tieto ohjaa tunteita oikeaan suuntaan	1	2	3	4
15. Epäonnistun lähes kaikessa, mihin ryhdyn	1	2	3	4
16. Vältän aina suurten riskien ottamista	1	2	3	4
17. En välitä siitä mitä tein eilen	1	2	3	4
18. Liika järkeily pilaa elämän	1	2	3	4
19. Luotan vahvasta itsestäni	1	2	3	4
20. Kaupungilla hilluminen on mukavaa	1	2	3	4

21. En hallitse itseäni vaikeissa tilanteissa	1	2	3	4
22. Elämässä minulle on tunne tärkeintä	1	2	3	4
23. Yhteiskunta sanelee mahdollisuuteni	1	2	3	4
24. Minä etsin aina uusia kokemuksia	1	2	3	4
25. Minun on opittava itse hallitsemaan elämäni	1	2	3	4
26. En alistu kohtalooni	1	2	3	4
27. Kerron epäonnistumiseni avoimesti muille	1	2	3	4
28. Harkitsen aina huolella mitä teen	1	2	3	4
29. Toimin aina omien tunteitteni mukaan	1	2	3	4
30. Minun on clettävä vastuullisesti	1	2	3	4
31. En pidä kadulla rähinöinnistä	1	2	3	4
32. Onnistun lähes kaikessa, mihin ryhdyn	1	2	3	4
33. Minulla on oma, väistämätön polkuni elämässä	1	2	3	4
34. Uskon lujasti omiin kykyihini	1	2	3	4
35. Kierrän vastuutani jos vain voin	1	2	3	4
36. En tarpeeksi luota itseeni	1	2	3	4

58. Suhtaudumme elämän lupauksiin, mahdollisuuksiin, velvollisuuksiin ja pakkoihin kovin eri tavoin. Kuinka sinä ajattelet? Arvioi mielessäsi missä määrin alla olevat väitteet pitävät paikkansa sinun kohdallasi.

Vaihtoehdot:

- 1 olen täysin eri mieltä
- 2 olen jokseenkin eri mieltä
- 3 olen jokseenkin samaa mieltä
- 4 olen täysin samaa mieltä

täysin
eri mieltä

täysin
samaa mieltä

Väitteet

1. Minä itse päätän mikä on elämässäni mahdollista ja toimin sen mukaan	1	2	3	4
2. Velvollisuuteni on selviytyä hyvin minulle annetuista tehtävistä	1	2	3	4
3. Haluan viettää "makeaa elämää"	1	2	3	4
4. Toimin vakaasti omiin periaatteisiini tukeutuen	1	2	3	4
5. Minusta tuntuu, että minulle aina sanotaan miten asiat pitää ratkaista	1	2	3	4
6. Elämässä on jokaisen löydettävä omat mahdollisuutensa	1	2	3	4
7. Elämäni rakentuu minulle annetuista velvoittavista tehtävistä	1	2	3	4

8. Minulla on hyvät mahdollisuudet elämässä	1	2	3	4
9. Minulle yleensä sanotaan mitä minun pitää tehdä	1	2	3	4
10. Minulle annetut tehtävät vaativat minun omia ratkaisuja	1	2	3	4
11. Elämäni on yhtä pakkoa	1	2	3	4
12. TV:n sarjafilmit ovat mielestäni todellista elämää	1	2	3	4
13. Aina minun on alistuttava	1	2	3	4
14. Minulle on luvassa ihana elämä	1	2	3	4
15. Toiset määräävät mitä minun pitää tehdä	1	2	3	4
16. Haluan itse selvittää mikä on elämässä tärkeää ja toimia sen pohjalta	1	2	3	4
17. Rakennan itse omat mahdollisuuteni	1	2	3	4

59. Kuinka tärkeäksi koet tällä hetkellä alla luetellut elämäalueet ja toiminnat. Ympyröi kustakin kohdasta yksi numero sen mukaan kuinka tärkeältä se sinusta tuntuu. Jokaiselle riville siis yksi rengastus.

Vaihtoehdot:

- 1 ei ole minulle lainkaan tärkeää
- 2 on minulle vain vähän tärkeä
- 3 on minulle jokseenkin tärkeä
- 4 on minulle erittäin tärkeä

Elämäalueet	ei lainkaan tärkeä		erittäin tärkeä	
a ansiotyö, ammatissa toimiminen	1	2	3	4
b koulu ja opiskelu	1	2	3	4
c perhe	1	2	3	4
d taide ja kulttuuriharrastus	1	2	3	4
e urheilu ja liikunta	1	2	3	4
f tekeillä oleva luova työ (maalauk, kirja, tutkimus)	1	2	3	4
g oman asunnon ja kodin suunnittelu	1	2	3	4
h ammattitaitojen kehittä- minen	1	2	3	4
i taloudellisen aseman vakiinnuttaminen	1	2	3	4
j ystävyys, toiset ihmiset	1	2	3	4
k kalastus, retkeily, metsästys, luonnon tarkkailu	1	2	3	4
l rentouttava viihde, TV:n katselu, huvittelu	1	2	3	4

m yleissivistuksen laajentaminen, kielitaidon hankkiminen	1	2	3	4
n aatteellinen työ ja toiminta (esim. rauhanliike, uskonnollinen toiminta jne)	1	2	3	4
o yhteiskunnallinen vaikuttaminen, ammattiyhdistystoiminta	1	2	3	4
p oman asuinympäristön asioihin vaikuttaminen, esim. kylätoimikunnissa, taloyhtiön kokouksissa jne.	1	2	3	4
q jokin erityisharrastus, mikä	1	2	3	4

60. Mikä sinulle on tärkein edellä luetelluista elämän alueista ? Merkitse sen edessä oleva kirjain tähän _____.

61. Ketkä ovat eniten vaikuttaneet elämäsi tärkeisiin asioihin ja sisältöihin ?

- 1 vanhempani
- 2 omat ystäväni
- 3 opettajani
- 4 ihailemani julkisuuden henkilö, kuka _____
- 5 joku muu, kuka _____

62. Mikä yhtye tai bändi on suosikkisi tällä hetkellä ?

_____

63. Jos sinun pitäisi valita seuraavista musiikin lajeista ainoa kappale kesälomillesi, minkä valitsisit ?

- 1 Bachin urkumusiikkia
- 2 klassista orkesterimusiikkia
- 3 viihteellisiä klassikoita
- 4 jazzia
- 5 suomalaisia iskelmiä
- 6 suomalaista nykyrockia
- 7 heavyrockia
- 8 aivan jotain muuta ,mitä _____

64. Kuulutko mielestäsi mihinkään ystäväpiiriin, työporukkaan, sakkiiin tai jengiin, joka säännöllisesti viettää aikaansa yhdessä?

- 1 en
- 2 kyllä, millaiseen _____

65. Mikä seuraavista nimityksistä parhaiten kuvaa sinua ?

- 1 rokkari
- 2 punkkari
- 3 discofan
- 4 duunari
- 5 juppi
- 6 juntti
- 7 muu, mikä _____

I Mitä haluaisit lopuksi sanoa ?

66. Miten arvioisit tutkimuksen kysymyksiä ja olisiko Sinulla muuta kerrottavaa ?

Tarkista vielä oheisen tarran tiedot ja korjaa siinä mahdollisesti olevat virheet

**KIITOKSET VAIVANNAÖSTÄSI.
PALAUTA TÄYTETTY LOMAKE OHEISESSA
KIRJEKUORESSA ILMAN POSTIMERKKIÄ**

KASVATUSTIETEIDEN TUTKIMUSLAITOS
 NUORUUDESTA AIKUISUUTEEN -PROJEKTI
 16.3.1992

Täyttämisohje:

Vastaa tähän lomakkeeseen **joko** ympyröimällä Sinusta sopivin vaihtoehto, esimerkiksi:

Mihin menisit mieluiten työhön ?

- 1 perustaisin oman yrityksen
- 2 jonkin yrityksen palvelukseen
- 3 valtion tai kunnan palvelukseen

tai kirjoittamalla annettuun tilaan oma vastauksesi, esimerkiksi:

Asun JYVÄSKYCAN kunnassa ..

Nykyinen tilanteesi:

1. Mikä on nykyinen asemasi ?

- 1 olen opiskelija
- 2 olen vakinaisessa työssä
- 3 olen tilapäisessä työssä
- 4 olen tällä hetkellä työtön

2. Mikä on nykyinen ammattisi/työtehtäväsi (jos nyt olet työtön niin vastaa sitä edeltäneen tilanteen mukaan) ? _____

3. Mikä on nykyinen koulutuksesi/tutkintosi ? _____

Lukion jälkeisten opintojen arviointia:

4. Millaisia opiskelusuunnitelmia Sinulla oli lähimpien vuosien varalle lukion päättyessä ?

- 1 aloittaa korkeakouluopinnot, mitä tutkintoa ? _____
- 2 opiskelu ammattikoulussa tai opistossa, mitä tutkintoa ? _____
- 3 hankkia ammatti ilman varsinaista opiskelua, mikä ammatti ? _____

5. Miten edellä mainitsemasi suunnitelma on toteutunut tähän mennessä ?

- 1 suunnitellulla tavalla
- 2 muuten suunnitellulla tavalla, mutta noin _____ vuotta myöhässä
- 3 suunnitelmat ovat muuttuneet, seuraavasti _____

6. Miten lähinnä päädyit mielestäsi nykyiseen koulutusvalintaasi ?

- 1 jo lukiossa **suunnittelin** pyrkiväni tälle alalle ja olen sitten toiminut sen mukaisesti
- 2 lukion jälkeen **arvioin mahdollisuuksiani** päästä jatko-opintoihin ja sillä perusteella päätin yrittää nykyistä ratkaisuani
- 3 **kokeiltuani** eri vaihtoehtoja päädyin lopulta nykyiseen ratkaisuuni
- 4 alun alkaen valintani perustui **sattumaan**

7. Arvioi meneillään olevaa tai viimeiksi suorittamaasi ammatillista **koulutusta**. Esitä kantasi seuraavista toteamuksista oheista arviointiasteikkoa käyttäen.

	täysin eri mieltä	„jokseenkin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
1. Opiskelemaan pääsy oli kovan työn takana	1	2	3	4
2. Opiskelemani asiat ovat kiinnostavia	1	2	3	4
3. Olen selvinnyt opiskelussani kohtuullisella työllä	1	2	3	4
4. Luultavasti olisin saanut riittävän koulutuksen ilman lukiotakin ammattikoulussa tai opistossa	1	2	3	4
5. Lukiossa sain hyvän tietopohjan jatko-opinnoilleni	1	2	3	4
6. Olisi ollut hyvä, jos olisin oppinut jo lukiossa käytännön taitoja	1	2	3	4
7. Opiskeluani on haitannut työttömyyden pelko	1	2	3	4
8. Opiskelu on lisännyt itsetuntemustani	1	2	3	4
9. Opiskelu on muovannut maailmankuvaani	1	2	3	4
10. Opiskelelunaikana minulle on syntynyt hyviä ystävyysuhteita	1	2	3	4
11. Taloudelliset vaikeudet ovat haitanneet opiskeluani	1	2	3	4
12. Alani jatko-opintomahdollisuudet tuntuvat hyviltä	1	2	3	4
13. En ole opiskellut lukion jälkeen				

8. Oletko ajatellut hakeutuvasi jatko-opintoihin ?

- 1 todennäköisesti en enää hakeudu jatko-opintoihin
- 2 aion jatkaa opintojani vielä lähivuosina seuraavanlaisessa koulutuksessa

_____ ,vuonna _____

9. Jos opintosi ovat keskeytyneet niin onko aikomuksesi saattaa ne loppuun vielä lähivuosina ?

- 1 kyllä
- 2 en usko

Ajankäyttö lukion jälkeen:

10. Mitä olet tehnyt lukion jälkeisinä vuosina ? Ympyröi kunkin vuoden (alkaen syksystä ja päättyen kesään) keskeisin toimintavaihtoehto.

Vuodet	Toimintavaihtoehdot:			
	opiskelin	olin ansiotyössä	olin työttömänä	olin sotaväessä, äitiyslomalla, harjoittelin tms.
1984/1985	1	2	3	4
1985/1986	1	2	3	4
1986/1987	1	2	3	4
1987/1988	1	2	3	4
1988/1989	1	2	3	4
1989/1990	1	2	3	4
1990/1991	1	2	3	4
1991/1992	1	2	3	4

Opinnot lukion jälkeen:

11. Millä eri koulutusaloilla tai -linjoilla olet opiskellut lukion jälkeen ja miten (mahdollisesti useitakin eri koulutusvaihtoehtoja käsittävät) opintosi ovat edenneet? Aloita ensimmäisestä koulutuksesta ja merkitse kaikkiin aloittamiisi opiskeluvaihtoehtoihin liittyvät tapahtumavuodet.

	Koulutuslinja tai -ala	Oppilaitos	Tapahtumavuosi:				Opinnot jatkuvat
			Aloitus- vuosi	I pyrkimis- vuosi	Tutkinto- vuosi	Keskeytys- vuosi	
Esim.	merkkonome	kauppakorkeisto	1985	1987	1988		

9 En ole opiskellut lukion jälkeen.

Ansiotyöt lukion jälkeen:

12. Millaisissa työtehtävissä olet ollut ansiotyössä lukion jälkeen? Merkitse keskeisimpien työjaksojen aloitus- ja päättymisvuodet ensimmäisestä tehtävästä alkaen ja arvioi samalla niiden vastaavuus koulutuksesi kannalta.

	Työtehtävä	Työpaikan luonne	Vuodesta - Vuoteen	Koulutusvastaavuus:		
				ei vastannut	oli lähellä	vastasi
Esim.	myynti	kauppa	1989	1	2	3
				1	2	3
				1	2	3
				1	2	3
				1	2	3
				1	2	3
				1	2	3
				1	2	3

9 En ole ollut ansiotyössä lukion jälkeen.

Työtehtäviin liittyviä arvioita:

13. Arvioi hankkimasi ammatillisen koulutuksen ja työtehtäviesi vastaavuutta sekä työtehtäviesi luonnetta. Esitä kantasi seuraavista toteamuksista oheista arviointiasteikkoa käyttäen.

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
1. Koulutukseni antaa riittävän tietopohjan työtehtävieni hoitamiseksi	1	2	3	4
2. Koulutuksessa sain suuren osan työssäni tarvittavista taidoista	1	2	3	4
3. Työtehtäväni ovat kiinnostavia	1	2	3	4
4. Saan työssäni riittävästi arvostusta	1	2	3	4
5. Työllisyystilanne alallani on hyvä	1	2	3	4
6. Työssäni saan käyttää kykyjäni monipuolisesti	1	2	3	4
7. Välillä työni on liian stressaavaa	1	2	3	4
8. Olen tyytyväinen palkkaani	1	2	3	4
9. Ammatillisella urallani on hyvät etenemismahdollisuudet	1	2	3	4
10. Työssäni voin toimia ihmisten parissa	1	2	3	4
11. Työtehtäväni ovat kansainvälisiä	1	2	3	4
12. Työpaikkani tarjoaa riittävästi täydennyskoulutusta	1	2	3	4

13. En ole ole ollut ansiotyössä vielä lukion jälkeen

14. Millaisia nykyiset työtehtäväsi ovat yleensä luonteeltaan ?

- 1 tutkimusta ja alaan erikoistumista
- 2 opetusta ja koulutusta
- 3 hallinnollisesti ja kaupallisesti painottuneita
- 4 muita tyyppillisiä oman alan tehtäviä
- 5 hyvin monipuolisia
- 9 en ole nyt työssä

15. Minkä edellä mainituista vaihtoehdoista haluaisit painottuvan toimenkuvassasi lähivuosi-
na? Numero _____

16. Oletko aikeissa **vaihtaa** työpaikkaasi/työtehtävääsi lähivuosina ?

- 1 itse asiassa etsin parhaillaan uutta työtä
- 2 voisin vaihtaa, jos löytäisin sopivan työpaikan
- 3 en ole ajatellut nykyisen työpaikkani vaihtamista
- 9 en ole nyt työssä

Elämäntilanteeseen liittyviä asioita:

17. Mikä on **siviilisäätysi** ?

- 1 olen naimisissa, avoliitossa
- 2 olen eronnut, leski
- 3 olen naimaton

18. **Lastesi lukumäärä** ? _____

19. Mistä saat pääasiallisen **toimeentulosi** ?

- 1 elän opintotuen ja -lainan varassa
- 2 elän perheeni tuloilla
- 3 olen asiotyössä
- 4 olen nyt työttömänä ja saan työttömyyskorvausta

20. Kuinka paljon Sinulla on keskimäärin **nettotuloja** kuukaudessa ?

- 1 alle 3 000 markkaa
- 2 3 000 – 6 000 mk
- 3 6 000 – 9 000 mk
- 4 yli 9 000 mk

21. Kuinka paljon Sinulla on **lainoja** ?

opintolainoja:

- 1 alle 10 000 mk
- 2 10 000 – 40 000 mk
- 3 40 000 – 70 000 mk
- 4 yli 70 000 mk

sekä mahdollisesti **muita lainoja:**

- 1 alle 10 000 mk
- 2 10 000 – 60 000 mk
- 3 60 000 – 150 000 mk
- 4 150 000 – 300 000 mk
- 5 yli 300 000 mk

22. Ehkä olet pohtinut jotain **elämänaluetta** koskevia kysymyksiä omien tavoitteittesi kannalta. Kuinka usein olet miettinyt seuraavia asioita ?

Vastaa oheista arviointiasteikkoa käyttäen.

	tuskin lainkaan	joskus	usein	lähes päivittäin
1. Opintojen loppuun saattamista/ jatko-opintoja	1	2	3	4
2. Vakituisen työpaikan etsimistä	1	2	3	4
3. Vakituisen asunnon hankkimista	1	2	3	4
4. Perheen perustamista/lasten hankkimista	1	2	3	4
5. Omaa terveyttäni	1	2	3	4
6. Lähinnä harrastuksiin liittyvää huomattavaa hankintaa tai tapahtumaa	1	2	3	4
7. Omien talousasioiden kuntoon saamista	1	2	3	4
8. Sukulaisiin tai muuhun lähipiiriin liittyviä asioita	1	2	3	4
9. Elämänpiirin laajentamista ja uusien elämysten kokemista	1	2	3	4
10. Esim. maailman ja ympäristön tilanteeseen liittyviä yleisiä kysymyksiä	1	2	3	4

Miten arvioit tämän tutkimuksen kysymyksiä ja haluatko kertoa tarkemmin jostain erityisestä asiasta. _____

KIITOKSET VAIVANNÄÖSTÄSI!

PALAUTA TÄYTETTY LOMAKE OHEISESSA KIRJEKUORESSA ILMAN POSTIMERKKIÄ.

Tarkista vielä oheisen tarran tiedot ja korjaa niissä mahdollisesti olevat virheet.